



UITVOERINGSPROGRAMMA ZUIDWESTELIJKE DELTA 2050: OP WEG NAAR DE DELTAWERKEN 2.0



Werken aan de delta van morgen

Versie 4 maart 2026

SAMENVATTING: HET VERHAAL VAN DE ZUIDWESTELIJKE DELTA

Deltawerken 2.0

De Zuidwestelijke Delta is gevormd door een samenspel van land en water én door menselijk ingrijpen. Na de Watersnoodramp van 1953 kozen we in Nederland resoluut voor veiligheid. De Deltawerken zijn in relatief korte tijd gemaakt en hebben hun waarde bewezen. Ze boden bescherming en vertrouwen. Maar het systeem bracht ook schaduwkanten voor ecologie en waterkwaliteit, en voor economische ontwikkelingen.

Veilig blijven wonen en werken in de Zuidwestelijke Delta is voor de toekomst niet vanzelfsprekend. Klimaatverandering gaat sneller dan eerder gedacht. Zeespiegelstijging, extremere neerslaghoeveelheden, hitte en langdurige droogte zetten het watersysteem, de ecologie en het ruimtegebruik verder onder druk. Tegelijkertijd stapelen maatschappelijke opgaven zich op: landbouwtransitie, energietransitie, woningbouw en economische ontwikkeling. Dit komt allemaal samen in dezelfde beperkte ruimte, een ruimte waarin we de Deltawerken 2.0 nadrukkelijk een plek gaan geven.

Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta: drie doelen, één systeem

Het samenwerkingsverband Zuidwestelijke Delta richt zich op een leefbare toekomst. Samen werken we toe naar de Delta 2.0: een doorontwikkeld gebied waarin veiligheid, ecologie en economie in de ruimte in balans zijn.

Met de Integrale Voorkeursstrategie voor de Zuidwestelijke Delta (2014) hebben we drie centrale hoofddoelen vastgesteld:

- Klimaatbestendig en veilig
- Ecologisch veerkrachtig
- Economisch vitaal

Veiligheid en ecologie vormen hierbij de basis voor brede (economische) welvaart.

De drie hoofddoelen zijn onlosmakelijk verbonden binnen één gebied. Borgen we veiligheid zonder ecologie, dan ondergraven we de veerkracht van het watersysteem. Ontwikkelen we nu de economie zonder rekening te houden met water en bodem, dan creëren we schade. Ecologische achteruitgang is nadelig voor economische vitaliteit: voor leefbaarheid, landbouw, visserij en recreatie. In de herijkte Integrale Voorkeursstrategie zetten we deze balans nog scherper centraal in de beweging naar de Delta 2.0. Dat betekent: sturen op samenhang, ook als dat ingewikkeld is.

Huidige Integrale Voorkeursstrategie voortzetten en oprekken

Uit de Verkennende systeemanalyse Zuidwestelijke Delta (2024) blijkt dat de Integrale Voorkeursstrategie op veel punten nog houdbaar is, tegelijkertijd moet de uitvoering van de strategie versneld worden omdat nu niet alle doelen behaald worden. De huidige waterveiligheidsstrategie met (afsluitbaar) open en gesloten grote wateren is oprekbaar tot 2050 en mogelijk tot 2100. Wel vraagt de uitvoering van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) extra inspanning in kosten en menskracht. De zoetwaterstrategie vanuit het hoofdwatersysteem is oprekbaar tot 2050 en mogelijk verder, maar voor de

gebieden zonder aanvoer neemt het risico op droogte toe. Ecologisch voldoet geen van de deltawateren aan de gestelde natuur- en waterkwaliteitsdoelen.

De wateren kunnen zelfstandig blijven functioneren in afwachting van landelijke keuzes over de Nieuwe Waterweg en de afvoerverdeling van de grote rivieren. Het is dus zaak om de integrale strategie voortvarend voort te zetten en oprekmogelijkheden uit te voeren. Maar voor de lange termijn tot 2100 is de huidige strategie niet toereikend. De waterkwaliteit en ecologie, de beschikbaarheid van zoetwater in gebieden zonder aanvoer en ruimtelijke adaptatie vragen nu al om een aanscherping van de strategie en versnelling in de realisatie van maatregelen. Met name het versterken van de ecologie en waterkwaliteit is urgent, want hierop voldoet geen enkel deltawater volledig aan de doelen.

De huidige strategie 'beschermen-open' is vooralsnog dus houdbaar en oprekbaar. De impactanalyse van het Kennisprogramma Zeespiegelstijging laat bovendien zien dat nu al overstappen naar een andere strategie voor de lange termijn, 'Meebewegen', 'Meegroeien' of 'Zeewaarts', bovendien veel duurder zou zijn en de impact op de omgevingsfactoren onzeker. Het is wel nodig om innovaties in de praktijk toe te passen om het gebied voor te bereiden op de lange termijn. Dit betreft no-regret maatregelen, zoals het bergen van zoetwater voor perioden van droogte en het testen van concepten voor meegroeien.

Herijkte Integrale Voorkeursstrategie

De Integrale Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta vraagt naast voortvarende voortzetting van de uitvoering en oprekmogelijkheden aanscherping op specifieke onderdelen:

Waterveiligheid

- Toewerken naar meer integrale programmering: waterveiligheid verbinden met zoetwaterbeschikbaarheid, ruimtelijke adaptatie én ecologie en waterkwaliteit in samenhang met een vitale economie.
- Onderzoek doen naar de oprekmogelijkheden, bijvoorbeeld het sluitregime en de faalkans van de Oosterscheldekering optimaliseren.
- Ervaring opdoen met innovatieve gebiedsconcepten langs de Westerschelde: de waterveiligheidsopgave combineren met de opgave voor estuariene natuur en vitale economie (zogenaaamde waterveiligheidslandschappen).
- Actieve inzet op laag 2 (ruimtelijke inrichting) van meerlaagsveiligheid om gevolgen van overstroming beperken.

Zoetwaterbeschikbaarheid

- Een zoet perspectief als uitgangspunt voor het Volkerak-Zoommeer.
- De afspraken voor aanvoer vanuit het hoofdwatersysteem volgens de huidige waterakkoorden zijn tenminste houdbaar tot 2050.
- Handhaven van de huidige zoetwaterbeschikbaarheid van de regionale (aanvoer)systemen tot tenminste 2050 door verminderen van de watervraag van gebruikers en aanpassingen in het regionale watersysteem.
- Focus op (meer) zelfvoorzienendheid, zowel in gebieden zonder als met aanvoer. De ambitie van de Zuidwestelijke Delta is kampioen water vasthouden te worden en water slim te beheren zonder

aanspraak op extra aanvoer uit het hoofdwatersysteem (Hollandsch Diep). We innoveren op besparen, benutten en bergen van zoetwater.

- In de gebieden zonder externe aanvoer zetten we de weg naar zelfvoorzienendheid versneld door en werken aan brede implementatie hiervan. Er worden in principe geen nieuwe gebieden voorzien van externe aanvoer van water. De regio staat open voor verkenning naar kansen die zich voordoen om op kleine schaal het areaal met aanvoer uit te breiden. Mits dit evidente waarde toevoegt (zoals buffering), robuust en toekomstbestendig kan worden ingericht en uitgevoerd met geen tot beperkte vraag aan het hoofdwatersysteem (Volkerak-Zoommeer).
- We zijn transparant naar gebruikers: we geven duidelijkheid over de waterbeschikbaarheid nu en in de toekomst en hoe het water wordt verdeeld. Van belang is dit zo concreet mogelijk te maken, bijvoorbeeld via het formuleren van doelen en/of indicatoren.

Ecologie en waterkwaliteit

- De ecologische streefbeelden van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) zijn richtinggevend en ondersteunend voor de Integrale Voorkeursstrategie. Ze geven de richting aan voor de ontwikkeling van de grote wateren naar een gezond en veerkrachtig ecosysteem in 2050 en welke systeemmaatregelen daaraan bijdragen. Door deze streefbeelden naast toekomstbeelden van andere functies te zetten is integrale politiek-bestuurlijke besluitvorming mogelijk. De ecologische streefbeelden van de PAGW zijn daarmee een van de componenten voor de ontwikkeling van toekomstbestendige grote wateren. Inhoudelijk ligt de focus in de streefbeelden op ruimte maken voor natuurlijke dynamiek, uitbreiden van leefgebieden en creëren van goede ecologische verbindingen.
- Versneld uitvoeren van maatregelen voor Kaderrichtlijn Water (KRW), Natura 2000 en Natuurherstelverordening, zoals grotere geleidelijke zoet/zout-overgangen en nieuwe estuariene natuur. In dit verband is het ook belangrijk dat herstel van getij op het Grevelingenmeer financieel haalbaar wordt.
- Urgentie benadrukken, inzetten op verbinding met andere doelen (zoals waterveiligheidslandschappen) en maatregelen voor waterveiligheid en zoetwater toetsen op kansen voor natuurversterking.

Ruimtelijke adaptatie

- Opstellen van een strategische bouwsteen ruimtelijke adaptatie (water- en bodem sturend).
- Er wordt verder ingezet op de thema's uit het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA): wateroverlast, gevolgbepierking overstromingen, droogte en hitte, volgens de methodiek van de adaptatiepiramide.
- Inzetten op ruimtereserveringen voor toekomstig waterbeheer (vasthouden en bergen van water (boven en ondergronds)).
- Stimuleren van meervoudig ruimtegebruik.

Ruimtelijke uitdagingen

Om ons water- en bodemsysteem toekomstbestendig te maken, is ingrijpen noodzakelijk. In de Zuidwestelijke Delta doen we dat door de genoemde thema's doelgericht uit te werken en in het ruimtelijk

systeem structureel ruimte te reserveren voor wateropgaven. Dit is naast ecologische noodzaak ook een randvoorwaarde voor brede welvaart.

In een regio met hoge ruimtedruk vraagt dit om scherpe keuzes: ruimtelijke aanpassingen, innovatieve oplossingen en maximaal meervoudig ruimtegebruik. Het combineren van functies op dezelfde plek vereist een integrale, toekomstgerichte blik op de doorontwikkeling van onze strategie, als voorbereiding op de grote systeeminterventies die nodig zijn voor de Delta 2.0.

Daarom versnellen we nu. We zetten krachtig in op meervoudig ruimtegebruik en werken gebiedsgericht aan oplossingen die zowel het watersysteem als de brede welvaart van de regio versterken. Dat is meerwaarde van de Zuidwestelijke Delta: het organiseren van een samenhangende visie die verschillende perspectieven verbindt en die keuzes durft te maken.

Ontwikkelagenda Nationaal Deltaprogramma

Grote (waterstaatkundige) systeemwijzigingen op de schaal van de Zuidwestelijke Delta/Rijn-Maas-Scheldemonding zijn nu nog niet nodig. Wel moeten we ons voorbereiden op noodzakelijke keuzes in de toekomst. De nationale keuze voor aanpak van de Maeslantkering triggert regionale systeemkeuzes. Bij een klimaatscenario van snelle zeespiegelstijging (Stoom) ligt die keuze dan mogelijk rond 2040, rekening houdend met de plan- en uitvoeringstermijn. De Zuidwestelijke Delta is onderdeel van de Deltabeslissing Grote Rivieren en Delta's. Uit het Kennisprogramma Zeespiegelstijging blijkt dat de keuze voor afsluiten of openhouden van de Nieuwe Waterweg grote consequenties heeft voor de lange termijn inrichtingskeuzes in de Zuidwestelijke Delta. Dit bepaalt onder andere de piekwaterberging op en/of rivierafvoer via Volkerak-Zoommeer en mogelijk andere wateren. De Zuidwestelijke Delta richt zich daarom voor 2027-2032 op concrete uitwerking van toekomstgerichte adaptatiepaden onder de paraplu van deze Deltabeslissing Grote Rivieren en Delta's. Dit betreft ook inzicht in het gezamenlijke proces voor bestuurlijke afweging.

Daarnaast sluiten we aan bij de bovenregionale nadere uitwerking van de langetermijndenkingen 'Meebewegen', 'Beschermen', 'Zeewaarts' en 'Meegroeien'. Hierbij heeft de oplossingsrichting 'Meegroeien' onze specifieke aandacht, aangezien dit aansluit bij het verkennen van kansen voor een ecologisch goed functionerend water- en bodemsysteem (via herstel van land-water verbindingen) en een klimaatbestendige veilige Delta.

Uitvoeringsagenda 2027-2032

Dit Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050 bevat de uitvoeringsagenda voor de periode 2027-2032. De hierboven beschreven herijkte Integrale Voorkeursstrategie is uitgewerkt naar concrete maatregelen en onderzoeken op gebiedsniveau.

Leren door te doen

Integraal en toekomstgericht samenwerken is complex en vereist oefening. Daarom zet het Uitvoeringsprogramma nadrukkelijk in op pilots, ateliers en praktijkproeven met grootschalige maatregelen. Niet als vrijblijvend experiment, maar als manier om te leren over technische haalbaarheid,

ruimtelijke consequenties, bestuurlijke samenwerking en maatschappelijk draagvlak. Zo vullen we een gereedheidskist voor de Deltawerken 2.0.

De uitvoeringsagenda noemt **zes focuspunten**:

1. Robuuste verbindingen
2. Van lijnen naar zones
3. Sponswerking vergroten
4. Dynamische deltanatuur
5. Weerbaar tegen weersextremen
6. Volkerak-Zoommeer als sleutelgebied

De focuspunten zijn bedoeld om praktijkervaring op te doen met vernieuwende, opschaalbare maatregelen. Ze zijn integraal en gebiedsgericht. En vormen concrete stappen in de doorontwikkeling naar een klimaatbestendig gebied waarin veiligheid, ecologie, economie en ruimte beter in balans zijn: de Delta 2.0.

Langetermijnverkenning

Hink, stap, sprong: adaptief in de tijd

Op weg naar de Deltawerken 2.0 zijn keuzes nodig op de korte, middellange en lange termijn. Langetermijndenken is dan ook cruciaal in het proces. Om de uiteindelijke sprong haalbaar en vloeiend te maken moeten we in de hink en de stap daarnaartoe al zo goed mogelijk voorsorteren.

- De **hink** (2027–2032) richt zich op wat nú moet en kan: het huidige systeem voortzetten en voorbereiden op oprekken in combinatie met no-regret maatregelen.
- De **stap** (2032–2050) staat voor opschaling en systeemoprekking: maatregelen die meerdere denkrichtingen mogelijk blijven maken.
- De **sprong** (2050–2100) betreft de systeemkeuzes, afhankelijk van klimaatverandering en als onderdeel van nationale besluiten.

Kennisagenda Zuidwestelijke Delta

Vooruitlopend op de vorming van langetermijnperspectieven hebben we de wens om grootschalige pilots uit te voeren op basis van de zes focuspunten met onder andere waterveiligheidslandschappen in het focuspunt van lijnen naar zones. Hiermee bouwen we kennis en ervaring op, zowel voor integrale oplossingen binnen de huidige strategie als voor toekomstige keuzes.

Naast de meer landelijk georiënteerde Ontwikkelagenda van het Deltaprogramma stellen we een regionale Kennisagenda op, specifiek voor de thema's en gebieden in de Zuidwestelijke Delta.

Op weg naar een nieuwe Samenwerkingsovereenkomst

Bestuurlijke ruimte

De grootste opgave is niet alleen technisch, maar vraagt ook bestuurlijke uitvoeringskracht. Het inrichten van een goed samenwerkings- en besluitvormingsproces voor samenhangende keuzes over water en ruimte met het oog op de lange termijn is essentieel. Wie beslist wanneer, op welke schaal, en hoe wegen we belangen? De komende zes jaar willen we dit proces op orde brengen, in samenhang met gerelateerde programma's. Dit start met het toewerken naar een nieuwe Samenwerkingsovereenkomst voor de periode 2028-2033 op basis van het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting: Het verhaal van de Zuidwestelijke Delta	2
Voorwoord	10
Leeswijzer	11
Deel 1: Integrale Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta 2050	12
1. Ons startpunt	13
1.1. Samenwerking Zuidwestelijke Delta	13
1.2. Ambitie en doelen	13
1.3. Ons fundament voor toekomstkeuzes	14
1.4. Verankering Integrale Voorkeursstrategie	14
2. De herijking van de Voorkeursstrategie	15
2.1. Onze opgaven	15
2.2. De analyse – houdbaarheid van de strategie	15
2.2.1. Waterveiligheid	16
2.2.2. Zoetwaterbeschikbaarheid	17
2.2.3. Ecologie en waterkwaliteit	17
2.2.4. Ruimtelijke adaptatie	18
2.2.5. Strategieën lange termijn	19
2.2.6. Ruimtelijke uitdagingen	20
2.3. De herijkte Integrale Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta	21
2.3.1. Waterveiligheid	23
2.3.2. Zoetwaterbeschikbaarheid	24
2.3.3. Ecologie en waterkwaliteit	25
2.3.4. Ruimtelijke adaptatie	26
2.3.5. Strategieën lange termijn	27
2.3.6. Ruimtelijke uitdagingen	28
2.3.7. Ontwikkelagenda Deltaprogramma	29
2.3.8. Kennisagenda Zuidwestelijke Delta	30
2.4. Van strategie naar uitvoering	31

Deel 2 Uitvoeringsagenda 2027 – 2032	33
3. Doen én leren: zes focuspunten	34
3.1. Inleiding	34
3.2. Robuuste verbindingen	35
3.3. Van lijnen naar zones	37
3.4. Sponswerking vergroten	39
3.5. Dynamische Deltanatuur	41
3.6. Weerbaar tegen weersextremen	43
3.7. Volkerak-Zoommeer als sleutelgebied	45
4. Aanpak per deelgebied	47
4.1. Inleiding	47
4.2. Gebiedsaanpak	47
4.3. Kust & Voordelta	47
4.4. Haringvliet & Hollandsch Diep	48
4.5. Grevelingenmeer	49
4.6. Volkerak-Zoommeer	50
4.7. Oosterschelde	52
4.8. Veerse Meer	52
4.9. Westerschelde	53
4.10. Kanaal Gent-Terneuzen	54
5. Langetermijnverkenning	56
5.1. Samenwerking, doelen en denkrichtingen	56
5.2. Verkenning mogelijke toekomsten	56
6. Kennisagenda Zuidwestelijke Delta	59
7. Organisatie en communicatie	61
7.1. Organisatie	61
7.2. Op weg naar een nieuwe Samenwerkingsovereenkomst	62
7.3. Monitoring en evaluatie	62
7.4. Participatie en communicatie	62
7.5. Borging en doorwerking	63

8. Bijlage bij deel 1: thematische bouwstenen	65
8.1. Waterveiligheid	65
8.2. Zoet water	65
8.3. Ecologie en waterkwaliteit	68
8.4. Ruimtelijke adaptatie	70
9. Bijlage routekaart	76
10. Bijlage samenwerkingspartners	76

CONCEPT

VOORWOORD

Met trots presenteren we u het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050. Dit programma vormt de concrete vertaling van onze gezamenlijke ambitie om in 2050 de eerste klimaatbestendige delta ter wereld zijn. Het is het resultaat van een intensief participatieproces met onze partners en de langjarige samenwerking binnen de Zuidwestelijke Delta. En de aftrap om toe te werken naar de Delta van de toekomst: de Deltawerken 2.0.

Dit Uitvoeringsprogramma is een oproep aan overheden, ondernemers, kennisinstellingen en inwoners om samen verder te bouwen aan de toekomst van de Delta. Want actie is nú nodig. De effecten van klimaatverandering zijn al zichtbaar en de opgaven voor water, ecologie en ruimtelijke ontwikkeling vragen om een gezamenlijke, integrale inzet. Dit programma helpt ons om de urgente stappen te zetten met zicht op de toekomst en te werken aan klimaatbewustzijn.

Met dit Uitvoeringsprogramma ronden we de periode 2021-2026 af en geven we de aftrap voor de periode 2027-2032. Het vormt de basis om de komende zes jaar invulling te geven aan onze toekomstkoers richting 2050 en 2100. En om keuzes te gaan maken die nodig zijn om ook in de toekomst veilig, leefbaar en economisch vitaal te blijven in een veranderend klimaat. Ook vormt dit programma het fundament voor onze jaarlijkse werkplannen.

We markeren met het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050 geen eindpunt, maar een krachtige start. Het brengt de kennis en energie uit de regio samen, bundelt lopende projecten, gebiedsprocessen en pilots en zet koers richting samenhangende maatregelen en keuzes. Het biedt richting én ruimte, zodat partners en stakeholders in de regio jaarlijks kunnen werken aan concrete stappen die passen bij de grote uitdagingen waarvoor we staan.

Mijn dank gaat uit naar iedereen die heeft bijgedragen en meegedacht in dit traject. Laten we samen blijven bouwen aan een sterke, gezonde en klimaatbestendige Delta. Een Delta die klaar is voor de uitdagingen van vandaag én morgen.

 , Programmamanager Zuidwestelijke Delta

LEESWIJZER

Het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050 bestaat uit twee delen. Het eerste deel bevat de Integrale Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta 2050 met onze strategie en visie voor de toekomst.

In het tweede deel geven we een aanzet voor programmering in de periode 2027-2032. We laten zien hoe we onze visie en strategie concreet vormgeven. Hiervoor hebben we zes focuspunten benoemd die extra sturing en actie geven aan de uitvoering van onze strategie. Ook werken we de strategie uit voor de Zuidwestelijke Delta in z'n geheel en per deelgebied. Hiernaast gaan we aan de slag met de langetermijnverkenning. Via de Kennisagenda Zuidwestelijke Delta gaan we aan de slag met onderzoeksvragen. Tot slot gaan we in op de organisatie en de communicatie.

CONCEPT

CONCEPT

1. ONS STARTPUNT

1.1. Samenwerking Zuidwestelijke Delta

De Zuidwestelijke Delta is van oudsher de ontmoetingsplaats van rivieren en zee. Land en water zijn hier onlosmakelijk met elkaar verbonden. Samen vormen ze het DNA van het gebied. De kracht van dat DNA zit in de harmonie tussen veiligheid, ecologie en economie. Maar harmonie is nooit een vanzelfsprekendheid in de delta. Soms zijn maatregelen nodig die daarop ingrijpen.

De afgelopen jaren is samen met alle betrokkenen, ook over de landsgrenzen heen, hard gewerkt aan de balans tussen de belangen van een klimaatbestendig veilige, een ecologisch veerkrachtige en een economisch vitale delta. Dat gaat niet altijd zonder slag of stoot. Maar voorop staat dat we elkaar hard nodig hebben voor een passend antwoord op de uitdagingen van klimaatverandering en de gevolgen ervan voor de waterveiligheid, de zoetwaterbeschikbaarheid, de ecologie, het landschap en de regionale economie van de delta.

Samenwerkingspartners

Met het samenwerkingsverband Zuidwestelijke Delta bevorderen het Rijk, drie provincies, gemeenten, drie waterschappen, drinkwaterbedrijven, samenwerkende ondernemers en maatschappelijke partijen de samenhangende aanpak van de opgaven op het vlak van water en klimaatadaptatie in de Zuidwestelijke Delta.

Deelnemende overheden zijn de provincies Noord-Brabant, Zeeland en Zuid-Holland, de waterschappen Brabantse Delta, Scheldestromen en Hollandse Delta, de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) en Economische Zaken (EZ), de twintig gemeenten in de Zuidwestelijke Delta (Bergen op Zoom, Borsele, Goeree-Overflakkee, Goes, Halderberge, Hulst, Kapelle, Middelburg, Moerdijk, Noord-Beveland, Reimerswaal, Roosendaal, Schouwen-Duiveland, Sluis, Steenbergen, Terneuzen, Tholen, Veere, Vlissingen en Woensdrecht) en Evides Waterbedrijf.

1.2. Ambitie en doelen

Klimaatverandering vraagt om fundamentele keuzes over hoe we de Zuidwestelijke Delta beschermen en bewoonbaar houden, over wat na 2050 kwaliteit van leven inhoudt. Met wachten op urgentie voor de klimaatopgave die na 2050 gaat spelen, verliezen we voorbereidingstijd en missen we kansen gelet op de aanstaande 'grote verbouwing van Nederland'. Betrokken partijen zien de urgentie voor samenwerking om langetermijnperspectief voor de Zuidwestelijke Delta bij de opgaven van morgen en overmorgen te betrekken.

Voor dit langetermijnperspectief is een krachtige **ambitie** afgesproken die sturing heeft gegeven aan de doorontwikkeling van ons programma. Deze ambitie is: "De Zuidwestelijke Delta vormt de eerste delta ter wereld die heeft uitgedacht, uitgewerkt én in gang gezet wat nodig is om in 2050 voorbereid te zijn op de gevolgen van klimaatverandering."

Vanuit onze **drie hoofddoelen: veilig en klimaatbestendig, ecologisch veerkrachtig en economisch vitaal**, geven we invulling aan onze ambitie. We zien duidelijk dat voor ecologie en waterkwaliteit de doelen nog steeds niet bereikt worden, we zijn zagezegd het knikpunt voorbij. Onze uitdaging is nu om ervoor te zorgen dat we alle drie de doelen in evenwicht gaan behalen: we willen de Delta weer in balans brengen. Hierbij zien we de doelen veilig en klimaatbestendig en ecologisch veerkrachtig als randvoorwaardelijk voor het doel economisch vitaal. Rekening houdend met de uitdagingen van klimaatverandering stemmen we gebruiksfuncties, innovatie- en investeringskracht en maatschappelijke ontwikkeling af op de unieke ecologische waarden van onze delta. Onze hoofddoelen zijn dus nauw met elkaar verweven en onderling afhankelijk van elkaar. Hierbij kan ook sprake zijn van spanningen: extra nadruk op het ene doel heeft gevolgen voor het andere. Voor het versterken van de kwaliteit van de Zuidwestelijke Delta is het daarom essentieel om voortdurend te streven naar een goede balans tussen de hoofddoelen. Dit vraagt om een integrale benadering en een blijvend gesprek met elkaar over de samenhang en de gemaakte afwegingen.

1.3. Ons fundament voor toekomstkeuzes

In de Zuidwestelijke Delta werken Rijk en regio samen vanuit een stevig fundament. Met de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 en de Integrale Voorkeursstrategie van het Deltaprogramma als belangrijkste basis. In de afgelopen zes jaar is toegewerkt naar dit Uitvoeringsprogramma. Een programma waarmee de samenwerkende partners vanuit de hink-stap-sprong aanpak in verschillende tijdsperiodes werken aan een veilige en klimaatbestendige toekomst. Daarbij zijn gaandeweg keuzes te maken. Keuzes waarmee het gebied zich vitaal kan blijven ontwikkelen. Met de herijkte Integrale Voorkeursstrategie én de actiegerichte focuspunten bereidt de Zuidwestelijke Delta zich proactief voor op de lange termijn.

In de komende zes jaar wordt integraal en gebiedsgericht de kansrijkheid van de vier denkrichtingen uit het Kennisprogramma Zeespiegelstijging verkend: 'Beschermen', 'Meebewegen', 'Meegroeien' en 'Zeewaarts'. Deze denkrichtingen zijn geen keuzemenu; er zijn meerdere adaptatiepaden en varianten mogelijk. Dit Uitvoeringsprogramma heeft niet als doel één richting vast te leggen. Wel om gezamenlijk de meest kansrijke toekomstscenario's uit te werken. Op basis van kennis en onderzoek én in gesprek met elkaar. Daarmee zorgt de regio er voor dat keuzes tijdig, onderbouwd en bewust gemaakt kunnen worden. Het fundament voor klimaatbestendige keuzes wordt daarmee nóg steviger.

1.4. Verankering Integrale Voorkeursstrategie

Onze Integrale Voorkeursstrategie dient als input voor het nieuwe Nationaal Waterprogramma 2028 – 2033 waarin het Rijk het waterbeleid en beheer van de Rijkswateren binnen de Zuidwestelijke Delta nationaal vaststelt. Daarnaast dient de strategie als input voor de waterbeheerprogramma's (2028-2033) van de waterschappen en de regionale waterprogramma's (2028-2033) van de provincies. Daarnaast is het belangrijk deze te verankeren in provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies en omgevingsplannen.

2. DE HERIJING VAN DE VOORKEURSSTRATEGIE

2.1. Onze opgaven

De Zuidwestelijke Delta staat voor een complexe en urgente opgave die deels wordt bepaald door ontwikkelingen buiten haar directe invloedssfeer. De regio moet zich voorbereiden op de gevolgen van klimaatverandering, waaronder zeespiegelstijging, veranderende neerslagpatronen en toenemende druk op zoetwaterbeschikbaarheid. Tegelijkertijd voltrekken zich ingrijpende maatschappelijke transities op het gebied van ecologie en waterkwaliteit, klimaatbestendige inrichting van het water- en bodemsysteem, landbouw en energie, die ruimtelijke impact hebben op ons deltagebied. Daarnaast verandert de geopolitieke context snel. De COVID-19-pandemie heeft kwetsbaarheden in mondiale ketens blootgelegd, terwijl internationale spanningen en machtspolitieke verschuivingen zorgen voor onzekerheid in energievoorziening, voedselzekerheid en handelsstromen.

De KNMI'23-klimaatsscenario's en de Deltascenario's 2024 zijn een basis voor beleidsanalyse en strategische keuzes. De KNMI-scenario's vertalen de nieuwste IPCC-inzichten naar vier mogelijke toekomstbeelden voor het Nederlandse klimaat rond 2050, 2100 en 2150. Ze laten zien dat Nederland hoe dan ook te maken krijgt met zeespiegelstijging, drogere zomers, nattere winters en extremere weersomstandigheden, ongeacht het mondiale emissiepad (referentie). De scenario's tonen dat de balans tussen wateraanbod en -vraag structureel onder druk komt te staan, mede door bevolkingsgroei, energietransitie, vernatting van laagveen en veranderend landgebruik.

Het is noodzakelijk dat we ons water- en bodemsysteem aanpassen en robuuster maken. Op deze manier zorgen we er voor dat de Zuidwestelijke Delta een leefbare regio blijft met voldoende economisch perspectief. Op termijn zal niet elk type grondgebruik meer overal op dezelfde manier in te passen zijn. Dit vraagt om ruimtelijke aanpassingen, innovatieve oplossingen en waar mogelijk meervoudig ruimtegebruik. De opgaven moeten samenhangend worden opgepakt om ruimtegebruik efficiënt, duurzaam en toekomstgericht te maken. Dit vraagt borging in de omgevingsvisies en ruimtelijke plannen van de provincies en gemeenten.

2.2. De analyse – houdbaarheid van de strategie

Elke zes jaar houdt het landelijke Deltaprogramma de Deltabeslissingen en voorkeursstrategieën voor alle deelgebieden en thema's tegen het licht. In het syntheserapport voor de tweede herijking van de Integrale Voorkeursstrategie voor de Zuidwestelijke Delta is beschreven hoe stapsgewijs is toegewerkt naar een aangepaste strategie. Dit gebeurde op basis van inzichten uit verschillende trajecten. Er is gebruik gemaakt van de gegevens uit de Verkennende systeemanalyse Zuidwestelijke Delta van Deltares (2024) en de resultaten uit het Kennisprogramma Zeespiegelstijging (juni 2026 eindrapport).

Hieronder beschrijven we de Integrale Voorkeursstrategie voor de thema's waterveiligheid, zoetwaterbeschikbaarheid, ecologie en waterkwaliteit en ruimtelijke adaptatie. Deze strategie wordt in deel 2 van dit Uitvoeringsprogramma per deltawater gebiedsgericht en integraal uitgewerkt. Deze gebiedsaanpak maakt onderlinge synergiekansen mogelijk. Belangrijke input is de expertise die in de Gebiedssessies in de Zuidwestelijke Delta is opgehaald (Defacto, 2025). Ook de bouwstenen, die de

Voortgangsoverleggen van het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta hebben gemaakt voor de eerste drie thema's, vormen een belangrijke basis. De kern van alle vier de bouwstenen is opgenomen als bijlage.

Kaart met de scope van het plangebied Zuidwestelijke Delta. Hierbij via een korte toelichting opnemen hoe we in de herijkte Integrale Voorkeursstrategie omgaan met de deelgebieden:

- Haringvliet & Hollandsch Diep
- Veerse Meer
- Kanaal Gent-Terneuzen

2.2.1. Waterveiligheid

De waterveiligheid in de Zuidwestelijke Delta voldoet nu grotendeels aan de normen. In meerdere deelgebieden, zoals de Oosterschelde, Westerschelde en Volkerak-Zoommeer, is momenteel sprake van een 'opgave', maar de uitvoering van dijkversterkingen is gepland of al gestart. Uiterlijk 2050 voldoen alle keringen aan de normen. Dit gebeurt binnen het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). De uitvoering van het HWBP vraagt continue inspanning, in kosten en menskracht.

De houdbaarheid van de huidige waterveiligheidsaanpak is sterk scenarioafhankelijk. Bij een matige zeespiegelstijging (KNMI 2023 – laag scenario) blijft het systeem houdbaar tot ver na 2100. Echter, bij het hoge scenario ontstaan knippunten rond 2070-2080, met name in de Oosterschelde (bij de Oesterdam en Philipsdam) en de Westerschelde. Er zijn opreksmaatregelen denkbaar, zoals dijkverhoging of compartimentering. In alle gevallen is daarbij extra ruimtereservering nodig. En er is een optimalisatie nodig van bepaling van de faalkans en het sluitregime van de Oosterscheldekering. Voor de kust is voortzetting van de huidige zandsuppletiestrategie mogelijk. Het is nodig om hiervoor de zandvoorraden op de Noordzee te reserveren.

Fundamentele systeemkeuzes, zoals de aanpassing van de Maeslantkering, een mogelijke afsluiting van de Nieuwe Waterweg of aanpassing van de Oosterscheldekering moeten in bovenregionale samenhang worden genomen. De levensduur van de Maeslantkering eindigt op zijn vroegst in 2070, en er zijn mogelijkheden om deze te verlengen. Het besluit hiervoor moet voor zowel de Nieuwe Waterweg als de Oosterscheldekering tijdig zijn genomen. De aanpassing van de Maeslantkering wordt verkend binnen de herijking van het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden.

De concurrentie om ruimte tussen waterveiligheid, economie en natuur, die nu al voelbaar is, heeft in 2050 heel concrete impact op de waterveiligheidsopgave. Door deze 'dijkdruk' kan de eerste laag van de meerlaagsveiligheid (MLV) niet of nauwelijks verder ontwikkeld worden. Dit zal leiden tot steeds meer discussie over het ruimtegebruik. Daarom moeten we, in aanvulling op laag 1 van MLV, meer gaan inzetten op de tweede laag van MLV. Dit vraagt om innovatieve oplossingen. Hiermee kan de integrale ambitie van de Zuidwestelijke Delta gerealiseerd worden zonder te tornen aan de waterveiligheid. Het is van belang om hiermee ervaring op te doen. Innovatieve multifunctionele waterveiligheidslandschappen bieden perspectief om bijvoorbeeld de natuuropgave en de waterveiligheidsopgave te combineren. Concreet betekent dit dat we vóór 2050 beproefde duurzame concepten hebben ontwikkeld waarmee we richting 2100 waterveiligheid kunnen blijven borgen op manieren die passen bij de grootschalige en complexe uitdagingen waar we dan voor staan.

2.2.2. Zoetwaterbeschikbaarheid

Gebieden met aanvoermogelijkheden uit het hoofdwatersysteem

De zoetwaterbeschikbaarheid voor levering uit het Haringvliet, Hollandsch Diep en het Volkerak-Zoommeer is houdbaar tot 2050 en mogelijk tot eind van deze eeuw. De zoetwaterbeschikbaarheid staat, met name na 2050, steeds meer onder druk doordat het aanbod afneemt door toenemende droogte terwijl de watervraag gelijktijdig groeit, waardoor het risico op een structurele disbalans toeneemt. Hiernaast zijn wij afhankelijk van (nationale en internationale) bovenregionale keuzes over het toekomstige watersysteem en de waterverdeling. Bij afnemende rivierafvoeren, is achterwaartse verzilting een fenomeen dat met name voor drinkwaterinnamepunten een direct probleem vormt. Nader onderzoek samen met Rijnmond-Drechtsteden kan helpen de opgave beter in beeld te brengen.

Gebieden zonder aanvoermogelijkheden uit het hoofdwatersysteem

De zoetwaterbeschikbaarheid voor de gebieden zonder externe aanvoer staat nu al onder druk van droogte. Zeespiegelstijging (en daarmee toenemende interne verzilting) speelt tot 2050 nog geen bepalende rol, maar kan vanaf eind deze eeuw wel bepalend worden in de zoetwaterbeschikbaarheid. In deze gebieden wordt door landbouwondernemers nu al veel in zelfvoorzienendheid geïnvesteerd en er wordt door overheid en kennisinstellingen veel onderzoek gedaan in pilots. De mate van oprekbaarheid op gebiedsniveau is nog niet bekend. Opschaling van succesvolle praktijkproeven kan de houdbaarheid van de huidige strategie wel verlengen.

Er dient vanuit te worden gegaan dat op de lange termijn verzilting als gevolg van droogte en zeespiegelstijging onvermijdelijk is voor de hele Zuidwestelijke Delta en bepalend zal zijn voor de zoetwaterbeschikbaarheid.

Voor zowel de gebieden met als zonder aanvoermogelijkheden geldt dat langere droogteperiodes in combinatie met zeespiegelstijging kunnen leiden tot toenemende interne zoute kwel. Nader onderzoek is noodzakelijk om de gevolgen van zeespiegelstijging en droogte beter in beeld te krijgen.

2.2.3. Ecologie en waterkwaliteit

De opgave voor ecologie en waterkwaliteit is en blijft onveranderd groot, omdat geen van de deltawateren (volledig) aan de doelstellingen van Kaderrichtlijn Water (KRW) en Natura 2000 voldoet. Een belangrijke constatering in het kader van houdbaarheid is dan ook dat het knippunt voor waterkwaliteit en ecologie is gepasseerd. Deze opgave wordt versterkt door klimaatverandering. Er is nu een impuls in de aanpak voor de verbetering van ecologie en waterkwaliteit in de regio noodzakelijk om een goede kwaliteit van leefomgeving en ruimte voor economische ontwikkeling te behouden.

In de afgelopen periode zijn op Europees niveau via de Natuurherstelverordening (NHV) specifieke, meetbare doelen voor natuurherstel afgesproken. Het verschil tussen de huidige staat van instandhouding en de gunstige staat van instandhouding moet in vastgelegde stappen verkleind worden: 30% in 2030, 60% in 2040 en minimaal 90% in 2050. Gezien de uitdagingen in onze regio kan dit gevolgen hebben voor alle gebruikers.

In het vastgestelde ecologisch streefbeeld van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) is de blik op de delta verbreed naar de Rijn-, Maas- en Scheldemonding. Dit streefbeeld voor 2050 is een van de bouwstenen voor toekomstbestendige grote wateren. Dit is een oprekking van de huidige 'afsluitbaar open' strategie.

De Integrale Voorkeursstrategie zet in op het verbeteren van de waterkwaliteit en herstel van verbindingen. We bekijken of we innovatieve maatregelen voor waterveiligheid en zoetwater en ecologie kunnen verbinden. Zoals onder andere het (beperkt) herstel van getij in het Grevelingenmeer, het lerend implementeren van het Kierbesluit voor het Haringvliet, een natuurlijker peil op het Volkerak-Zoommeer of het verbeteren van zoet-zout overgangen voor vismigratie. Bij iedere dijkversterking onderzoeken we of innovatieve dijkconcepten mogelijk zijn die kansen bieden voor natuur en recreatie. Met het samen optrekken van HWBP, PAGW en Natura 2000 is een start gemaakt in de Welzinge en Schorerpolder. Deze lopende maatregelen zijn urgent en noodzakelijk, en vergen vaak een lange adem. Om het beoogde toekomstbeeld te bereiken is dus meer nodig: de stap naar realisatie van lopende programma's en naar een integrale aanpak in verbinding met ecologie en waterkwaliteit. Een mix aan grootschalige ingrepen, want inzetten op een fundamentele aanpassing van de inrichting van het watersysteem is eigenlijk de enige echte optie, en kleinschalige ingrepen (klein en doortastend) als uitbreiding van de huidige strategie.

Nu blijkt dat het knippunt voor waterkwaliteit en ecologie al is gepasseerd, is het nodig de opgave voor ecologie en waterkwaliteit explicieter onderdeel te maken van de opgaven in de Integrale Voorkeursstrategie. Hierbij zijn aanvullende maatregelen voor Natura 2000, Natuurherstelverordening en KRW-doelen noodzakelijk om waterkwaliteit en ecologie duurzaam te verbeteren. Het is nog niet duidelijk of het doelbereik in 2050 gerealiseerd wordt. Bovendien is het effect van temperatuurstijging op het functioneren van het ecosysteem en het inspelen op verschuivende van klimaatzones grotendeels onbekend.

2.2.4. Ruimtelijke adaptatie

In de Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie is de ambitie vastgelegd dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Dat de ruimte in ons land zodanig is ingericht dat we voorbereid zijn op extreme regenval, langdurige droogte, een grotere kans op hittegolven en een toename van het overstromingsrisico, zodat deze niet tot grote schade en maatschappelijke ontwrichting leiden. Met de (bovenregionale) stresstesten zijn risico's voor wateroverlast in beeld gebracht en via risicodialogen vinden gesprekken plaats over een adaptatiestrategie. De KNMI-klimaatscenario's – uitgebracht in 2023 – laten zien dat de weersextremen zullen toenemen, met steeds grotere gevolgen. Gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk werken samen aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Nederland. De provincies en gemeenten werken aan de integratie van klimaatadaptatie in hun omgevingsvisies.

In de Zuidwestelijke Delta zijn er drie DPRA-werkregio's aan de slag, Goeree-Overflakkee, Zeeland en West-Brabant. Werkregio West-Brabant rapporteert via het Gebiedsoverleg zoetwaterregio Hoge zandgronden aan de deltacommissaris.

Binnen de huidige samenwerking van Zuidwestelijke Delta is tot nu toe minder aandacht voor ruimtelijke adaptatie dan voor de andere thema's. Er bestaat geen reguliere overlegstructuur (voortgangsoverleg)

waarin kennis wordt uitgewisseld en afgestemd. En er heeft nog weinig op de bestuurlijke agenda gestaan voor bijvoorbeeld wateroverlast. Het actiever betrekken van de opgave vanuit het programma Ruimtelijke adaptatie is nodig om de ambitie van de Zuidwestelijke Delta te halen.

2.2.5. Strategieën lange termijn

In het Kennisprogramma Zeespiegelstijging zijn denkrichtingen voor een klimaatbestendige waterstaatkundige inrichting voor de verre toekomst uitgewerkt. Ook is kennisgenomen van de recent opgeleverde denkrichting 'Meegroeien' via Nature Based Solutions. Er zijn impactanalyses uitgevoerd voor drie van de vier hoofdrichtingen: beschermen, zeewaarts en meebewegen. Hierbij is gekeken naar doelbereik Deltaprogramma, neveneffecten voor gebruik en uitvoering (risico, kosten, duurzaamheid). Met de huidige Voorkeursstrategie voor de Zuidwestelijke Delta, beschermen/open, is het doelbereik voor zowel waterveiligheid als zoetwater tot 1m zeespiegelstijging vol te houden en oprekbaar zonder grote aanpassingen.

In de impactanalyses is het doelbereik van waterveiligheid het centrale uitgangspunt voor alle langetermijnperspectieven. Geen enkele strategie behoedt op de lange termijn compleet voor de effecten van een stijgende zeespiegelstijging, hoewel het waterveiligheidsniveau wel in alle strategieën geborgd blijft. De negatieve impact neemt voor alle economische sectoren toe. Dit als gevolg van toenemende verzilting, de druk op het ruimtebeslag en hogere waterstanden buitendijks. Het effect per sector verschilt per strategie, omdat de aanpak en maatregelen verschillen. Extra maatregelen binnen de huidige strategie geven een vertragend effect maar de negatieve impact blijft. De grootste impact is verlies van estuariene natuur, beperking zoetwaterbeschikbaarheid als gevolg van verzilting door droogte en zeespiegelstijging en de bevaarbaarheid van wateren (hoogte bruggen).

Een eerste inschatting van de landelijke waterveiligheidskosten laat zien dat voor het handhaven van de huidige Voorkeursstrategie de kosten niet significant toenemen ten opzichte van de referentiekosten, dat wil zeggen de huidige jaarlijkse waterveiligheidskosten van het Rijk en de waterschappen orde grootte 500 miljoen euro per jaar. Vanaf een verdere stap in het oprekken van de huidige strategie nemen de kosten significant toe, 1,5-2 maal. Bij een overstap naar de andere langetermijnstrategieën is dat drie maal de kosten ten opzichte van de huidige strategie.

Zeespiegelstijging heeft dus vooral een negatieve impact. Behoud van functionaliteit sectoren en maatregelen kosten geld. Adaptatie grijpt in op het ruimtelijk domein aangezien er ruimte nodig is voor infrastructurele werken en transitie van gebruik. Het natuurlijk systeem zal veranderen. Dit vraagt dus aanpassing van de maatschappij.

Kortom: De huidige voorkeursstrategie 'Beschermen-open' voor de Zuidwestelijke Delta is voor de waterveiligheid vooralsnog houdbaar en oprekbaar. De Integrale Voorkeursstrategie is zonder oprekmaatregelen niet toereikend voor de lange termijnopgaven tot 2100. Nu overstappen naar een andere waterveiligheidsstrategie voor de lange termijn, 'meebewegen' of 'zeewaarts' is niet direct nodig en zou bovendien veel duurder zijn en de impact op de omgevingsfactoren onzeker. Voor de denkrichting 'Meegroeien' is nog geen impactanalyse beschikbaar.

Dit is een eerste analyse. Er zijn nog volop onzekerheden zowel op effectrelaties als gebiedsimpact. Er ontbreekt nog veel kennis voor besluitvorming, onder andere vanwege het grote aantal vrijheidsgraden (sub-opties) voor toekomstige adaptatiepaden in de Zuidwestelijke Delta die niet uitgewerkt zijn. De tweede grote kennisleemte is dat het proces van samenhangende besluitvorming niet duidelijk is. Wie beslist uiteindelijk, hoe worden opties afgewogen, welke uitgangspunten worden gehanteerd, welke wet- en regelgeving is van toepassing of moet aangepast worden, hoe verloopt het participatie- en inspraakproces?

2.2.6. Ruimtelijke uitdagingen

In het verlengde van de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 is in 2025 bij de Gebiedssessies (Defacto, 2025) met een integrale en ruimtelijke blik naar mogelijke langetermijnperspectieven voor de Zuidwestelijke Delta gekeken. Op basis daarvan zijn drie toekomstgezichten ('Maakbaar systeem', 'Robuust dynamisch systeem' en 'Aanpassen aan veranderende condities landgebruik') verkend.

Bevindingen uit de verkenning zijn:

1. Het is essentieel voor het gesprek over de lange termijn om een eenduidige kennisbasis te hebben. Deel deze kennis vooraf en nodig experts uit om onjuiste aannames maar ook te directe interpretaties van kennis te voorkomen.
2. In de huidige Integrale Voorkeursstrategie is waterveiligheid dominant. Naast de toenemende risico's van ophogende dijken en inklinkende bodems worden hierbij kansen gemist om koppelingen met andere opgaven te maken. Het waterveiligheidsbudget wordt niet benut als aanjager voor verandering.
3. Een sterke focus op de Deltabeslissing over de waterverdeling bovenstrooms werkt een afwachtende houding voor het structureel inzetten op het aanpassen aan minder waterbeschikbaarheid in de hand. Het nu al stevig en structureel inzetten op het beperken van het watergebruik gekoppeld aan bijvoorbeeld de woonopgave, de energie- of landbouwtransitie, is een no-regret. Het is een kans voor de Zuidwestelijke Delta om zich, met de vele technieken die door de zoute condities al ontwikkeld zijn, te profileren als koploper en internationaal voorbeeldgebied.
4. Het leggen van verbindingen tussen de thema's van het Deltaprogramma (zoals waterveiligheid, wateroverlast, zoetwaterbeschikbaarheid) biedt kansen voor integrale maatregelen die meerdere doelen (zoals waterkwaliteit) dienen.
Door opgaven rond regenwateroverlast en verzilting te betrekken worden de gebieden achter de keringen relevant om mee te nemen in de strategievorming. Maatregelen daar kennen over het algemeen meer ruimtebeslag, op grond die geen onderdeel is van het watersysteem. Dat betekent dat deze maatregelen impact zullen hebben op het ruimtegebruik van het gebied. Koppelkansen met andere gebiedsopgaven en mogelijkheden voor integrale gebiedsontwikkeling komen zo in beeld.
5. Het systemisch verkennen van verschillende oplossingsrichtingen voor verschillende integrale opgaven, en het vervolgens met stakeholders bespreken en beoordelen hiervan (participatief ontwerpend onderzoek), kan tot verrassende inzichten en nieuwe oplossingsrichtingen leiden. Door verkennend de leidende principes van eerdere systeemkeuzen te veranderen (bijvoorbeeld systeemherstel of ecologie boven economie), ontstaan inzichten in nieuwe mogelijke inrichtingsprincipes. Niet om meteen een nieuw eindbeeld te schetsen, maar wel om bouwstenen voor nieuwe toekomstbeelden te verkennen.

6. Het is een gegeven dat het gebied op de lange termijn verandert. Alles houden zoals het is, is geen optie. Er gaan zaken veranderen door landelijke opgaven, zoals energietransitie en woningbouw voor een groeiende bevolking, maar ook door veranderende condities vanuit het water en bodemsysteem, zoals meer zout en hogere waterstanden. Het is daarom goed om vooraf na te denken over een kwalitatief toekomstperspectief om opgaven rond waterveiligheid en -kwaliteit mee te koppelen met investeringen in dit gebied.
7. De aanleg van de Deltawerken heeft impact gehad op de gezondheid, de natuurlijke dynamiek en de sedimentstromen van het deltasysteem. De werking van de sedimentstromen en de impact van maatregelen is niet altijd goed in beeld. Laten we met de kennis van nu voorzichtig zijn met grote ingrepen die schokken en onomkeerbare effecten op het systeem kunnen hebben. De voorkeur gaat uit naar herstel van het systeem en het benutten van natuurlijke processen. Door stapsgewijze pilots uit te voeren is het tot op zekere hoogte mogelijk een beter beeld te krijgen van de impact van maatregelen in dit systeem en is de kans op 'ongelukken' kleiner.

Brede welvaart

Toekomstige ruimtelijke inrichtingsvraagstukken vergen een breed perspectief. In gebieden waar wordt gewoond, gewerkt en geleefd kunnen ruimtelijke vraagstukken niet los worden gezien van de sociale leefomgeving, en hoe deze is ingebed in de fysieke leefomgeving. Brede welvaart biedt een denkkader voor de Zuidwestelijke Delta om de meerwaarde van maatregelen niet alleen in termen van veiligheid en kosten te beschouwen, maar ook vanuit hun maatschappelijke en regionale betekenis. Deze brede blik maakt zichtbaar wat voorheen buiten beeld bleef: de betekenis van maatregelen voor mens, natuur en samenleving op de korte en lange termijn.

2.3. De herijkte Integrale Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta

Uitgangspunt voor de herijkte Integrale Voorkeursstrategie is de Integrale Voorkeursstrategie van 2014 en het eerste ijkmoment in 2020. De Integrale Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta behoeft naast voortvarende voortzetting van de uitvoering en oprekmogelijkheden ook aanscherping op specifieke onderdelen. En een ontwikkelagenda in het Deltaprogramma als voorbereiding op keuzes voor de perspectieven na 2050 en de implicaties daarvan op keuzes vóór 2050.

Op veel punten is de Voorkeursstrategie nog functioneel tot 2050, maar deze is niet toereikend voor de lange termijn opgaven tot 2100. De ecologie en waterkwaliteit, de beschikbaarheid van zoetwater en de opgave voor ruimtelijke adaptatie vragen nu al om versnelling in de realisatie van maatregelen. De Zuidwestelijke Delta is en blijft veilig tegen overstromingen tot eind van deze eeuw en bij lage zeespiegelstijging tot voorbij 2100, bij uitvoering van de maatregelen uit het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). De uitvoering van het HWBP vraagt inspanning, niet in de laatste plaats in kosten en menskracht.

De enige voorgestelde wijziging die nu geen onderdeel uitmaakt van de Integrale Voorkeursstrategie is het toevoegen van het Kanaal Gent-Terneuzen. In de huidige strategie is dit gebied gekoppeld aan de Westerschelde. Door het grote verschil in kenmerken tussen de gebieden is dit een procesmatige stap om binnen het 'plangebied' van de Integrale Voorkeursstrategie het Kanaal Gent-Terneuzen te specificeren. Ook deze optie is niet beoordeeld of vergeleken met andere opties, omdat het geen inhoudelijke wijziging is op de huidige Voorkeursstrategie. Kanaal Gent-Terneuzen wordt toegevoegd als een op zichzelf staand

gesloten watersysteem. Daarvoor is het op gebiedsniveau wenselijk een gebiedsstrategie te ontwikkelen, ook met het oog op de status van het NOVEX-gebied North Sea Port District. We volgen de ontwikkelingen van de Vlaams-Nederlandse Scheldec commissie (VNSC) rondom Kanaal Gent-Terneuzen nauwlettend en sluiten ons aan bij de toekomstige strategie.

De huidige integrale Voorkeursstrategie voor de Zuidwestelijke Delta heeft voor de lange termijn vooralsnog voordelen boven de alternatieven zeewaarts en meebewegen. Hoewel nu geen grote (waterstaatkundige) systeemwijzigingen op schaal van de Zuidwestelijke Delta/Rijn-Maas-Scheldemonding nodig zijn, is het wel urgent om ons voor te bereiden op keuzes die we in de toekomst onherroepelijk moeten maken. Met de Maeslantkering als trigger (knikpunt 2070) zouden keuzes bij een scenario van snelle zeespiegelstijging (Stoom) al in de periode 2040-2050 aan de orde zijn. De verschillende wateren kunnen nog als zelfstandig blijven functioneren, totdat grote(re) landelijke keuzes worden gemaakt over de Nieuwe Waterweg en de afvoerverdeling van de grote rivieren.

Wat blijft hetzelfde

De Integrale Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta blijft op hoofdlijnen ongewijzigd, maar vraagt aanscherping van doelen en concrete maatregelen op specifieke onderdelen. Onderstaand is op hoofdlijnen en thema's benoemd wat hetzelfde blijft en wordt voortgezet.

- Tot 2050 blijven de Deltawerken en de Deltawateren in de huidige (waterstaatkundige) inrichting op grote schaal hetzelfde. Op onderdelen zijn aanpassingen mogelijk. Zo worden voor de verbetering van de waterkwaliteit en ecologie maatregelen onderzocht en/of voorbereid zoals getij in de Grevelingen, aanpassing van peilbeheer en verbindingen voor vismigratie.
- De Zuidwestelijke Delta is een integraal onderdeel van de Deltabeslissing Rijn-Maasdelta. Deze wordt geherformuleerd als **Deltabeslissing Grote Rivieren en Delta's**.
- **Waterveiligheid** blijft de basis. De huidige waterveiligheidsnormen blijven leidend voor de versterkingsopgave van dijken, dammen en keringen. De opgave verandert hiermee niet. De manier waarop je dit kunt doen is wel aan verandering onderhevig, gezien de andere opgaven, bijvoorbeeld ecologie.
- **Zoetwaterbeschikbaarheid** wordt robuuster georganiseerd via een ketenaanpak: vasthouden, opslaan en hergebruiken. De regio werkt aan gebiedsspecifieke oplossingen waarbij ook de bovenregionale raakvlakken en mogelijke oplossingen worden meegenomen.
- **Ecologische veerkracht** wordt versterkt door herstel van estuariene dynamiek, verbindingen (land-water en tussen wateren) en vergroten van leefgebieden. Hier is versnelling in de uitvoering nodig, omdat ecologie en waterkwaliteit niet op orde zijn en deels verder verslechteren. Lopende projecten zoals Kierbesluit Haringvliet, Getij Grevelingen en zandsuppleties in de Oosterschelde dragen hieraan bij, maar ook kleinschalige maatregelen voor meer geleidelijke overgangen zijn nodig voor systeemherstel.
- **Economische vitaliteit** is gekoppeld aan de uitdagingen voor de regionale economie. Het gaat hierbij over de verbinding van de wateropgaven met de opgaven van energietransitie, circulaire economie en duurzame landbouw. De relevante gebruiksfuncties in de Zuidwestelijke Delta zijn landbouw, industrie, havens en scheepvaart, recreatie en toerisme, visserij en aquacultuur, drinkwater en energie. Hoewel parameters voor economische vitaliteit ontbreken is het voor alle gebruiksfuncties urgent de

ecologische veerkracht te versterken, zodat de watergebonden sectoren niet verder verzwakken en/of ontwikkelruimte niet verkleint.

- **Adaptiviteit** is essentieel: de strategie houdt rekening met onzekerheden rond klimaatverandering en zeespiegelstijging. Er wordt gestuurd op flexibiliteit, veerkracht en leervermogen via monitoring, pilots en kennisontwikkeling.
- **Gebiedsaanpak** is ook essentieel vanwege ruimtedruk, belang van leefbaarheid (betrokkenheid bij de leefomgeving) en brede welvaart (niet afwentelen op andere gebieden en generaties) en de grenzen aan inrichting en adaptatie vanuit het waterstaatkundig systeem. Een nieuwe aanpak is nodig om in beweging te komen, tot een gezamenlijk gebieds-/toekomstperspectief en een samenhangende en gezamenlijke realisatie (programmering) te komen.

Aanscherping strategie en aanvullende maatregelen

De Integrale Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta heeft dus, naast voortvarende voortzetting van de huidige uitvoering en oprekmogelijkheden, aanscherping op specifieke onderdelen van de strategie, aanvullende maatregelen en een nieuwe ontwikkelagenda als voorbereiding op keuzes voor de perspectieven na 2050. In onderstaande opsomming zijn op hoofdlijn en per thema de aanscherpingen van de strategie en de aanvullende maatregelen benoemd. Die zijn in lijn met eerder bestuurlijk vastgestelde koersbepalende keuzes en focuspunten voor uitwerking in komende beleidsperiode 2027 – 2032. Daarvoor wordt geredeneerd in de trits van: Doelen -> Strategie -> Aanscherpingen/maatregelen.

In onderstaande paragrafen staan de aanscherpingen op strategie en aanvullende maatregelen voor de vier thema's, het gebied Kanaal Gent–Terneuzen, de ruimte en de strategieën voor de lange termijn van het Deltaprogramma.

2.3.1. Waterveiligheid

Doel

Veilig en klimaatbestendig

Strategie

Waterveiligheid blijft de basis. De bestaande strategie van dijken, dammen en keringen wordt voortgezet en waar nodig versterkt, met aandacht voor innovatieve oplossingen zoals dynamische dijkzones en waterveiligheidslandschappen.

Dit past in de ambitie dat de Zuidwestelijke Delta een grootschalige proeftuin wil zijn op deze thema's en gaat experimenteren en leren voor toekomstige keuzes. Daarnaast worden sectorale uitvoeringsprogramma's samenhangend opgepakt en zetten synergiekansen op de kaart.

In de integrale aanpak voor de komende jaren wordt gewerkt met focuspunten. In het focuspunt 'Van lijnen naar zones' is de opgave voor waterveiligheid de aanleiding om samen met andere opgaven in het omliggende gebied te werken aan integrale en ruimtelijke oplossingen.

Aanscherping strategie

Ontwikkelen bestuurlijke doe-kracht om tot uitvoering van samenhangende en integrale waterveiligheidsmaatregelen te komen.

Maatregelen

- Intensivering van integrale programmering (waterveiligheid verbinden met zoetwaterbeschikbaarheid, ruimtelijke adaptatie én ecologie en waterkwaliteit).
- Uitvoeren van pilots zoals langs de Westerschelde om ervaring op te doen en te leren met innovatieve gebiedsconcepten waarbij de waterveiligheidsopgave wordt gecombineerd met de opgave voor estuariene natuur en vitale economie.
- Verkennen oprekmogelijkheden zoals de optimalisatie van het bepalen van de faalkans en het sluitregime van de Oosterscheldekering.

2.3.2. Zoetwaterbeschikbaarheid

Doel

Klimaatbestendig en economisch vitaal.

Strategie

Focus op (meer) zelfvoorzienendheid, zowel in gebieden zonder als met aanvoer. De ambitie van de Zuidwestelijke Delta is kampioen water vasthouden te worden en water slim te beheren. We innoveren op besparen, benutten en bergen van zoetwater. Handhaven van de huidige zoetwaterbeschikbaarheid van de regionale (aanvoer)systemen tot tenminste 2050 door verminderen van de watervraag van gebruikers en aanpassingen in het regionale watersysteem. In de gebieden zonder externe aanvoer zetten we de weg naar zelfvoorzienendheid versneld door en werken aan brede implementatie hiervan. Er worden in principe geen nieuwe gebieden voorzien van externe aanvoer van water. De regio staat open voor verkenning naar kansen die zich voordoen om op kleine schaal het areaal met aanvoer uit te breiden, mits dit evidente waarde toevoegt (zoals buffering), robuust en toekomstbestendig kan worden ingericht en uitgevoerd met geen tot beperkte vraag aan het hoofdwatersysteem.

In de integrale aanpak voor de komende jaren wordt gewerkt met focuspunten. In de focuspunten 'Volkerak-Zoommeer als sleutelgebied' en 'Sponswerking vergroten' krijgt zoetwaterbeschikbaarheid de nadruk.

Aanscherping strategie

- Een zoet perspectief als uitgangspunt voor het Volkerak-Zoommeer.
- De afspraken voor aanvoer vanuit het hoofdwatersysteem volgens de huidige waterakkoorden zijn tenminste houdbaar tot 2050.
- Handhaven van de huidige zoetwaterbeschikbaarheid van de regionale (aanvoer)systemen tot tenminste 2050 door verminderen van de watervraag van gebruikers en aanpassingen in het regionale watersysteem.
- Focus op (meer) zelfvoorzienendheid, zowel in gebieden zonder als met aanvoer. We willen kampioen water vasthouden zijn en water slim beheren zonder aanspraak op extra aanvoer uit het hoofdwatersysteem (Hollandsch Diep). We innoveren op besparen, benutten en bergen van zoetwater.
- In de gebieden zonder externe aanvoer zetten we de weg naar zelfvoorzienendheid versneld door en werken aan brede implementatie hiervan. Er worden in principe geen nieuwe gebieden voorzien van externe aanvoer van water. De regio staat open voor verkenning naar kansen die zich voordoen

om op kleine schaal het areaal met aanvoer uit te breiden. Mits dit evidente waarde toevoegt (zoals buffering), robuust en toekomstbestendig kan worden ingericht en uitgevoerd met geen tot beperkte vraag aan het hoofdwatersysteem (Volkerak-Zoommeer).

Maatregelen

- Inzetten op innovaties gericht op besparen, benutten en bergen van zoetwater in alle gebieden.
- We zetten met het ontwikkelen van een langetermijnperspectief in op het zoet houden van de zoetwaterbuffer Volkerak-Zoommeer.
- Verbeteren van de waterkwaliteit (verminderen algenbloei) in het Volkerak-Zoommeer zodat de benutbaarheid van het water verbetert.
- Oprekmaatregelen voor de zoetwaterbeschikbaarheid in de gebieden zonder externe aanvoer. Deze maatregelen zijn 'geen-spijt'.
- Er worden in principe geen nieuwe gebieden voorzien van externe aanvoer van water. De regio staat open voor verkenning naar kansen die zich voordoen om op kleine schaal het areaal met aanvoer uit te breiden, mits dit evidente waarde toevoegt (zoals buffering), robuust en toekomstbestendig kan worden ingericht en uitgevoerd met geen tot beperkte vraag aan het hoofdwatersysteem.
- We zijn transparant naar gebruikers: we geven hen duidelijkheid over de waterbeschikbaarheid nu en in de toekomst en hoe het water wordt verdeeld. Van belang is dit zo concreet mogelijk te maken, bijvoorbeeld via het formuleren van doelen en/of indicatoren.

2.3.3. Ecologie en waterkwaliteit

Doel

Ecologisch veerkrachtig, klimaatbestendig en economisch vitaal.

Strategie

Het knikpunt voor ecologie en waterkwaliteit is in alle deltawateren al gepasseerd, waardoor een aangescherpte strategie nodig is: inzetten op een maximale bijdrage aan ecologie en waterkwaliteit, van mozaïek naar aquarel en weten wat er speelt. In de Zuidwestelijke Delta wordt gestreefd naar een betere waterkwaliteit en ecologie. In de integrale aanpak voor de komende jaren wordt gewerkt met focuspunten. In de focuspunten 'Dynamische Deltanatuur' en 'Robuuste Verbindingen' krijgt waterkwaliteit en ecologie nadruk.

Aanscherpingen strategie

- Verbeteren waterkwaliteit en versterken ecologie in samenhang met andere doelen en opgaven.
- Ontwikkelrichting zoals verwoord in het ecologisch streefbeeld voor de Rijn-, Maas-, Scheldemonding van de PAGW stimuleren. Ruimte maken voor dynamiek, uitbreiden van leefgebieden en creëren goede verbindingen.
- Urgentie expliciteren en een impuls geven aan verbindingskansen met andere doelen (zoals waterveiligheidslandschappen) en het toetsen van maatregelen voor waterveiligheid en zoet water op kansen voor het versterken van de natuur.

Maatregelen

- Stimuleren van de realisatie maatregelen KRW via stroomgebiedbeheerplannen (SGBP) en Natura 2000 (via beheerplannen).
- Stimuleren van systeemmaatregelen zoals herstel getij Grevelingen, vergroten geleidelijke zoet/zout overgangen en verbindingen voor vismigratie.
- Stimuleren van de voortzetting van de planuitwerking voor 'Getij Grevelingen' en realisatie van zandsuppleties Galgeplaat en Kom Oosterschelde voor verbetering van de ecologische waterkwaliteit en systeemherstel.
- Inzetten op vaststellen definitief aanwijzingsbesluit Natura 2000 Volkerak-Zoommeer.
- Stimuleren van gebiedsgerichte aanpak zoals het Volkerak-Zoommeer: verbeteren waterkwaliteit, natuurlijk peilbeheer en aanpassen land-waterovergangen.
- Signaleren van de samenhang van activiteiten, en het agenderen van maatregelen in de Zuidwestelijke Delta om de veerkracht van het ecologisch systeem te herstellen en vergroten.

2.3.4. Ruimtelijke adaptatie

Doel

Veilig en klimaatbestendig, ecologisch veerkrachtig en economisch vitaal.

Strategie

De strategie voor ruimtelijke adaptatie in de Zuidwestelijke Delta wordt in nauwe samenhang gezien met de zoetwatervoorziening en het principe van meerlaagsveiligheid. Belangrijke opgaven voor de zoetwatervoorziening zijn het samenbrengen van het neerslagtekort en neerslagoverschot, omgaan met droogte en de bijbehorende ruimtevraag.

Ruimtelijke adaptatie wordt verder opgepakt met het ontwikkelen van een strategische bouwsteen.

In de integrale aanpak voor de komende jaren wordt gewerkt met focuspunten. In het focuspunt 'Sponswerking vergroten' en 'Weerbaar tegen weersextremen' krijgt ruimtelijke adaptatie nadruk.

Aanscherpingen

Het ruimtevraagstuk is alles bepalend voor het slagen van de Zuidwestelijke Delta-ambitie voor ruimtelijke adaptatie. De opgave en strategie voor Ruimtelijke adaptatie moet nog specifiek worden gemaakt voor het Zuidwestelijke Deltagebied en zal starten met het ontwikkelen van een thematische bouwsteen, die gebaseerd zal zijn op het principe van water- en bodemsturend, het treffen van fysieke maatregelen om gevolgen te beperken en zorgen dat we zijn voorbereid op crisissituaties.

Maatregelen

- Opstellen van een strategische bouwsteen voor ruimtelijke adaptatie, om de drie hoofdrichtingen te kunnen realiseren:
 - Klimaatrobuuste inrichting voor vasthouden en bergen van water (boven en ondergronds), inclusief het vergroten van de sponswerking van de bodem voor de verruiming van de noodzakelijke zoetwaterbuffer.
 - Inzetten op ruimtereserveringen voor toekomstig waterbeheer (vasthouden en bergen van water (boven en ondergronds) Ruimte claimen voor de urgente ecologische en waterkwaliteitsopgave.

- Stimuleren van meervoudig ruimtegebruik door meerdere opgaven te combineren.
- Er wordt verder ingezet op de thema's uit het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA): wateroverlast, gevolgbepierking overstromingen, droogte en hitte, volgens de methodiek van de adaptatiepiramide. Dit gebeurt op operationeel niveau via de drie inliggende werkregio's die onderdeel zijn van het landelijk programma Ruimtelijke Adaptatie.

2.3.5. Strategieën lange termijn

De Voorkeursstrategie is niet robuust genoeg voor de langetermijnopgaven tot 2100. De verschillende wateren kunnen nog als zelfstandig blijven functioneren, totdat grote(re) landelijke keuzes worden gemaakt over de Nieuwe Waterweg en de afvoerverdeling van de grote rivieren.

De huidige Integrale Voorkeursstrategie voor de Zuidwestelijke Delta heeft voorsnog voordelen boven de alternatieven zeewaarts en meebewegen voor de lange termijn.

Hoewel nu geen grote (waterstaatkundige) systeemwijzigingen op schaal van de Zuidwestelijke Delta en Rijn-, Maas- en Scheldemonding nodig zijn, is het wel urgent om ons voor te bereiden op keuzes die in de toekomst onherroepelijk wel gemaakt moeten gaan worden. Met de houdbaarheid van de Maeslantkering als trigger (knikpunt 2070) zouden keuzes bij een scenario van snelle zeespiegelstijging (Stoom) al in de periode 2040-2050 aan de orde kunnen zijn.

Nu al wordt in het Kennisprogramma Zeespiegelstijging gesproken over de kansrijke maatregel om bij hoge rivier afvoeren water te bergen, aanvullend op de eerder doorgevoerde maatregel in het kader van Ruimte voor de Rivier. Daarnaast ligt bovenregionale koppeling met de lange termijn denkrichting Meegroeien met zeespiegelstijging. Dit past in het verkennen van kansen voor een ecologisch goed functionerend systeem in het gehele Zuidwestelijke Deltagebied door verder herstel van verbindingen.

Het is duidelijk dat de opgaves die nu spelen zich op een lange(re) tijdschaal (2050-2100 en verder) en op een grote(re) ruimteschaal (bekkens of Zuidwestelijke Delta als geheel en de aangrenzende gebieden op nationale schaal) afspelen dan voorheen. Ook opgaves op middellange termijn, bijvoorbeeld de energietransitie tot 2050, worden in het licht geplaatst van klimaatrobustheid en/of meekoppelkansen voor klimaatadaptatie. Hierdoor zijn losse opgaves vaak niet meer onafhankelijk van elkaar te zien.

Deltabeslissing Grote Rivieren en Delta's

Uit het Kennisprogramma Zeespiegelstijging blijkt dat de keuze of de Nieuwe Waterweg op lange termijn (na 2070) afgesloten wordt of open blijft grote consequenties kan hebben voor de inrichtingskeuzes in de Zuidwestelijke Delta. Dit bepaalt onder andere de piekwaterberging op en/of rivierafvoer via Volkerak-Zoommeer en mogelijk andere wateren.

De keuze voor een verandering in strategie in de Zuidwestelijke Delta op lange termijn (na 2070) is om die reden onlosmakelijk verbonden met de keuze voor het (afsluitbaar) openhouden of afsluiten van de Nieuwe Waterweg. De Zuidwestelijke Delta speelt op termijn een rol als mogelijke optie voor berging en/of afvoer van rivierwater. Daarom is het cruciaal dat de Zuidwestelijke Delta en Rijnmond-Drechtsteden samen met andere regio's en thema's van het Deltaprogramma uitvoering geven aan de Deltabeslissing Grote Rivieren en Delta's. Hierbij speelt de afvoerverdeling van de grote rivieren bij laag en hoog water een grote rol. Dit vanuit een nationaal perspectief.

2.3.6. Ruimtelijke uitdagingen

De toekomstige grote opgaven op het gebied van waterveiligheid, zoetwater en ecologie en waterkwaliteit vragen ruimte. Dit betekent dat de verbinding met het ruimtelijke domein van de partners van de Zuidwestelijke Delta gezocht moet worden. Dit kan op basis van een op te stellen strategische bouwsteen Ruimtelijke adaptatie op basis van het principe water- en bodem sturend. Denk hierbij aan ruimtereserveringen voor toekomstig waterbeheer (vasthouden en bergen van water (boven en ondergronds), toekomstige waterveiligheidsconcepten (meerlaagsveiligheid, waterkerende landschappen) en ecologische opgaven.

Om ervoor te zorgen dat de Zuidwestelijke Delta een leefbare regio blijft met voldoende economisch perspectief, moeten opgaven samenhangend worden opgepakt om ruimtegebruik efficiënt, duurzaam en toekomstgericht te maken. Dit vraagt borging in de omgevingsvisies en ruimtelijke plannen van de provincies en gemeenten.

Ons ruimtelijk systeem komt steeds sterker onder druk te staan door zwaardere wateropgaven en toenemende claims op de schaarse ruimte. We ontwikkelen daarom een integraal toekomstperspectief. Juist nu moeten we keuzes maken die niet alleen vandaag werken, maar ook passen binnen de grenzen van een veilig en veerkrachtig watersysteem in de toekomst. Een integraal perspectief brengt alle belangen, kansen en beperkingen samen—van water en bodem tot wonen, landbouw, energie en natuur—zodat we niet langer reageren op incidenten, maar vooruitkijken en richting geven.

Brede welvaart benutten we voor het opbouwen van een afwegingskader voor de Zuidwestelijke Delta om alternatieve oplossingen af te kunnen wegen. Het helpt ons niet alleen om waarden als veiligheid, gezondheid, leefomgeving, natuur, economie en kansengelijkheid mee te wegen. Maar ook om gebiedsgericht te bepalen waar maatregelen het meeste maatschappelijke rendement opleveren.

De eerste stappen met het toepassen van brede welvaart voor de Zuidwestelijke Delta maken duidelijk dat het perspectief brede welvaart waarde kan toevoegen en sturend kan zijn in het verbinden en afwegen van keuzes. De toepassing van brede welvaart binnen de Integrale Voorkeursstrategie vraagt om een bewuste keuze voor niveau, doel en functie van het concept. Het is geen technische beoordelingsmethode, maar een strategisch kompas om een volgende stap te zetten in integrale besluitvorming. We starten de dialoog over brede welvaart als middel om samenwerking tussen sectoren, bestuurslagen en maatschappelijke partners te verdiepen.

Langetermijnverkenning

Het toekomstbeeld voor de lange termijn van de Zuidwestelijke Delta hangt sterk samen met keuzes gemaakt in andere deelprogramma's van het Deltaprogramma en nationale systeemkeuzes. Voor de lange termijn zijn er alternatieve opties denkbaar naast de huidige Integrale Voorkeursstrategie en zijn in zekere mate afhankelijk van de bovenregionale toekomstbeelden. Daarmee is een urgentie (gelet op de Deltabeslissing Grote Rivieren en Delta's) om naast het landelijk perspectief ook een vanuit de Zuidwestelijke Delta ingestoken integraal perspectief voor de lange termijn te ontwikkelen. Dit kan op basis van de denkrichtingen Meegroeien, Meebewegen, Beschermen en Zeewaarts uit het Kennisprogramma Zeespiegelstijging.

Met een integrale en ruimtelijke blik is het belangrijk bij de ontwikkeling van het langetermijnperspectief voor de Zuidwestelijke Delta het volgende te betrekken:

- Het ontwikkelen van een toekomstperspectief voor de Zuidwestelijke Delta is een gezamenlijke integrale opgave waarbij koppelkansen, slimme ruimtelijke oplossingen en mogelijkheden voor integrale gebiedsontwikkeling in beeld worden gebracht.
- Het opbouwen van een eenduidige kennisbasis.
- Uitwerken van de waterveiligheidsopgave in integrale maatregelen.
- Aanpassen aan waterbeschikbaarheid en het beter benutten van neerslagoverschot.
- Systemisch verkennen van verschillende oplossingsrichtingen om bouwstenen voor nieuwe toekomstbeelden te verkennen.
- Stapsgewijze pilots om impact van maatregelen beter in beeld te krijgen.

Bij de langetermijnverkenning maken we gebruik van ontwerpend onderzoek om mogelijke toekomsten zichtbaar, begrijpelijk en bespreekbaar te maken. Het toont de gevolgen van niets doen en de potentie van slimme combinaties, het verbindt tijd- en schaalniveaus en laat zien waar fundamentele keuzes onvermijdelijk worden. Zo ontstaat een gedeeld beeld dat bestuurders, experts en gebiedspartners in staat stelt om heldere, uitlegbare en toekomstbestendige besluiten te nemen.

Pilots / Lerend werken

Vooruitlopend op de verkenning van langetermijnperspectieven is er op onderdelen de wens om **pilots** te gaan ontwikkelen met onder andere waterveiligheidslandschappen. Deze pilots en bijbehorende kennisontwikkeling zullen onderdeel zijn van het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050. Hiermee wordt kennis en ervaring opgebouwd zowel voor integrale oplossingen binnen de huidige strategie als ter voorbereiding op toekomstige keuzes.

2.3.7. Ontwikkelagenda Deltaprogramma

In het Deltaprogramma is als uitkomst van de 2e herijking een ontwikkelagenda opgesteld met concrete boven regionale vervolgonderzoeken. Hierin zijn de bovenregionale samenhangende vraagstukken van de verschillende Deltaprogramma thema's en gebieden opgenomen. De intentie is om de vraagstukken in komende periode 2027 - 2032 gezamenlijk met de betrokken thema's en gebieden van de Deltabeslissing Grote Rivieren en Delta's op te pakken.

Vraagstukken die inmiddels geagendeerd staan zijn:

- Kennisimpuls voor het meest geschikte pakket aan maatregelen om de verzilting waar mogelijk tegen te gaan (DP Zoetwater in samenwerking met DP Zuidwestelijke Delta, DP Rijnmond-Drechtsteden en DP Centraal Holland, Zoetwaterregio's van het DP Zoetwater in samenwerking met Ministeries van VRO en LVVN).
- Uitwerking van grootschalige pilots 'Waterveiligheidslandschappen in de Zuidwestelijke Delta' (DP Zuidwestelijke Delta, in samenwerking met DP Rijnmond-Drechtsteden en DP Hollandse Kust).
- Onderzoek naar of, hoe en wanneer het nodig is om over te stappen naar een andere strategie om ook voor de lange termijn de waterveiligheid en de zoetwaterbeschikbaarheid te blijven borgen in samenhang met opgaven voor scheepvaart, waterkwaliteit, natuur en ruimtelijk-economische

ontwikkelingen. In dit onderzoek wordt voortgebouwd op de resultaten van het Kennisprogramma Zeespiegelstijging en de onderzoeken en voorkeursstrategieën van de deelprogramma's Rijnmond-Drechtsteden en Zuidwestelijke Delta (Ministerie IenW in samenwerking met DP Rijnmond-Drechtsteden, DP Zuidwestelijke Delta en DP Centraal Holland).

- Onderzoek naar de levensduur van alle stormvloedkeringen in de Rijn-Maas-monding en de invloed daarvan op de houdbaarheid van de huidige systeem-keuze van een 'afsluitbaar-open' Rijnmaasmonding (Min IenW in samenwerking met DP Rijnmond-Drechtsteden en DP Zuidwestelijke Delta).
- Onderzoek naar het trechteren van lange termijn opties voor de inrichting van de Rijnmaasmonding (DP Rijnmond-Drechtsteden in samenhang met DP Zoetwater, DP Zuidwestelijke Delta, DP Rijn, DP Maas, DP Centraal Holland).
- Vervolgonderzoek naar de vier mogelijke strategieën uit het Kennisprogramma Zeespiegelstijging om op lange termijn te kunnen meegroeien met de zeespiegelstijging: Beschermen, Zeewaarts, Meebewegen en Meegroeien (Ministerie van IenW in samenwerking met DP Zuidwestelijke Delta, DP Rijnmond-Drechtsteden, DP Hollandse Kust en DP Waddengebied).

Voor de Zuidwestelijke Delta zijn regionaal een aantal vraagstukken en aandachtspunten die raakvlakken hebben met aangrenzende thema's en gebieden van het Deltaprogramma. Dat zijn onder andere:

- Koppeling maken met de lange termijn denkrichting Meegroeien met zeespiegelstijging.
- Verkennen van kansen voor een ecologisch goed functionerend systeem door verder herstel van verbindingen.
- Er zijn specifiekere impactanalyses nodig over de mogelijke lange termijndenkrichtingen, zodat op termijn een integrale afweging gemaakt kan worden tussen oprekken van het huidige systeem of het kiezen van een ander adaptatie- of transitiepad.
- Onderzoek klimaatbestendigheid van ecologie en waterkwaliteit.
- Breng de ruimtelijke consequenties in beeld van de vier uitgewerkte hoofdthema's (bouwstenen).
- Invulling geven aan verschillende vormen/voorbeelden van meervoudig ruimtegebruik. Nader bekijken of/hoe de opties, die in stap 3 van de herijking (nieuwe kansen en voorraden van bouwstoffen) zijn benoemd voor de periode 2050-2100, adaptatiekansen bieden richting de langere termijn.

2.3.8. Kennisagenda Zuidwestelijke Delta

Het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta heeft eerder (2020) in de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 de doelen en opgaven voor de Zuidwestelijke Delta tot 2050 geformuleerd. De Gebiedsagenda richt zich op het 'natte gebied' ofwel de grote deltawateren en het land voor zover dat van de grote deltawateren afhankelijk is of erdoor beïnvloed wordt. Als onderdeel van de Gebiedsagenda is een overzicht van kennisvragen opgesteld. Naast deze kennisvragen zijn eerder kennisvragen opgesteld in de herijking van de eerste herijkte Integrale Voorkeursstrategie 2020 en uit lopende onderzoekstrajecten.

De resultaten van de tweede herijking maken duidelijk dat er op lange termijn 'meer' nodig is. En omdat de ruimtevraag in Zuidwestelijke Delta groter wordt, zullen we ook daar tijdig op moeten anticiperen. Het is belangrijk om na deze tweede herijking direct door te pakken in de voorbereiding van de grote keuzes op

weg naar 2100. Daarvoor wordt er op landelijk niveau een ontwikkelagenda Deltaprogramma opgesteld, die onlosmakelijk onderdeel uitmaakt van het resultaat van deze tweede herijking.

Het is duidelijk dat de opgaves die nu spelen zich op een lange(re) tijdschaal (2050-2100 en verder) en op een grote(re) ruimteschaal (bekkens of Zuidwestelijke Delta als geheel en de aangrenzende gebieden op nationale schaal) afspelen dan voorheen. Ook opgaves op middellange termijn, bijvoorbeeld de energietransitie tot 2050, worden in het licht geplaatst van klimaatrobustheid en/of (mee)koppelkansen voor klimaatadaptatie. Hierdoor zijn losse opgaves niet meer onafhankelijk van elkaar te zien. Dit stelt aanvullende eisen aan het programmeren en uitvoeren van onderzoek: dit moet meer samenhangend. Naast de meer landelijk georiënteerde ontwikkelagenda van het Deltaprogramma wordt een regionale 'Kennissagenda Zuidwestelijke Delta' opgesteld.

Binnen deze Kennisagenda staat 'leren om te implementeren' centraal: kennis wordt niet verzameld om op de plank te leggen, maar om direct bij te dragen aan uitvoering, opschaling en de Deltawerken 2.0. In hoofdstuk 6 is de aanpak verder uitgewerkt.

2.4. Van strategie naar uitvoering

Deel 2 van het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050 bevat de uitvoeringsagenda voor de periode 2027-2032. De herijkte Integrale Voorkeursstrategie uit deel 1 is hierin uitgewerkt naar concrete maatregelen en onderzoeken op gebiedsniveau.

Met de drie hoofddoelen van de Zuidwestelijke Delta als uitgangspunt willen we het maken van toekomstige keuzes in de periode 2027-2032 voorbereiden door grootschalige maatregelen in de praktijk te brengen ('schop in de grond') met een tweeledig doel: 1) directe bijdrage aan huidige opgaven (no-regret), 2) leren en experimenteren voor toekomstige keuzes (gereedschapskist vullen). Dat doen we onder andere via zes actiegerichtte focuspunten. Die zijn verder uitgewerkt in deel 2.

Bestuurlijke ruimte

De grote ruimtelijke opgaven vragen naast fysieke ruimte ook om bestuurlijke ruimte. Door kleinschalige praktijktoepassing toe te staan, kunnen nieuwe technieken en samenwerkingsvormen worden getest en stimuleren we innovatie. Een opvolgende stap kan opschaling naar een groter gebied en bredere toepassing betekenen. Dit vergroot flexibiliteit en lerend vermogen van de regio. Dit vraagt om commitment en flexibiliteit bij de partijen, zodat partijen vertrouwen krijgen om te investeren. Hierbij accepteren we een bepaalde mate van onzekerheid en zijn we bereid om gezamenlijk risico's te nemen.

Integraal en gebiedsgericht

Verschillende maatregelen combineren in dezelfde ruimte vraagt om een integrale blik op de ontwikkeling van de doorontwikkeling van de huidige strategie adaptief toegroeïend naar grotere systeemingrepen Deltawerken 2.0. Dit maken we concreet door fors in te zetten op meervoudig ruimtegebruik en een gebiedsgerichte aanpak. Niet langer losse programma's die elkaar toevallig raken, maar integrale keuzes op basis van de belangen en waarden in een specifiek gebied. Dat betekent ook denken vanuit de lange termijn terug naar vandaag, sectorale grenzen overstijgen en samenwerken met verschillende overheden, ondernemers, kennisinstellingen en bewoners. Juist hier ligt de meerwaarde van het samenwerkingsverband Zuidwestelijke Delta: in het signaleren, initiëren en stimuleren van de samenhang

vanuit een gezamenlijk toekomstperspectief. In deel 2 lichten we verder toe hoe we dat willen doen: via het beginnen met nieuwe gebiedsconcepten waarin integraal naar de opgave wordt gekeken en daarnaar wordt gehandeld. Hierbij wordt de gebiedsspecifieke wisselwerking (de kansen, schuur- en knelpunten) tussen de thematische bouwstenen van de Integrale Voorkeursstrategie duidelijk en kunnen in samenhang keuzes worden gemaakt. Dat is nodig om in 2050 voorbereid te zijn op de gevolgen van klimaatverandering en een veilige en klimaatbestendige, ecologisch veerkrachtige en economisch vitale delta te zijn.

CONCEPT

DEEL 2 UITVOERINGSAGENDA 2027 – 2032

Deel 2 van het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050 is de Uitvoeringsagenda. Hierin geven we een aanzet voor programmering en waarmee we concreet aan de slag gaan in de komende periode. In (2024 en) 2025 organiseerden we expertsessies, gebiedssessies, een werkconferentie en een Gebiedsconferentie. Daar haalden we volop input op. In deze Uitvoeringsagenda hebben we de belangrijkste projecten, meest kansrijke initiatieven en grootste kennisvragen opgenomen. Deze geven ons inhoudelijke focus en dragen eraan bij om ons voor te bereiden op de volgende herijking. Hierbij is het Gebiedsoverleg koersbepalend en koersbewakend en worden projecten, pilots en onderzoeken uitgevoerd door (coalities van) partners.

Dat doen we:

1. Met zes **focuspunten** waar we ons als Zuidwestelijke Delta hard voor maken: hiermee brengen we extra focus en actiegerichtheid aan via lopende projecten en kansrijke initiatieven.
2. Zowel voor de Zuidwestelijke Delta als geheel als per **deelgebied**: een opsomming en korte uitleg van de belangrijkste gebiedsprocessen en maatregelen vanuit de herijkte Voorkeursstrategie inclusief de thema's.
3. Door het **verkennen van de lange termijn**: aan de hand van de vier oplossingsrichtingen uit het Kennisprogramma Zeespiegelstijging gaan we aan de slag met toekomstbeelden en adaptatiepaden en maken we onze aanpak meer langetermijngericht.
4. Via de **Kennisagenda Zuidwestelijke Delta**: met een overzicht voor vervolgonderzoek naar prioritaire kennisleemtes.
5. Door het uitwerken van de **governance** en de **communicatie en participatie**: opwerkend naar een nieuwe samenwerkingsovereenkomst vanaf 1 januari 2028 scherpen we de rol aan van het Gebiedsoverleg en de afzonderlijke partners en hoe we de verbinding invullen.

Een uitgebreid overzicht van geïnventariseerde en opgehaalde projecten en kennisvragen staat in de bijlage.

3. DOEN ÉN LEREN: ZES FOCUSPUNTEN

3.1. Inleiding

De komende zes jaar willen we extra aandacht en extra uitvoering richten op zes verschillende aspecten: de zes focuspunten van de Zuidwestelijke Delta. De focuspunten komen voort uit de herijking en adresseren in samenhang huidige urgente opgaven en de voorbereiding op toekomstige keuzes. De focuspunten zijn tot stand gekomen door te beredeneren vanuit integraliteit, gebiedsgebondenheid en adaptiviteit. Met deze focuspunten komen meerdere programma's/opgaven samen in een bepaald gebied. Dit is precies de waarde die het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta toevoegt aan alle lopende programma's en opgaven: integrale aanpak binnen een specifiek gebied. Via de focuspunten gaan we aan de slag met wat we nu urgent vinden en bereiden we ons voor op de grotere keuzes van morgen. Ze verbinden zo het nu met de lange termijn. De focuspunten geven aan waar we extra aandacht aan willen geven, voortbouwend op en gebruik makend van alle (door)lopende thema's en programma's die bijdragen aan een klimaatbestendig veilige, ecologisch veerkrachtige en economisch vitale Zuidwestelijke Delta in 2050.

Met de drie strategische doelen van de Zuidwestelijke Delta als uitgangspunt willen we het maken van toekomstige keuzes in de periode 2027-2032 voorbereiden door grootschalige maatregelen in de praktijk te brengen ('schop in de grond') met een tweeledig doel: 1) directe bijdrage aan huidige opgaven (no-regret), 2) leren en experimenteren voor toekomstige keuzes (toolbox vullen). De zes focuspunten hebben als gemene deler dat ze a) integraal en gebiedsgericht zijn, b) beschikbare kennis en ervaring opschalen en implementeren waarbij de bestuurlijke en maatschappelijke aspecten prominent zijn, en c) dat uitvoering in de praktijk leidend is en onderzoek ondersteunend. Hiermee bouwen we voort op de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050.

Bij elk focuspunt benoemen we projecten en kansrijke initiatieven. Hiervoor geldt:

- Bij de projecten voegen we als Zuidwestelijke Delta meerwaarde toe vanuit de integrale aanpak.
- Per focuspunt realiseren we minstens één kansrijk initiatief. Hiervoor zetten de betrokken partijen zich maximaal in en stellen ze capaciteit en middelen beschikbaar.

3.2. Robuuste verbindingen

Door de aanleg van de Deltawerken zijn de grote wateren van elkaar gescheiden door harde verbindingen, zoals dammen, keringen, sluizen, etc. De zachte geleidelijke overgangen van land naar water, de verbindingen tussen de grote en kleine wateren en de overgangen van zoet naar zout zijn grotendeels verhard en tot stilstand gekomen. Dit heeft grote gevolgen gehad voor de ecologie en waterkwaliteit in de Rijn-, Maas- en Scheldemonding. Een gebied wat van internationaal belang is in de flyways en swimways van vogels en vissen. Robuuste verbindingen vergroten de ecologische waterkwaliteit en de gezondheid van de delta. Robuuste verbindingen zijn samen met dynamiek en voldoende leefgebieden het fundament voor een ecologisch veerkrachtig systeem¹. Een gezond en veerkrachtig systeem is essentieel voor het opvangen van drukfactoren, zoals menselijk handelen (recreatie, visserij, etc.) en klimaatverandering. Binnen het huidige systeem moeten we deze verbindingen weer robuuster maken. Van mozaïek naar aquarel. Dit doen we door middel van:

- Herstellen van zoet-zout gradiënten.
- Geleidelijke land-waterovergangen.
- Verbindingen tussen grote en kleine wateren.
- Robuuste getijde dynamiek.

“Tijd voor Natuurkracht”

RO&AD architecten

De combinatie Robuuste verbindingen met Natuurkracht creëert omstandigheden die het leven dragen, stimuleren en verrijken

“We laten de tijd van monofunctionele oplossingen en strikte scheidingen zoals aparte dijken, vaarwegen of woon-, werk- en natuurgebieden achter ons. We hebben te maken met schaarse ruimte, afnemende biodiversiteit, klimaatverandering, zeespiegelstijging, verzakkende polders en maatschappelijke uitdagingen zoals woningnood en stikstof. Daardoor is deze traditionele aanpak ruimtelijk, sociaal, financieel en ecologisch niet langer houdbaar. **De verbindingen** in de Zuidwestelijke Delta koppelen landschappen aan gebieden aan abiotische (niet-levende) met biotische (levende) elementen. Door deze levensaders te combineren met natuurkracht, ontstaat er **meer vitale ruimte en veerkracht. Hoe?** Maak verbindingen die **primair ecologisch** zijn; zoet/zout verbindingen, vismigratierivieren, zachte oevers en diverse (onderwater)gradiënten. Maar denk ook aan waterzuiverende, CO₂-vastleggende waterkerende en meerijzende verbindende landschappen. Hiermee krijgen we een heerlijk rijke biodiversiteit cadeau: van (onderwater) bodemleven, via de planten en de insecten naar vogels, dieren en mensen. Deze robuuste aorta voedt ons natuurlijke fundament. Gevolg: schoon water, schone lucht en gezonde, levendige (onderwater)bodems. **Zonder deze ecologische basis geen volhoudbaar sociaal, economisch of cultureel leven!** Dit fundament is ons grootste geschenk aan toekomstige generaties. Een cruciale, interne natuurlijke schokdemper, die de gevolgen van klimaatverandering, zoals droogte, wateroverlast en plagen, verzacht. Zo maken we onze leefomgeving toekomstbestendig. Eindelijk nemen we weer de

¹ [Ecologisch Streefbeeld Rijn-, Maas- en Scheldemonding | PAGW](#)

verantwoordelijkheid voor het leven en de aarde waarmee we verbonden zijn. Het Uitvoeringsprogramma is de booster.”

Projecten

- **Kierbesluit Haringvliet 2018 – 2028:** De Haringvlietssluisen vormen een harde barrière tussen zoet en zout water. Hierdoor kunnen trekvissoorten zoals paling, zalm en zeeforel niet naar hun paaigebieden zwemmen die stroomopwaarts liggen of juist in zee. Sinds 2018 zet Rijkswaterstaat de Haringvlietssluisen bij vloed op een kier. Hierdoor kunnen trekvissoorten met het zoute water mee het Haringvliet op zwemmen. Daarbij wordt gezorgd dat het water bij zoetwaterinnamepunten voor de landbouw en het drinkwater zoet blijft.

Kansrijke initiatieven

- **Ecologische verbinding Volkerak-Zoommeer en de Oosterschelde:** Na de aanleg van de Deltawerken zijn de verbindingen tussen de verschillende wateren verbroken. De van nature aanwezige verbinding was van belang voor de vissoorten die trekken tussen zoet en zout water. De vanuit ecologisch oogpunt belangrijke brakke zones zijn verdwenen. De natuur in de Oosterschelde heeft behoefte aan zoet water vanuit het Volkerak-Zoommeer. In het kader van de KRW en de PAGW pre-verkenning Vis en Vogels wordt onderzocht wat de beste opties zijn om deze verbindingen te herstellen met het oogpunt om deze via de PAGW en KRW te realiseren. Opties die benoemd worden zijn onder andere een vispassage via het Rammegors en een doorlaatmiddel in de Oesterdam.

3.3. Van lijnen naar zones

De waterveiligheid is goed geregeld in Nederland via het Hoogwaterbeschermingsprogramma, dat ervoor zorgt dat uiterlijk 2050 alle primaire waterkeringen aan de normen uit de wet voldoen. Tot nu toe hebben de meeste waterschappen succesvol ruimte gereserveerd, zodat de huidige versterkingen relatief nog goed uitvoerbaar zijn. Ondanks een stijgende zeespiegel zorgen we ervoor dat de bestaande keringen aan de veiligheidsnormen blijven voldoen. Het wordt echter steeds drukker in de Zuidwestelijke Delta. We hebben geen zeeën van ruimte meer, want ook woningbouw, groei van bedrijven en natuur moeten een plek krijgen.

In toenemende mate is er een roep om breder naar de dijken te kijken. De dijk moet niet langer als lijnelement worden benaderd, maar als zone. In zo'n zone krijgen ook de andere lokale en regionale opgaven een plek. Een integrale benadering bij de planvorming is mogelijk en biedt ook kansen voor de leefomgeving. De huidige aanpak van het HWBP is sober en doelmatig, waardoor maatschappelijke, economisch en natuurlijke koppelkansen in principe niet worden meegenomen. Terwijl we juist willen werken aan een integraal perspectief op de ruimtelijke puzzel. Dit begint bij een bredere benadering en vraagt om nieuwe samenwerkconcepten en -structuren die we via pilots in gang willen zetten. Laten we als Zuidwestelijke Delta de ambitie hebben het waterinnovatiegebied te worden van Nederland.

“Van lijnen naar zones betekent: waterveiligheid slim combineren met landschap, natuur, cultuurhistorie, wonen en economie.”

[naam], gepensioneerd beleidsadviseur waterschap Scheldestromen

Waterveiligheid vraagt om ruimte, visie en samenwerking over grenzen heen

“Te lang hebben we waterveiligheid bekeken vanuit één lijn: de dijk. Maar als we in 2050 nog een toekomstbestendige delta willen zijn, moeten we het denken in lijnen loslaten en overgaan naar zones waarin meerdere functies samenkomen: veiligheid, natuur, economie én de waarden van landschap, natuur en cultuurhistorie (LNC). Deze LNC-waarden zijn niet alleen wettelijk verplicht om mee te nemen in dijkontwerpen, maar vormen ook essentieel onderdeel van een zorgvuldige en integrale afweging richting de toekomst. Dijken zijn niet langer harde grenzen, maar onderdelen van een groter geheel. Dat vraagt visie, flexibiliteit en het lef om nú al ruimte te reserveren, ook als nog niet alles vaststaat. Want als we wachten tot we alles weten, is de ruimte al ingevuld met andere opgaven. De stap van lijnen naar zones betekent ook dat waterveiligheid niet langer een exclusieve verantwoordelijkheid van het waterschap is. Gemeenten, provincies en het Rijk moeten gezamenlijk optrekken. We moeten nu starten met het uitdenken en uitwerken van nieuwe waterveiligheidsconcepten, zodat we voorbereid zijn op zeespiegelstijging: voor onze generatie én die van de toekomst. Dit vraagt om bestuurlijke daadkracht, gebiedsgericht samenwerken en nú handelen. Zodat we niet pas in actie komen als het water ons aan de lippen staat, maar nu al bouwen aan een veilige, leefbare en toekomstbestendige Zuidwestelijke Delta.”

Projecten

- **Welzinge en Schorerpolder:** In een pilot wordt toegewerkt naar een nieuwe inrichting van het gebied. Hierbij vallen opgaven vanuit drie verschillende programma's samen, HWBP, PAGW en N2000.

- **Project Wilhelminakanaal, Amertak en Donge:** In dit project wordt een integrale afweging gemaakt tussen traditionele dijkversterking en het realiseren van een waterveilig ruimtelijk perspectief, waarbij ook maatschappelijke, economische en ecologische opgaven worden meegenomen in de afweging. Hierbij wordt gebruik gemaakt van ontwerpend onderzoek.
- **Uitwerkingsplan innovatiezone De Levende Dijk:** Een dijkzone aan de Oosterschelde, voor praktijkonderzoek en demonstratie van innovatieve elementen van vooroever- en dijkbekledingen met primair meerwaarde voor de delta-ecologie die hand in hand gaan met waterveiligheid, circulariteit en duurzaamheid. En bovendien onderwijs, ondernemerschap en recreatie bevorderen.

Kansrijke initiatieven

- **Werken aan een Weerbare Westerschelde:** Om onze delta ook op lange termijn veilig en leefbaar te houden, is het van belang ons pakket aan mogelijkheden hierop in te grijpen te verbreden. Door ruimte te geven aan natuurlijke processen, zoals opslibbing, werken we niet alleen aan waterveiligheid, maar creëren we ook kansen voor robuuste ecosystemen. We onderzoeken waar langs de Westerschelde tot 2050 investeringen in waterveiligheid, ecologische waterkwaliteit en een robuuste natuur kunnen worden gecombineerd. Een voorbeeld voor een dergelijke gecombineerde aanpak is de dijkversterking in de Zak van Zuid-Beveland.

3.4. Sponswerking vergroten

We willen kampioen water vasthouden worden. Elke druppel telt! De vraag naar zoet water voor agrarische percelen, natuurgebieden en drinkwaterbronnen vraagt om zekerheid en duidelijkheid. Zo kunnen gebruikers zich aanpassen, zowel collectief als individueel. We moeten erop gaan inzetten om zoveel mogelijk regenwater vast te houden voor gebruik in droge tijden. De bodem biedt op vele plaatsen een grote buffer, waar we nog veel beter gebruik van moeten maken. Er zijn veel maatregelen mogelijk en vele worden en zijn onderzocht, in pilots toegepast of zijn al in gebruik. In dit focuspunt willen we integraal opschalen naar een groot gebied en de gebruikers een zeker perspectief bieden voor minimaal 25 jaar én klaar zijn voor de jaren daarna, als de droge perioden verder toenemen en systeemaanpassingen nodig zijn.

“In het Living Lab Schouwen-Duiveland leidt de samenwerking daadwerkelijk tot actie om de zoetwaterproblematiek aan te pakken.”

[REDACTED], bestuurskundige Erasmus Universiteit Rotterdam en trekker van de taskforce governance van het Living Lab Schouwen-Duiveland

Een veerkrachtig watersysteem vraagt om gedeelde verantwoordelijkheid én lokaal eigenaarschap

“Zoetwater wordt steeds schaarser in onze delta. In het Living Lab Schouwen-Duiveland werken agrariërs, overheden en kennisinstellingen samen aan oplossingen voor het beter vasthouden van zoetwater. We combineren innovatieve technieken zoals dubbele drainage, ondergrondse wateropslag en kreekruuginfiltratie met bewezen maatregelen zoals waterbassins en niet-kerende grondbewerking. Die combinatie werkt, omdat we de kracht van lokale kennis koppelen aan wetenschappelijke inzichten, en de praktijk centraal staat. Bijzonder vind ik dat de samenwerking niet bij woorden blijft. Op het eiland zie ik letterlijk de veranderingen: boeren passen hun bedrijfsvoering aan, het landschap verandert, en maatregelen worden daadwerkelijk uitgevoerd. Dat gebeurt niet vanzelf. Het vraagt om wederzijds vertrouwen, gedeelde verantwoordelijkheid en ruimte om te experimenteren. Alleen zo kunnen we inspelen op de toenemende dynamiek van het klimaat, waarin perioden van droogte en hevige neerslag elkaar snel afwisselen. De urgentie is duidelijk: we moeten nú handelen om in de toekomst voldoende zoetwater beschikbaar te houden. Dat vraagt om bewustwording en om samenwerking over sectoren en bestuurslagen heen. Het Living Lab laat zien dat dit mogelijk is. We praten niet alleen over het water- en bodemsysteem, maar we komen daadwerkelijk in actie. Met concrete resultaten én als inspirerend voorbeeld voor andere gebieden in de Zuidwestelijke Delta.”

Projecten

- **Proeftuin Zoetwater en uitrol proeftuin Zoetwater:** Proeftuin Zoet Water is een Zeeuws onderzoeksprogramma. Het programma richt zich op het in balans brengen of houden van behoefte aan en beschikbaarheid van zoet water in gebieden die voor hun zoetwatervoorziening volledig afhankelijk zijn van neerslag. Dit programma richt zich vooral op de landbouwsector. Beproefde technieken zoals regelbare drainage worden uitgerold, o.a. via succesvolle subsidieprogramma's. Ondernemers nemen hun verantwoordelijkheid om de zoetwaterbeschikbaarheid te verbeteren.
- **Vervolg Living Lab Schouwen-Duiveland en Tholen 2025-2029:** De ambitie van het Living Lab voor zoetwater is het zoeken naar het vergroten van de zoetwaterbeschikbaarheid en innovaties voor een duurzame watervoorziening, antwoorden vinden op verdroging en verzilting van

landbouwgronden door alternatieve zoete, zoute en zilte teelten op het land. In de afgelopen jaren hebben gemeente, provincie, waterschap en ondernemers(organisaties) nauw samengewerkt, gemeten, geleerd en bedrijfsvoering aangepast.

- **Slim Regionaal Waterbeheer:** De waterschappen voeren maatregelen uit om het watersysteem beter te sturen, het zoete water beter vast te houden en te verdelen. Zo ontwikkelde waterschap Hollandse Delta een digitaal beslissingsondersteuning systeem (BOS) voor haar gebied en implementeerde waterschap Scheldestromen een meetnet om beter inzicht te hebben in de situatie in het veld.
- **Bodem UP:** Ondernemers zoeken samen met bodemcoaches uit hoe de bodemvitaliteit kan worden verbeterd. Praktische bodemaanpak worden getroffen voor een efficiëntere nutriëntenbenutting, betere waterbalans en minder verspilling van nutriënten.

Kansrijke initiatieven

- **Versterkte inzet op bodemverbetering en water vasthouden:**
 - Verder uitrol van succesvolle technieken
 - Ook in aanvoergebieden starten met een proeftuin zoetwater
 - Versterken van de inzet op kennisdeling tot aan het niveau van bodemcoaching
- **(Grootschalige) ondergrondse wateropslag:** In 2026 wordt in Wolphaartsdijk een systeem aangelegd voor infiltratie van regelwater in de grofzandige ondergrond. Door de specifieke omstandigheden is de verwachting dat het water niet wegstroomt, maar een zoetwaterbel vormt. Als dit succesvol blijkt, biedt dit kansen voor gebieden met vergelijkbare omstandigheden.
- **Hergebruik van RWZI-effluent:** Verschillende partijen bekijken de (on)mogelijkheden voor hergebruik van RWZI-effluent in Westenschouwen. Diverse technische en vooral niet-technische drempels moeten nog worden genomen. Als deze drempels kunnen worden genomen, biedt dit niet alleen mogelijkheden voor realisatie bij Westenschouwen, maar ook op andere locaties.

Voor een aantal kansrijke initiatieven (met name versterkte inzet op water vasthouden) wordt budget aangevraagd uit het Deltafonds via het Deltaprogramma Zoetwater.

3.5. Dynamische Deltanatuur

Dynamische Deltanatuur richt zich op het realiseren van een toekomst- en klimaatbestendig ecosysteem dat recht doet aan het unieke estuariene karakter en kansen biedt voor leven, wonen en werken. Voor de kenmerkende deltanatuur is een dynamisch water en bodemsysteem de drager voor deze natuur.

Natuurlijke beweging van het water, sediment en voedingsstoffen zijn hierbij van groot belang. Door dynamiek vinden landschapsvormende processen plaats. De zoute getijdendynamiek van de zee en de zoete afvoerdynamiek van de rivier vormen de motor van het ecosysteem: ze zorgen voor opbouw en afbraak die wisselen in tijd en plaats. Platen ontwikkelen zich bijvoorbeeld via pioniervegetatie naar schorren en duinen, terwijl elders schorren en duinen weer worden weggeslagen.

Met de Deltawerken verloor het grootste deel de Zuidwestelijke Delta haar dynamische karakter en ontstonden nieuwe ecosystemen met een andere dynamiek van getij, rivieraanvoer en zoet-zout-gradiënten. Nog steeds is de Zuidwestelijke Delta knooppunt van *swim- en flyway*, de verbinding tussen de zee en de grote rivieren en internationaal van belang, maar de afzonderlijke systemen kennen de nodige problemen.

De opgave voor ecologie en waterkwaliteit is groot vanuit de KRW, Natura 2000 en de Natuurherstelopgave. Met ook gevolgen voor gebruiksectoren zoals visserij, schelpdierkwekerijen, en recreatie.

“Op zoek naar een nieuwe balans tussen ‘harde’ technische maatregelen en ‘zacht’ bouwen met de natuur.”

Jan Bonjer, dijkgraaf waterschap Hollandse Delta

Met de Deltawerken hebben we veel vastgelegd, nu durven we weer in te spelen op de dynamiek van de Delta

“De lage landen zijn ontstaan uit een eeuwenoud samenspel tussen mens en natuur. Zeker in het westelijk deel van Nederland boden we ruimte aan het water én het sediment. *No sediments, no Netherlands*, vind ik een treffende samenvatting daarvan. Maar mede door de terecht internationaal beroemde Deltawerken zijn we aan het einde van de vorige eeuw gaan overhellen naar steeds meer technische maatregelen. De klimaatverandering confronteert ons nu met de grenzen van de maakbaarheid. De zeespiegel stijgt, de bodem daalt, en onze zandvoorraad is eindig. Als we al dat zand nodig hebben om onze kustlijn te behouden, moet ‘Tom Poes een list verzinnen’. Het goede nieuws: die list hebben we zelf al eeuwenlang in huis. Jaarlijks stroomt er zo’n 15 miljoen ton sediment langs onze kust. In plaats van het natuurlijke systeem weg te duwen, kunnen we het ook benutten. Dat vraagt om een nieuwe balans: bouwen met de natuur waar het kan, technische maatregelen waar het moet. De Zuidwestelijke Delta leent zich bij uitstek voor dit denken. Juist hier kunnen we ruimte geven aan dynamische deltanatuur, waarin veiligheid, ecologie en landschap samen optrekken. De kunst is om op tijd te handelen, zodat we niet achter de feiten aanlopen. Het recente rapport ‘Meegroeien met zeespiegelstijging’ van het Kennisprogramma Zeespiegelstijging biedt stof tot nadenken en, alsjeblieft op tijd, doen!”

Projecten

- **Getij Grevelingen:** Door een beperkt getij terug te brengen in de Grevelingen zal de dynamiek in het systeem vergroten. Dit zal de stratificatie (gelaagdheid) van het water sterk doen afnemen en daarmee de optredende zuurstofloosheid terugdringen. Ook zullen door het beperkt getij nieuwe intergetijdenzones ontstaan. Het Grevelingenmeer is in 1964 afgesloten aan de oostzijde door de

Grevelingendam en in 1971 afgesloten van de Noordzee door de Brouwersdam. Met het verdwijnen van eb en vloed nam de waterkwaliteit af en ontstond in delen van het meer een gebrek aan zuurstof. Ook ontstonden er 'dode bodems' en bodems waar alleen nog bacteriën in gedijen.

Kansrijke initiatieven

- **Perspectiefstudie Haringvliet (inclusief monding):** Inzicht geven in de samenhang tussen opgaves voor ecologie, waterkwaliteit, zoetwaterbeschikbaarheid en andere ruimtelijke belangen op korte en lange termijn. [Zie PAGW-voorstel Perspectiefstudie Haringvliet. Wachten met de start totdat er duidelijkheid is vanuit N2000-beheerplan]
- **Perspectiefstudie Westerschelde:** Synergiekansen en keuzes vanuit opgaven ecologische waterkwaliteit, waterveiligheid en ruimtegebruik rond de Westerschelde. Is de start van Werken aan een Weerbare Westerschelde.

3.6. Weerbaar tegen weersextremen

Door klimaatverandering krijgen we steeds meer te maken met weersextremen zoals hevige buien, langere tijden van droogte en toename van hitte. Hoe bereiden we ons hier goed op voor? Binnen de Zuidwestelijke Delta zijn drie werkregio's hier volop mee bezig vanuit het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Zij werken aan het implementeren in beleid en visies en het uitvoeren van klimaatadaptatieve maatregelen.

Zo wordt in West-Brabant vanuit de werkregio de verbinding gemaakt met de ruimtelijke ontwikkelingen binnen de stedelijke regio West-Brabant (SRWB). De werkgroep landschap/natuur/water werkt toe naar een bodem- en watersturend systeem. Hiervoor worden twee systeemvisies opgesteld, een voor kleigebieden en een voor zandgronden. Onderzoek en metingen brengen gegevens in beeld rondom wateroverlast. Zo hebben de provincies de opdracht gekregen om de Limburgbui van 200 mm los te laten op hun grondgebied. De resultaten daarvan werden eind 2025 bekend. Hiernaast zijn de overstromingsrisico's inzichtelijk gemaakt vanuit zee, meren of grote rivieren. Dit maakt duidelijk welke gebieden binnen de Zuidwestelijk Delta het grootste risico lopen voor overstromingen uit het watersysteem. We gaan de resultaten van deze metingen voor het hele gebied inzichtelijk maken. Zo krijgen we een steeds beter beeld waar de klimaatrisico's (in dit geval wateroverlast) het grootst zijn.

Droogte en hitte zijn extremiteiten die steeds vaker voorkomen en economisch veel gevolgen kunnen hebben. Ook hier wordt steeds meer op ingezet. In Goeree-Overflakkee wordt droogte een belangrijker issue en in Zeeland is er een handreiking voor een lokaal hitte (preventie) plan geschreven dat als basis dient voor de gemeentelijke hitteplannen die in de maak zijn. Al deze ontwikkelingen zijn volop reden om de komende periode te gaan werken aan een bouwsteen Ruimtelijke Adaptatie.

“Beter weten betekent: slimmer inspelen op weersextremen”

Henk van Putten, wethouder gemeente Goeree-Overflakkee

Weerbaar zijn vraagt om kennis, samenwerking met inwoners, instellingen en overheden en ons aanpassen

“Extreme hoosbuien, droogte, wateroverlast: we merken steeds vaker hoe grillig het weer kan zijn. In onze delta moeten we daar niet alleen op reageren, maar juist op anticiperen. Dat begint met weten waar de grootste veiligheidsrisico's liggen. Op basis van metingen, analyses en risicodialogen zien we steeds beter waar de kwetsbare gebieden liggen: plekken waar wateroverlast kan toeslaan, en waar vitale en kwetsbare functies zoals zorginstellingen of energievoorzieningen in gevaar kunnen komen. Die kennis gebruiken we om op tijd te handelen, de juiste keuzes te maken en de beste maatregelen te nemen. Binnen de drie werkregio's in de Zuidwestelijke Delta voeren we risicodialogen met het maatschappelijk veld. Hier bespreken we niet alleen wát er kan gebeuren, maar ook hóe we ons daarop kunnen voorbereiden. Denk aan eenvoudige, maar cruciale aanpassingen, zoals een noodaggregaat op het dak installeren in plaats van in de kelder, of het slim ontwerpen van nieuwe wijken met water en bodem als sturend principe. Hierbij is het erg belangrijk om te werken aan bewustwording én aan handelingsperspectief. Want alleen als mensen weten wat er speelt en hoe ze kunnen handelen, zijn we écht weerbaar. Ruimtelijke adaptatie is dus van groot belang. Dat betekent: nú rekening houden met weersextremen bij ruimtelijke inrichting, voordat we bouwen of ontwerpen. Zo houden we onze delta veilig en leefbaar, ook voor de generaties na ons.”

Projecten

- **Bovenregionale stresstesten:** Het koppelen en beschouwen van de drie Provinciale Bovenregionale Stresstesten en de resultaten van de risicodialogen.
- **Effecten van droogte in Kanaal Gent-Terneuzen:** Onderzoek naar het gevolg van toenemende droogte op peilbeheer en beschikbaarheid van sluizen en effect op assets, gebruik en natuur in Kanaal Gent-Terneuzen

Kansrijke initiatieven

- **Een robuust Mark-Dintel-Vliet systeem:** Robuuster maken van het West Brabantse Mark-Dintel-Vliet systeem ter vermindering van wateroverlast (zoetwaterbuffering) en ter verbetering van de waterkwaliteit.
- **Inzetten van flexibel peilbeheer:** Onderzoek naar het toepassen van flexibel peilbeheer in relatie tot wateroverlast/bufferen en verbeteren van de waterkwaliteit in het Veerse Meer.
- **Provinciale klimaatatlassen na 2050:** Uitbreiden van de provinciale klimaatatlassen met uitwerking van water-/bodem sturend principe voor toekomstige ruimtelijke inrichtingsvraagstukken.

3.7. Volkerak-Zoommeer als sleutelgebied

Het Volkerak-Zoommeer is een belangrijk gebied dat onderdeel is van het op nationaal samenhangende zoetwatersysteem. Het is een belangrijke zoetwaterbuffer voor de Zuidwestelijke Delta. In 2020 is besloten dat het Volkerak-Zoommeer zoet blijft. Dit is in ieder geval tot 2050 houdbaar en naar alle waarschijnlijkheid nog langer². Voor het zoet houden van het Volkerak-Zoommeer is de aanvoer via het systeem van Hollandsch Diep/Haringvliet van belang. Voor het gebied is in opdracht van het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta een langetermijnperspectief 2050 opgesteld. De komende jaren wordt ingezet op maatregelen die het Volkerak-Zoommeer ecologisch veerkrachtig, economisch vitaal en veilig en klimaatbestendig maken. Het Volkerak-Zoommeer biedt niet alleen een regionale zoetwaterbuffer en waterbergingsgebied bij hoge zeewaterstanden en hoge rivierafvoeren. Het biedt ook grote natuurwaarden (nog formeel aan te wijzen N2000-gebieden) en een belangrijke scheepsader. De samenwerking rond het gebied gaat over provinciale en waterschapsgrenzen heen. Een groot deel van de samenwerkende partijen binnen Zuidwestelijke Delta zijn verbonden met het Volkerak-Zoommeer.

Een goede waterkwaliteit vormt de basis voor de functies in het Volkerak-Zoommeer. De focus voor het gebied ligt daarom op verkleinen van de nutriëntenlast en het klein houden van de zoutinvloed. De gezamenlijke waterbeheerders gaan hierbij uit van de afspraken uit het Waterakkoord. Daarvoor zijn er allerlei mogelijke maatregelen bedacht. We starten dan ook niet vanaf nul, maar bouwen voort op trajecten die al in gang gezet zijn. In relatie met het veranderende klimaat zetten we, daar waar mogelijk, ook in de gebieden rond het meer in op de strategie: elke druppel telt, zodat de afhankelijkheid van het meer niet te groot wordt.

“Het Volkerak-Zoommeer is voor mij geen abstract watersysteem, maar het kloppend hart van onze Zuidwestelijke Delta.”

Hans Peter Verroen, wethouder gemeente Bergen op Zoom

De opgave van goede waterkwaliteit vraagt om samenwerking over grenzen heen

“Als wethouder van Bergen op Zoom zie ik dagelijks hoe nauw onze leefomgeving, economie en natuur verbonden zijn met het Volkerak-Zoommeer. Dit meer is onze zoetwaterbuffer, onze veiligheidsklep bij extreem weer én een gebied met enorme ecologische en economische betekenis. Het besluit om het meer zoet te houden is daarom geen technische keuze, maar een strategische investering in de toekomst van de hele delta. Tegelijkertijd vraagt dit om verantwoordelijkheid. Goede waterkwaliteit is geen vanzelfsprekendheid. Het vraagt om samenwerking over grenzen heen, om keuzes in de landbouw, in stedelijk waterbeheer en in hoe wij omgaan met nutriënten en verzilting. Wat mij aanspreekt in dit focuspunt is dat we niet opnieuw beginnen, maar voortbouwen op wat al in gang is gezet.

De uitdagingen van droogte, wateroverlast en drinkwaterbeschikbaarheid raken ons allemaal. Alleen door als Zuidwestelijke Delta samen op te trekken, kunnen we het Volkerak-Zoommeer ecologisch veerkrachtig, economisch vitaal en klimaatbestendig houden. Dat is geen opgave voor later, maar een gezamenlijke verantwoordelijkheid van vandaag.

² [Actualisatie klimaatrobustheidsstudie Waterbeheer Volkerak-Zoommeer](#), Deltares 2024

Projecten

- **Krammersluizen:** Onderdeel van de renovatie van de het sluisencomplex is een nieuwe innovatieve zoet- zoutscheiding. Dit systeem geeft meer mogelijkheden voor het beheer, vermindert het energiegebruik en zorgt voor kortere passagetijden.

Kansrijke initiatieven

- **Bronaanpak beperken nutriënten zeeleigebied/zandgronden:** De bronaanpak is gericht op het beperken van de toevoer van nutriënten naar het Volkerak-Zoommeer. Hierin benoemen overheden (provincies, waterschappen en gemeenten) samen met de gebruikers bronnen en zoeken samen naar passende maatregelen. Een deel van nutriëntenlast is afkomstig uit Vlaanderen, daarmee is ook die samenwerking noodzakelijk.
- **Verkenning natuurlijk peilbeheer:** Natuurlijk peilbeheer ('s winters hoger dan zomers) op het Volkerak-Zoommeer levert veel op voor de waterkwaliteit van de meren. Tegelijkertijd leidt natuurlijk peilbeheer tot mogelijk minder berging tijdens hevige neerslag.
- **Herstellen zoet-zoutovergangen:** Door een geleidelijke verbinding te creëren zullen de Oosterschelde en het Volkerak-Zoommeer profiteren op het gebied van vismigratie en het ontvangen van nutriënten. Dit, zonder dat het Volkerak-Zoommeer daardoor meer zout uit de Oosterschelde ontvangt.
- **Volkerak-Zoommeer als aanvullende bron voor drinkwater:** Om ook na 2040 aan de drinkwatervraag te kunnen blijven voldoen, onderzoekt Evides Waterbedrijf of het Volkerak-Zoommeer geschikt is om in de toekomst als aanvullende bron te kunnen gebruiken.
- **Optimaliseren zoetwaterbeschikbaarheid Volkerak-Zoommeer:** Inzetten op maatregelen om de zoetwaterbeschikbaarheid te optimaliseren. Onder andere door water ondergronds (infiltreren, grondwaterstand verhogen) dan wel bovengronds beter vast te houden.

4. AANPAK PER DEELGEBIED

4.1. Inleiding

Met de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 lieten de samenwerkende partners in 2021 weten dat ze de transities en opgaven in de Zuidwestelijke Delta in samenhang met elkaar willen vormgeven. Met het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050: Op weg naar Deltawerken 2.0 zetten we een volgende stap. De Voorkeursstrategie wordt gekoppeld aan een uitvoeringsagenda voor de komende zes jaar. Met de zes focuspunten zetten we in op maatwerkactiviteit in de deelgebieden. Per deelgebied verschillend omdat omstandigheden, opgaven en netwerken gebiedsspecifiek zijn. Opzet is met de partners de ruimte voor een integrale aanpak te verkennen en in de komende zes jaar te vergroten.

4.2. Gebiedsaanpak

Voor de aanpak per gebied kijken we naar de acht deelgebieden afzonderlijk. Zeker voor de verkenning van en koppeling met de sprong is het ook belangrijk om de Delta als samenhangend systeem te blijven zien. Voor het integraal werken op de verschillende tijd- en ruimteschalen van de Zuidwestelijke Delta bekijken we verschillende opgaven, belangen en disciplines in samenhang. Het gaat om het proces: samenwerken, belangen verbinden, planning afstemmen en oplossingen ontwikkelen die meerdere doelen dienen.

Om met deze aanpak aan de slag te gaan, werken we de volgende onderdelen uit:

- Per deltawater aansluiten bij of inrichten van een gebiedstafel, als plek waar mogelijkheden voor integrale programmering en ontwikkeling worden verkend en uitgewerkt.
- Opzetten van een integratiekader als hulpmiddel om de verschillende aspecten voor gebiedspartijen en om de mogelijkheden voor integrale ontwikkeling te verkennen.
- Opzetten van een werkvorm (werkplaats) waarmee voor de Zuidwestelijke Delta integrale gebiedsconcepten kunnen worden verkend.
- Inrichten van een monitor- en evaluatieproces met een periodieke voortgangsrapportage en jaarlijkse evaluatie.
- Naast de bestaande afstemming met Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden ook afstemming organiseren met Deltaprogramma Hollandse Kust en met Vlaanderen.
- Verkennen en ontwikkelen van instrumenten op het schaalniveau van de Zuidwestelijke Delta (denk aan Deltafonds, ruimtestrategie en digitale basis).

4.3. Kust & Voordelta

De Kust van de Zuidwestelijke Delta bestaat uit een aantal eilanden gescheiden door vier (voormalige) estuaria (Haringvliet, Grevelingen, Oosterschelde en Westerschelde). De Kust bestaat uit duinen, dijken en zeeweringen (Westkapelle en Flauwe Werk) en andere kunstwerken die tezamen de waterkering vormen en de Zuidwestelijke Delta beschermen tegen overstroming. Aan de zeezijde van de kust liggen buitendelta's van de estuaria. De buitendelta's vormen samen de Vlakte van de Raan (monding Westerschelde) en de Voordelta. De Voordelta bestaat uit ondiepe zandbanken, geulen en platen en strekt zich uit van Hoek van Holland tot het zuiden van Zeebrugge.

De Kust en Voordelta bestaan voornamelijk uit zand. Het transport van zand langs de kust wordt bepaald door het getij, de wind en de golven. Het getij verplaatst zich in noordelijke richting parallel aan de kust en

neemt het zand mee. Golven brengen het zand weer terug naar de kust. Verandering in natuurlijke processen zorgen voor grootschalige morfologische veranderingen in de Voordelta, waardoor ook ecologisch waardevolle gebieden ontstaan. De Voordelta is aangewezen als Natura 2000-gebied.

Het Natura 2000-gebied Voordelta omvat het ondiepe zeegedeelte (tot NAP -20 m) voor de kust van de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Delta. De Voordelta is de overgangszone tussen de open Noordzee en de (voormalige) zee armen van de zuidwestelijke Delta. Op de eilanden zijn de duingebieden aangewezen als Habitatrictlijn gebieden (Goeree en Kwade Hoek, Kop van Schouwen, Manteling van Walcheren evenals de sluffers in Zeeuws-Vlaanderen (Zwin)). Het zeegedeelte is voedselrijk en fungeert als kraamkamer voor diverse vissoorten en als foerageergebied voor visetende trekvogels en schelpdiereters. Droogvallende zandbanken vormen een belangrijk rustgebied voor zeehonden. Het zuidelijke deel van de Voordelta, de Vlake van de Raan, is in 2008 aan het Natura 2000 netwerk toegevoegd. Dit deel heeft de classificatie 'permanent overstroomde zandbanken van geringe diepte'.

Economisch gezien is scheepvaart de belangrijkste activiteit in de Voordelta. Om dit mogelijk te maken worden de vaargeulen zorgvuldig beheerd. In vrijwel het gehele gebied vindt visserij op garnalen plaats en daarnaast op schelpdieren en platvis. Toerisme is één van de belangrijke economische sectoren van de Zeeuwse kust. De stranden zijn van essentieel belang voor grootschalig (dag)toerisme, sportrecreatie en verblijfsrecreatie. In delen van de Kust en Voordelta is sprake van recreatievaart.

Uitgangspunt voor de kustveiligheid is dat de zandbalans van het zandige systeem op orde blijft en het kustfundament duurzaam in evenwicht blijft met de zeespiegelstijging door de omvang van de zandsuppleties zo nodig te vergroten. Het is wenselijk dat zandsuppleties niet alleen bijdragen aan het handhaven van de kustlijn (het primaire doel), maar ook zoveel mogelijk aan lokale en regionale doelen voor een economisch sterke en aantrekkelijke kust]. Voor de bescherming van de kust geldt daarbij 'zacht (met zand) waar het kan, hard (met steen) waar het moet'. Het zoeken naar slimme combinaties van doelen is een gezamenlijke opgave van Rijk en regio.

Voorbeeld van projecten

PM

4.4. Haringvliet & Hollandsch Diep

Het Haringvliet-Hollandsch Diep is onderdeel van de Biesbosch Rijn-Maasmonding. Stroomopwaarts van het Hollandsch Diep ligt de Biesbosch, het grootste zoetwatergetijdengebied van Europa en een schakel tussen de rivieren en het deltagebied. Het Hollandsch Diep is een getijderivier en vormt de belangrijkste benedenloop van de Waal en de Maas en is door de grote afvoer van de Rijn vrijwel altijd volledig zoet. Stroomafwaarts splitst het Hollandsch Diep in het Volkerak en het Haringvliet.

Het Haringvliet is een voormalige zeearm van de Noordzee en werd in 1970 – in het kader van de Deltawerken – van de zee afgesloten door de Haringvlietdam met daarin de Haringvlietluizen. De Haringvlietluizen zijn een primaire waterkering en vervullen een functie in het verdelen van water in het benedenrivierengebied. Via het Spui en Oude Maas kan er zoet water naar de Nieuwe Waterweg stromen en zo tegendruk bieden aan het binnenkomende zoute water en de zoutindringing in de Nieuwe Waterweg

beperken. Wanneer de rivierwaterstanden te hoog zijn, voeren de sluizen het extra water af. Bij extreem hoge waterstanden en een gesloten Maeslantkering, Hartelkering en Europoortkering kan het Volkerak-Zoommeer ingezet worden als tijdelijke waterberging en zo bijdragen aan de waterveiligheid van het Haringvliet-Hollandsch Diep.

In 2018 is het Kierbesluit in werking getreden. Sindsdien functioneren de sluizen als een stormvloedkering: bij hoge waterstanden aan de zeezijde en tijdens stormen staan de sluizen dicht en bij reguliere situaties staan de sluizen op “een kier” om vismigratie mogelijk te maken. Trekvisserij, zoals paling, zalm en zeeforel, kunnen met het zoute water het Haringvliet in zwemmen. Nadat het Kierbesluit in werking is getreden is het innamepunt voor drinkwater, aan de zuidzijde van het Haringvliet op Goeree-Overflakkee, verplaatst van Stellendam naar nabij Middelharnis en Stad aan ‘t Haringvliet. Het ingenomen water uit het Haringvliet wordt voorgezuiverd en naar de duinen bij Ouddorp getransporteerd voor infiltratie.

In het Hollandsch Diep ligt de zeehaven Moerdijk: de 4e zeehaven van nationaal belang en de 2e containerhaven van Nederland³. Het Hollandsch Diep is onderdeel van de vaarroute tussen de havens van Rotterdam en Antwerpen. De Volkeraksluizen scheiden het Hollandsch Diep van het Volkerak. Het sluizencomplex beschermt het zuiden van Zeeland tegen hoogwater en is dag en nacht in gebruik voor het scheepvaartverkeer van Rotterdam naar o.a. Vlaanderen. Daarnaast is het Haringvliet-Hollandsch Diep van belang voor de scheepvaart naar de Noordzee, o.a. via de Goereese sluis en voor de visserij (zowel commercieel als recreatief). De landbouw maakt gebruik van het zoete water, met akkerbouw, tuinbouw en veehouderij als dominante sectoren. Ook vindt recreatie plaats, in de vorm van watersport, toerisme en natuurbeleving. Zowel het Haringvliet als het Hollandsch Diep zijn aangewezen als Natura2000-gebied. Het Haringvliet-Hollandsch Diep is onderdeel van een internationale migratieroute voor trekvisserij en is daarnaast een van de weinige brakke gebieden in Europa, en kent enkele (niet publiek toegankelijke) vogeleilanden voor broedende vogels.

Voorbeeld van projecten

PM

4.5. Grevelingenmeer

Het Grevelingenmeer is het grootste zoutwatermeer van West-Europa en is ontstaan na de afsluiting van de Grevelingen, als onderdeel van de Deltawerken. Het Grevelingenmeer is een beschermd Natura 2000-gebied. De vogeleilanden in het Grevelingenmeer (Markenje, Kabbelaarsbank en Stampersplaat) zijn van groot belang voor kustbroedvogels. Deze eilanden maken deel uit van het Natura 2000-netwerk en fungeren als veilige broedplaats, door de geïsoleerde ligging. Voor veel Natura 2000-doelen is het Grevelingenmeer uiterst belangrijk. Als Zuidwestelijke Delta stimuleren we dan ook de voortzetting van de planuitwerking voor ‘Getij Grevelingen’. Doel is de waterkwaliteit en de onderwaternatuur te verbeteren door beperkt getij terug te brengen in de Grevelingen.

³ [Feiten en cijfers Port of Moerdijk - Port of Moerdijk](#)

De Brouwersdam scheidt de Noordzee van het Grevelingenmeer en verbindt de eilanden Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee. In de Brouwersdam is een spuisluis (Brouwerssluis) gebouwd om de uitwisseling met de Noordzee weer mogelijk te maken en het Grevelingenmeer zout te houden. Aan de oostzijde van het Grevelingenmeer ligt de Grevelingendam met de Grevelingensluis. Via de Grevelingensluis kan de beroeps- en pleziervaart van het Grevelingenmeer naar de Oosterschelde en andersom. De Flakkeese Spuisluis ligt in de Grevelingendam en verbindt het Grevelingenmeer met de Oosterschelde. Via de Flakkeese Spuisluis wordt het Grevelingenmeer voorzien van vers en zuurstofrijk water vanuit de Oosterschelde (sinds december 2021). Vanaf de eilanden Goeree-Overflakkee en Schouwen-Duiveland wordt polderwater geloosd op het Grevelingenmeer. Via de Brouwerssluis en de Flakkeese Spuisluis wordt het peil van het Grevelingenmeer dagelijks gereguleerd.

Het Grevelingenmeer wordt gebruikt voor watersport en recreatie, met jachthavens en stranden langs de oevers. Er vindt schelpdierteelt plaats, met name oester- en mosselkweek.

Voorbeeld van projecten

- **Getij Grevelingen:** Door een beperkt getij terug te brengen in de Grevelingen zal de dynamiek in het systeem vergroten. Dit zal de stratificatie (gelaagdheid) van het water sterk doen afnemen en daarmee de optredende zuurstofloosheid terugdringen. Ook zullen door het beperkt getij nieuwe intergetijdenzones ontstaan. Het Grevelingenmeer is in 1964 afgesloten aan de oostzijde door de Grevelingendam en in 1971 afgesloten van de Noordzee door de Brouwersdam. Met het verdwijnen van eb en vloed nam de waterkwaliteit af en ontstond in delen van het meer een gebrek aan zuurstof. Ook ontstonden er 'dode bodems' en bodems waar alleen nog bacteriën in gedijen..

4.6. Volkerak-Zoommeer

Het **Volkerak-Zoommeer is hét sleutelgebied** van de Zuidwestelijke Delta. De verbinding tussen Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland. Een Natura-2000 gebied, waar duizenden vogels jaarlijks broeden. Een belangrijke zoetwaterbron voor de landbouw in de regio. Een waterbergingsgebied dat fungeert als veiligheidsbuffer voor West-Brabant bij hoge waterstand op zee en hoge rivierafvoer. En een scheepvaartcorridor van Europees niveau. De voorkeursstrategie voor het gebied is gericht op het verbinden van veiligheid en zoetwatervoorziening met ecologie en economie. De ambitie van het Gebiedsoverleg is om blijvende en robuuste oplossingen voor de problemen met waterkwaliteit en onderwaternatuur Volkerak-Zoommeer te vinden, als voorwaarde voor een ecologisch veerkrachtige en economisch vitale regio.

Een zoet perspectief is het uitgangspunt voor het Volkerak-Zoommeer. De **zoetwater**beschikbaarheid voor levering uit het Volkerak-Zoommeer is houdbaar tot 2050 en mogelijk tot eind van deze eeuw. Deze staat, met name na 2050, wel onder druk van toenemende droogte en van (extra) watervraag. Vanaf 1 meter zeespiegelstijging wordt verzilting vanaf de Westerschelde ook een probleem. Er worden in principe geen nieuwe gebieden voorzien van externe aanvoer van water. Ook rondom het Volkerak-Zoommeer wordt ingezet op zelfvoorzienendheid door bijvoorbeeld het actief aanvullen van grondwaterlenzen te stimuleren (**Sponswerking vergroten**). Dit helpt om de verwachte groeiende zoetwatervraag te kunnen beantwoorden in een veranderend klimaat.

Voor het creëren van een productieve zoet-zoutovergang in de Oosterschelde (**Robuuste Verbindingen**) is zoetwater nodig. Randvoorwaarde hierbij is dat voldaan wordt aan de afspraken rond het zoutgehalte in het Volkerak-Zoommeer. Grote hoeveelheden trekvis en -vogels gebruiken het Volkerak-Zoommeer als pleisterplaats en als hub om te migreren naar paaigronden, broedplaatsen, of gebieden om op te groeien of te overwinteren. Mogelijke locaties zijn bijvoorbeeld in- of nabij het Bathse Spuikanaal of het Rammegors. In de preverkenning Vis en Vogels wordt dit bekeken.

Het Volkerak-Zoommeer is een waterbergingsgebied tijdens hoge waterstanden op de Noordzee, wanneer de Europoortkering (Maeslandkering/Hartelkering) gesloten wordt. Tijdens waterstanden van NAP +2,6 m op de Noordzee wordt het meer gebruikt als waterberging voor het bovenstroomse rivierwater. Hierdoor verlaagt het waterpeil in de Rijn-Maasmonding. In een dergelijk geval vindt een peilopzet plaats naar maximaal +2,3m NAP. Extreme buien en zeespiegelstijging hebben gevolgen voor de waterbergingsfunctie van het Volkerak-Zoommeer. Voor de **waterveiligheid** voor overstroming vanuit zee heeft dit weinig consequenties: de dijken rondom het Volkerak-Zoommeer zijn op orde.

De verwachte zeespiegelstijging kan wel gevolgen hebben in combinatie met **wateroverlast** door piekbuien (**Weerbaar tegen Weersextremen**). Hierdoor zal het meer vaker gebruikt worden voor waterberging. Door zeespiegelstijging neemt de afvoercapaciteit van de Bathse spuisluis, om onder vrij verval water te lozen op de Westerschelde, af. Dit beperkt de bergingsmogelijkheden van het Volkerak-Zoommeer.

Het Mark-Dintel-Vlietsysteem (MDV) is in open verbinding met het Volkerak-Zoommeer. Door hogere waterstanden op het MDV-systeem kan er wateroverlast ontstaan in bijvoorbeeld Breda en Roosendaal. De verwachting is dat bij het huidige peilbeheer tot 2050 de afvoercapaciteit voor piekbuien in West-Noord-Brabant voldoende zal zijn. Voor de periode daarna werkt de werkregio West-Brabant actief aan twee systeemvisies (kleigebieden en zandgronden) voor een bodem- en watersturend systeem. Hierdoor worden de gevolgen van droogte en wateroverlast verminderd (**Weerbaar tegen Weersextremen**).

Voorbeeld van projecten

- **Verbeteren waterkwaliteit Mark-Dintel-Vliet watersysteem:** Zodanig dat er minder nutriënten in het Volkerak-Zoommeer geloosd worden en er minder lang blauwalgbloei is. Een lagere nutriëntenbelasting verkort de duur van de bloei van blauwalgen.
- **Innovatieve zoet-zout scheiding op de Krammersluizen:** Het verminderen zoutlast Krammersluizen door het lerend implementeren van de innovatieve zoet-zoutscheiding, zodat er bij het schutten van schepen minder zoutindringing in het Volkerak-Zoommeer plaatsvindt.
- **Water tussen wal en Schelde:** Meer gebruik te maken van afstromend water aan de voet van de Brabantse Wal dat nu wordt gespuid op de Westerschelde (~1 m³/s). De resterende opties voor het gebruik van dit water betreffen inzet peilbeheer Markiezaatsmeer t.b.v. Natura 2000-doelen en benutting van het water voor waterkwaliteit verbetering en optimalisatie van het watersysteem Bath-Oost t.b.v. KRW en landbouw.

Voorbeeld van Kennisvragen

- Het verkennen en zo mogelijk al uitvoeren van kansen voor **optimalisatie van gebruik en beheer van het Volkerak-Zoommeer**.
- Hoe omgaan met **nieuwe watervragen** in de Zuidwestelijke Delta? Zijn er mogelijkheden om verleende vergunningen voor wateronttrekkingen te herzien?

- Wat is er nodig voor een **veerkrachtig zoet Volkerak-Zoommeer**?

4.7. Oosterschelde

De Oosterschelde is een afsluitbaar open zeearm, tussen de Zeeuwse eilanden Schouwen-Duiveland, Tholen en Noord- en Zuid-Beveland. Het gebied kent een gemiddeld getijverschil van 3,25 meter, met zout en helder water. Het onderwaterlandschap kent diepe getijdengeulen, ondiep water en slikken en schorren, die bij laag water droogvallen. Drie dammen vormen de harde grens tussen Oosterschelde, Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. De afsluitbare Oosterscheldekering vormt de verbinding tussen de Voordelta en Oosterschelde. Bij storm beschermt de Oosterscheldekering de dijken tegen hoog water. Doelstelling van deze Deltawerken was duurzame veiligheid te garanderen en getijdennatuur en de schelpdierkweek te behouden. Consequentie was dat de rivierinvloed is verdwenen, waardoor een zoutgradiënt en import van zand en slib ontbreken.

Het gebied is onderdeel van het Natura 2000-netwerk en heeft een grote biodiversiteit van (o.a.) algen, wieren, schaaldieren, vissen, zeehonden en vogels. Er wordt commercieel gevist; meer dan 5.000 hectare is bestemd voor mosselkweek en oestervangst, daarnaast is het gebied belangrijk voor de kreeftenvisserij. Met diverse jachthavens en duik- en watersportlocaties is recreatie alom aanwezig. Ook voor de scheepvaart is de Oosterschelde van groot belang, vanwege verbindingen naar de Westerschelde, de Noordzee en het Volkerak-Zoommeer via o.a. de sluis Hansweert en de Krammersluizen.

De Oosterschelde heeft geen rol in de zoetwatervoorziening van de eilanden. In de directe omgeving van de dijken zorgt kweldruk vanuit de Oosterschelde voor opwaartse zoute kwel. De landbouw maakt daar gebruik van in de ondergrond aanwezige zoetwaterlenzen. De Oosterschelde ontvangt via gemalen nutriëntenrijk polderwater uit Noord- en Zuid-Beveland, Tholen en Schouwen-Duiveland en via het Veerse Meer indirect polderwater uit Walcheren.

Voorbeeld van projecten

- **Zandsuppleties:** De zandplaten, slikken en schorren in de Oosterschelde zijn een belangrijke rustplek en foerageergebied voor veel vogels en zeehonden. Door de aanleg van de Oosterscheldekering is er minder stroming ontstaan. Daardoor komt minder zand terug op de platen. Het gevolg hiervan is dat de platen en slikken steeds kleiner worden. Door het aanbrengen van zand (suppletie), blijft de natuur in stand. In 2020 is de Roggenplaat gesuppleerd. In 2026-2027 worden de Galgeplaat en slikken van den Dortsman opgehoogd. Na de suppleties op de Galgeplaat zijn de platen in de Kom van de Oosterschelde aan de beurt. Hier hebben we meerdere decennia profijt van. Deze suppletie-projecten worden uitgevoerd in opdracht van de Ministeries van IenW en LNV onder de vlag van de PAGW.

4.8. Veerse Meer

Het Veerse Meer is een zoutwatermeer, dat in 1961 is ontstaan na afsluiting van het Veerse Gat. Deze voormalige zeearm is afgedamd door de (primaire waterkeringen) Zandkreekdijk en de Veerse Gatdijk. Schepen van en naar de Oosterschelde varen via de Zandkreeksluis en via de Sluis Veere van en naar het Kanaal door Walcheren. Om de waterkwaliteit te verbeteren is in 2004 het doorlaatmiddel Katse Heule in gebruik genomen om daarmee de wateruitwisseling met de Oosterschelde te vergroten. De Katse Heule is

de stuurknop voor het reguleren van het waterpeil van het Veerse Meer. De peilfluctuaties zijn beperkt (10 cm in zomer; 20 cm in winter). Vanuit de omliggende eilanden lozen negen gemalen direct op het Veerse Meer, twee gemalen lozen indirect via het Kanaal door Walcheren.

Op het Veerse Meer vindt veel recreatie plaats: sportvisserij, surfen en zeilen. Aan de oevers van het meer bevinden zich toeristische voorzieningen en jachthavens. Er zijn initiatieven voor aquacultuur; de commerciële visserij is beperkt (paling). Voor Natura2000 is het Veerse Meer aangewezen voor de Vogelrichtlijn; het gebied voldoet niet aan de instandhoudingsdoelen. Ecologisch is het Veerse Meer van belang als leefgebied voor watervogels en vissoorten. Het ecologisch functioneren van VM wordt bepaald door de nutriënten belasting van het water, dat via de gemalen (in)direct op het VM wordt geloosd en de dynamiek in het systeem.

Als zout meer heeft het Veerse Meer geen directe functie in de zoetwaterbeschikbaarheid. Indirect beïnvloedt het Veerse Meer de zoetwaterbeschikbaarheid op de omliggende eilanden door zoute kwel. De kweldruk is hoger in de zomer dan in de winter vanwege het hogere zomerpeil. Het effect van zoute kwel treedt meestal op tot enkele honderden meters van de dijk. De landbouw op de omliggende eilanden Noord- en Zuid-Beveland en Walcheren is afhankelijk van lokale neerslag en kan gebruik maken van in de ondergrond aanwezige ondiepe regenwaterlenzen. Op enkele locaties op Noord-Beveland en op Zuid-Beveland zijn diepere zoetwaterbellen aanwezig.

Voorbeeld van projecten

PM

4.9. Westerschelde

De Westerschelde is het Nederlandse deel van het Schelde-estuarium, dat zich uitstrekt tot aan de stuw bij Gent (België). Het is een van de laatste estuaria in Noordwest-Europa met een vrijwel ongestoord eb- en vloedregime en een geleidelijke overgang van zoet naar zout water. De waterveiligheid langs de Westerschelde wordt geborgd door een systeem van dijken en enkele waterkerende sluizen (en lokaal het bestorten van geulen in de Westerschelde nabij de waterkeringen). Naast waterveiligheid is de toegankelijkheid en natuurlijkheid van het gebied van belang.

Het Schelde-estuarium herbergt unieke ecologische waarden en een grote variatie aan habitats en leefgemeenschappen van rivier naar zee, passend bij de geleidelijk veranderende zout- en getijdencondities. Vanwege de voedselrijkdom is het Schelde-estuarium een belangrijke schakel in de wereldwijde trekroutes van vogels (flyways) en vissen (swimways). Het gebied is aangewezen als Natura 2000-gebied. Voor het ecologisch functioneren van het hele Schelde-estuarium is een zekere minimale bovenafvoer nodig. Een belangrijke verdeelsleutel daarvoor ligt bij Gent, aangezien hier ook water verdeeld wordt richting het Kanaal Gent-Terneuzen. Het water in de Westerschelde varieert van brak tot zout. In een strook achter de waterkeringen treedt zoute kwel op. Het directe effect is beperkt, maar vooral als polders dieper liggen kan er diepe kwel zijn die verder reikt dan deze strook.

Geulwandverdedigingen en harde lagen in de bodem van de Westerschelde sturen mede de morfologische ontwikkeling van de Westerschelde en zijn te herkennen aan o.a. de bochten in de Westerschelde. De

Westerschelde is een zeer drukke vaarweg naar Antwerpen, Vlissingen, Terneuzen en Gent (via het kanaal Gent-Terneuzen). In de vaargeul van de Westerschelde liggen een aantal drempels, die kunstmatig op diepte worden gehouden om schepen met de grootste diepgang tot aan de haven van Antwerpen te kunnen laten varen. De belangrijkste met het meeste baggerbezwaar is de drempel van Hansweert. In de nabijheid van de havens is chemische industrie en bij Borsele en Doel liggen kerncentrales. In het westelijk deel van de Westerschelde liggen belangrijke kabels voor de aanlanding van windenergie. De visserij in de Westerschelde is beperkt. Recreatie vindt vooral aan de oevers plaats.

Om de Westerschelde veilig, toegankelijk en natuurlijk te houden wordt al jaren gewerkt aan optimalisatie van de bagger- en stortstrategie. Deze strategie is gericht op het op peil houden van het sedimentvolume van de Westerschelde en het mondingsgebied en de vaargeul toegankelijk te houden voor de scheepvaart, rekening houdend met mogelijke zeespiegelstijging. Het storten wordt ook lokaal ingezet om platen en vooroevers te onderhouden en te versterken om zo golfdempend voorland te creëren en ecologisch waardevol areaal te behouden en te versterken. Er wordt gewerkt aan een integrale sedimentstrategie voor het gehele estuarium inclusief het mondings- en kustgebied.

Voorbeeld van projecten

- **Werken aan een Weerbare Westerschelde:** om onze delta ook op lange termijn veilig en leefbaar te houden, is het van belang ons pakket aan mogelijkheden hierop in te grijpen te verbreden. Door ruimte te geven aan natuurlijke processen, zoals opslibbing, werken we niet alleen aan waterveiligheid, maar creëren we ook kansen voor robuuste ecosystemen. We onderzoeken waar langs de Westerschelde tot 2050 investeringen in waterveiligheid, ecologische waterkwaliteit en een robuuste natuur kunnen worden gecombineerd. Een voorbeeld voor een dergelijke gecombineerde aanpak is de dijkversterking in de Zak van Zuid-Beveland.
- **Herijking Langetermijnvisie Schelde-estuarium (VNSC):** Sinds het publiceren van de Langetermijnvisie 2030 zijn er nieuwe ontwikkelingen en uitdagingen zoals klimaatverandering, de energietransitie, een circulaire economie, geactualiseerde natuur- en milieuregelgeving en nieuwe waterveiligheidsnormen. Daarom wordt de Langetermijnvisie 2030 herijkt door actuele kennis over deze ontwikkelingen en uitdagingen te verwerken in het streefbeeld. Het doel van de herijking is het opstellen van een langetermijnvisie, die Vlaanderen en Nederland opnieuw toelaat om grensoverschrijdende keuzes te maken voor het beleid en beheer van het Schelde-estuarium.

4.10. Kanaal Gent-Terneuzen

Het Kanaal Gent-Terneuzen verbindt de Westerschelde met Gent (België). Het kanaal is ongeveer 32 km lang, waarvan 15 km in Nederland en 17 km in België. Tussen de Westerschelde en het Kanaal Gent-Terneuzen ligt het sluizencomplex Terneuzen. Recent is een nieuwe sluis, de Noordzeesluizen, in gebruik genomen. De afvoer van water naar de Westerschelde vindt plaats onder vrij verval door de sluizen bij Terneuzen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het peilverschil (gemiddeld 2 meter) tussen het Kanaal en de Westerschelde. Het sluizencomplex is een primair waterkerend kunstwerk. De dijken langs het Kanaal zijn regionale keringen. Het kunstwerk en de regionale keringen zijn in beheer bij Rijkswaterstaat.

In de kwelzone van het Kanaal Gent-Terneuzen ligt het Natura 2000-gebied Canisvliet. Ook komt de waterspitsmuis, een rode lijstsoort, in het gebied voor. De aanwezige soorten (ongewervelde dieren)

hebben een grote tolerantie tegen verzilting. Het Kanaal Gent-Terneuzen heeft een KRW-doel voor brak water met grote fluctuaties in zoutgehalte.

Het Kanaal is de toegang tot het havengebied en de stadswateren van Gent en onderdeel van de binnenvaart corridor Rotterdam-Gent (Parijs) Noord-Zuid en de zeevaart corridor Noordzee-Terneuzen-Gent-Antwerpen. Het Kanaal functioneert als essentiële infrastructuur voor de havenbedrijven en industrie en is een belangrijke schakel in het Noordwest Europese vaarwegennetwerk.

Tussen Nederland en Vlaanderen zijn in het 'Verdrag kanaal Gent-Terneuzen' afspraken gemaakt over het beperken van zoutbezwaar. Het chloridegehalte in het Kanaal Gent-Terneuzen fluctueert gedurende het jaar, als gevolg van hoge afvoeren in de winter en droogte in de zomer. Afgesproken is dat de tweemaandelijks gemiddelde aanvoer van zoetwater bij Gent, minimaal 13 m³/s bedraagt, of dat andere maatregelen worden genomen met eenzelfde effect op het zoutbezwaar. Nederland zorgt dat de toetredende hoeveelheid zout water zoveel mogelijk beperkt blijft. Op Nederlands grondgebied mag geen water uit het Kanaal worden onttrokken; in Vlaanderen wordt het Kanaal gebruikt voor o.a. de industrie. De bedrijven langs het Kanaal die water uit het kanaal onttrekken, gebruiken dit als koelwater, proceswater en bluswater. In de Vlaamse zijlopen van het Kanaal is ook sprake van recreatie en onttrekkingen voor de landbouw. In het gebied maakt de landbouw vooral gebruik van de in de ondergrond aanwezige zoetwaterlenzen en komt bijgevolg niet in contact met zoutwater.

Sinds 2019 werkt de Vlaamse Nederlandse Schelde Commissie (VNSC) aan de droogteproblematiek op het kanaal. De droogteproblematiek heeft impact op de gebruiksfuncties van het kanaal en de zijlopen (scheepvaart en ecologie). We volgen de ontwikkelingen van (en rondom) Kanaal Gent-Terneuzen nauwlettend en sluiten ons aan bij de toekomstige strategie.

Voorbeeld van projecten

- PM

5. LANGETERMIJNVERKENNING

5.1. Samenwerking, doelen en denkrichtingen

In de bestuurlijke samenwerking van de Zuidwestelijke Delta wordt het gesprek gevoerd over de uitdagingen van de klimaatverandering. Daarbij wordt gekeken naar de gevolgen van klimaatverandering voor de waterveiligheid, de zoetwaterbeschikbaarheid, de ecologie, het landschap en de regionale economie van de delta.

De bestuurlijke samenwerking heeft zich drie hoofddoelen gesteld: klimaatbestendig en veilig, ecologisch vitaal en economisch veerkrachtig. Het zijn doelen waar iedereen het mee eens kan zijn. Maar het zijn ook doelen waarvoor nog veel verschillende keuzes mogelijk zijn. Keuzes met steeds een verschillende uitkomst.

Om de drie hoofddoelen inhoud en structuur te geven is in 2019 de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 opgesteld. Met vijf handelingsperspectieven voor een verbonden Delta en zes richtinggevende waarden en principes is de basis gelegd voor een bestuurlijke samenwerkingsovereenkomst. Deze overeenkomst startte in 2022 en verloopt op 31 december 2027.

Om het gesprek goed te kunnen voeren is inzicht nodig in de effecten van keuzes. En de vraag is steeds: wat is een passend antwoord. Vanuit het Deltaprogramma en meer specifiek met het Kennisprogramma Zeespiegelstijging zijn in de afgelopen periode meerdere perspectieven verkend. Om inzicht te krijgen in de gevolgen moeten de denkrichtingen in de komende periode verder uitgewerkt worden voor de regio. De denkrichtingen zijn het startpunt voor verder onderzoek. Het geeft richting aan het volgende gesprek.

5.2. Verkenning mogelijke toekomsten

De toekomst bestaat niet als vaststaand eindpunt. Ze ontstaat door keuzes die we nog moeten maken, ontwikkelingen die nog komen, en gebeurtenissen die we niet kunnen voorspellen. Daarom verkennen we niet één toekomst, maar een waaier aan mogelijke toekomsten. Door adaptatie- en transitiepaden in te richten bouwen we keuzeruimte in en houden rekening met signalen en (gebiedsspecifieke) kantelpunten om tijdig bij te sturen en ontwerpen maatregelen die in meerdere toekomsten waardevol zijn (no-regret, omkeerbaar, schaalbaar).

We zoomen bij de langetermijnverkenning Zuidwestelijke Delta in op de vier strategische denkrichtingen van het Kennisprogramma Zeespiegelstijging: zeewaarts, beschermen, meegroeien en meebewegen. Deze vier denkrichtingen geven houvast onderweg naar de toekomst. Een toekomst die we deels kunnen kennen, maar die ook onzeker is. Met deze denkrichtingen verkennen we die onzekere toekomst, maken we duidelijk wat het betekent als je op deze toekomsten inzet en geven richting aan gebiedsgerichte opgaven.

Vier denkrichtingen voor de lange termijn

Om de balans tussen veiligheid, ecologie en economie op de lange termijn te bereiken werkt de Zuidwestelijke Delta met de vier denkrichtingen uit het Kennisprogramma

Zeespiegelstijging: beschermen, meebewegen, meegroeien en zeewaarts.

- **Beschermen** is het voortzetten en oprekken van de aanpak met open en gesloten grote wateren met behulp van dijken, dammen en keringen. Dit is ruimtelijk efficiënt en biedt veiligheid en economische continuïteit tot voorbij 2050, maar leidt tot ecologische verarming en op de lange termijn is oprekken niet meer mogelijk.
- **Meebewegen** betekent landgebruik en samenleving aanpassen aan de gevolgen van zeespiegelstijging, bijvoorbeeld verhoogd wonen en zouttolerante landbouw. Dit maakt het bestaande systeem langer bruikbaar, kost relatief weinig ruimte en is bestuurlijk te overzien. Maar het lost de ecologische problemen niet echt op en geeft risico op uitstellen van fundamentele keuzes.
- **Meegroeien** betekent ruimte geven aan natuurlijke processen zoals sedimentatie en opslibbing, zodat land en water samen kunnen meegroeien met de zeespiegel. Dit geeft een sterke impuls aan ecologie en waterkwaliteit, maar kost ruimte en is bestuurlijk complex.
- **Zeewaarts** bijvoorbeeld een meer voor de kust ontwikkelen en de harde bescherming verder richting zee leggen vermindert de druk op de ruimte. Er liggen kansen voor natuur en energie, maar de ecologische gevolgen zijn onzeker. Ook financieel en bestuurlijk vraagt het heel veel.

Deze denkrichtingen zijn geen keuzemenu; er zijn meerdere adaptatiepaden als keuzevarianten mogelijk. Maar niet kiezen is óók kiezen. Er blijven dan minder paden over en de kosten nemen naar verwachting uiteindelijk toe. Dit Uitvoeringsprogramma heeft niet als doel nu al één richting vast te leggen, maar wel om een stevig fundament te leggen en de regio zó voor te bereiden dat keuzes tijdig, onderbouwd en bewust gemaakt kunnen worden. De huidige lijn om toe te werken naar Deltawerken 2.0 is: blijven beschermen waar nodig, alvast experimenteren met meebewegen en meegroeien waar mogelijk, en zeewaarts als serieuze optie onderzoeken voor later.

De vier denkrichtingen zijn als nationale strategieën (technische richtingen) ontworpen maar zijn voor de Zuidwestelijke Delta nog onvoldoende maatschappelijk, ecologisch of bestuurlijk integraal (geen maatschappelijke arrangement). Verder is de Zuidwestelijke Delta in de vier richtingen een schakel in het landelijke waterveiligheidsvraagstuk en niet een zelfstandig systeem met eigen toekomst. Het ontbreekt aan de betekenisvolle verbindingen met gebiedswaarden, het DNA van de Zuidwestelijke Delta. De integrale en gebiedsgerichte invulling van de vier denkrichtingen pakken we daarom de komende jaren op en verankeren dit in onze werkwijze.

Voor participatie verandert de rol fundamenteel: geen losse inspraakmomenten, maar een doorlopende dialoog via de gebiedstafels en toekomstgesprekken. Bewoners en organisaties helpen mee aan gedeelde toekomstbeelden, brengen cruciale lokale kennis in en worden mede-eigenaar van keuzes over water, natuur, leefomgeving en economie. Het gaat niet alleen om de Deltawerken 2.0, maar juist ook hoe we samen werken in de delta en hoe ons verhouden tot de dynamiek van de delta.

Vorbereiden besluiten

Brede welvaart

De herijking van de Voorkeursstrategie vraagt om keuzes die onze koers richting een klimaatbestendige toekomst versterken. Dat vraagt om gezamenlijke verantwoordelijkheid. De spanning tussen economie, ecologie en leefbaarheid laat zien hoe belangrijk dit is. Daarom is een breed, samenhangend perspectief op ruimtelijke ontwikkeling nodig. Brede welvaart helpt daarbij. Het kijkt niet alleen naar veiligheid en kosten, maar ook naar maatschappelijke waarde, nu en in de toekomst.

Brede welvaart als richtinggevend beoordelingskader zorgt voor meer samenhang, transparantie en beter begrip van de impact van beleid op het dagelijks leven. Het helpt om integraler te werken aan de vier deltathema's, leefbaarheid en duurzaamheid. Voor het Gebiedsoverleg draagt dit bij aan een gedeelde basis en versterkt het de samenwerking.

We bouwen aan een gezamenlijk kompas voor integrale keuzes door:

1. Nulmeting Zuidwestelijke Delta. Dit geeft inzicht in de brede welvaartsopgave, koppelt de vier deltathema's aan sociaal en economisch beleid en ondersteunt gebiedsgerichte afwegingen.
2. Brede welvaartsscan. Laat zien wat keuzes betekenen op de langere termijn en voor anderen. Het maakt effecten expliciet en helpt alternatieven vergelijken en prioriteiten stellen.
3. Oefenen met Theory of Change. Maakt concreet wat maatregelen opleveren en welke randvoorwaarden nodig zijn. Dit brengt brede welvaart van afwegen naar uitvoeren.

6. KENNISAGENDA ZUIDWESTELIJKE DELTA

De Zuidwestelijke Delta wil in 2050 een klimaatbestendig en veilige, economisch vitale en ecologisch veerkrachtige delta zijn. Om deze ambitie te realiseren is een stevige, samenhangende kennisbasis essentieel. In 2026 werken het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta, het Delta Climate Center (DCC) en Deltares daarom samen in het project Kenniscoördinatie. Deze samenwerking is gericht op het versterken van de kennisinfrastructuur voor de periode 2027–2032.

De drie organisaties werken via de kenniscoördinator samen aan de gemeenschappelijke doelen, maar wel met behoud van eigen verantwoordelijkheden. De gezamenlijke doelen zijn:

- Het ontwikkelen van een generieke en toegankelijke structuur voor het ontsluiten van lopende en aankomende kennistracten.
- Het standaardiseren van werkwijzen voor kennisagenda's.
- Het vergroten van vindbaarheid en samenhang van kennis voor de regio.

Daarnaast heeft elke organisatie haar eigen specifieke doelen. Voor de Zuidwestelijke Delta betreft dit onder meer het opstellen van de Kennisagenda Zuidwestelijke Delta 2027–2032, waar de Ontwikkelagenda van het Deltaprogramma onderdeel van is. Deze specifieke doelen zijn expliciet geen gezamenlijke doelen. Het DCC of Deltares is dan ook niet verantwoordelijk voor de Zuidwestelijke Delta-producten, en andersom. De kenniscoördinator verbindt nadrukkelijk wel de processen en inzichten.

In 2026 wordt de kennisprogrammering opgezet langs de vier thema's: (waterveiligheid, zoetwaterbeschikbaarheid, ecologie en waterkwaliteit, ruimtelijke adaptatie), de zes focuspunten en de integrale aanpak voor de Rijn- Maas- Scheldemonding. Deze programmatische aanpak is noodzakelijk om te bepalen:

1. Welke kennis nodig is voor beleids- en uitvoeringskeuzes in 2027–2032 en de derde herijking van de Voorkeursstrategie van het Deltaprogramma.
2. Welke kennis reeds beschikbaar is, zoals documenten, modellen, databronnen en experts.
3. Welke kennis ontbreekt en prioriteit heeft voor besluitvorming.
4. Welke kennis al in onderzoek is. Die dus niet opnieuw geprogrammeerd hoeft te worden, maar wel gevolgd moet worden.
5. Welke onderzoeken nog ontbreken en nodig zijn op te nemen in de Kennisagenda.

Naar een versterkte kennisinfrastructuur

Er is veel kennis beschikbaar, maar deze is vaak nog versnipperd, moeilijk vindbaar of onvoldoende gekoppeld. Daarnaast lopen veel onderzoeken parallel zonder dat er een goed overzicht beschikbaar is. In 2026 bouwen we daarom verder aan een versterkte kennisinfrastructuur die inzicht biedt in:

- Beschikbare kennis in mensen, netwerken en bronnen.
- Lopend en aankomend onderzoek in de regio en bij nationale programma's.
- Koppelingen met focuspunten, deelgebieden en Rijn- Maas- Scheldemonding.
- Kansen voor implementatie, opschaling en innovatie.

In 2026 wordt voor het versterken van kennisbasis gestart met het ontwikkelen van:

- Een Kennisagenda 2027–2032 met prioritair te programmeren onderzoek.
- Een dynamisch overzicht van beschikbare kennisbronnen.
- Een overzicht van lopende en aankomende onderzoeken.
- Een methodische basis voor kennisprogrammering richting de periode 2033–2050.

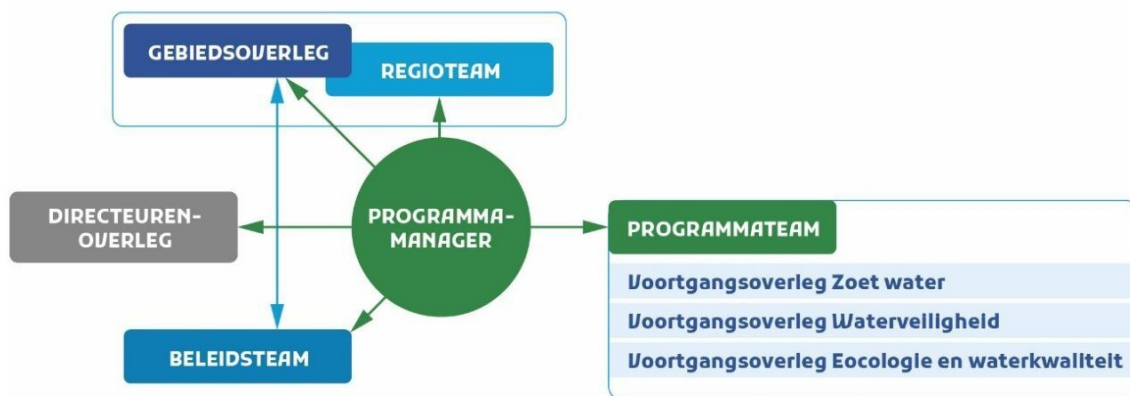
Binnen deze Kennisagenda staat “leren om te implementeren” centraal: kennis wordt niet verzameld om op de plank te leggen, maar om direct bij te dragen aan uitvoering, opschaling en de Deltawerken 2.0.

CONCEPT

7. ORGANISATIE EN COMMUNICATIE

7.1. Organisatie

Organisatorisch werkt de Zuidwestelijke Delta met een bestuurlijk Gebiedsoverleg, een ambtelijk Beleids team en een maatschappelijk Regioteam. De dagelijkse uitvoering wordt opgepakt door het Programmteam onder leiding van een programmamanager. Het Directeurenoverleg ondersteunt het Programmteam. Drie Voortgangsoverleggen geven advies over thema's. Onderstaande afbeelding toont de samenhang van de verschillende overlegverbanden en de verbindende rol van de programmamanager.



Dit Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050 vormt de basis voor de partners om de komende zes jaar samen te werken. Het Gebiedsoverleg stelt het Uitvoeringsprogramma vast en is koersbepalend en koersbewakend in het halen van de ambitie om in 2050 de eerste klimaatbestendige delta ter wereld te zijn. Het Gebiedsoverleg heeft hierbij als kerntaken agendering, positionering, beleid en programmering. Partners uit de Zuidwestelijke Delta staan, in besluitvormingsgerichte of netwerkgerichte coalities, aan de lat voor de uitvoering. Het programmteam zorgt voor verbinding tussen beleids- en uitvoeringsdomein.

Hierbij geldt:

- Het Programmteam staat ten dienste van de opdracht aan de programmamanager Zuidwestelijke Delta en ondersteunt het Gebiedsoverleg en het Regioteam.
- Het Directeurenoverleg ondersteunt het Programmteam bij strategische vraagstukken en op het gebied van HRM en financiën en staat ten dienste van het Gebiedsoverleg.
- Het Beleids team staat ten dienste van de werkzaamheden van het Gebiedsoverleg in het beleidsdomein.
- De Voortgangsoverleggen voeden het Programmteam en het Beleids team door advies te geven over de drie thema's Zoet Water, Waterveiligheid en Ecologie & Waterkwaliteit.
- Het Regioteam maakt zich verantwoordelijk voor de verbinding naar maatschappelijke partners en stakeholders.
- Realisatie vindt plaats in projectorganisaties onder opdrachtgeverschap van besluitvormingsgerichte of netwerkgerichte coalities.
- Het Gebiedsoverleg is géén opdrachtgever van fysieke uitvoeringsmaatregelen.

Bovenstaand beschrijft de huidige samenwerking. Deze wordt in 2026 wordt geëvalueerd.

7.2. Op weg naar een nieuwe Samenwerkingsovereenkomst

Het traject naar de derde herijking van de Voorkeursstrategie en deltabeslissingen, waarin grote systeemkeuzes onderzocht gaan worden, vraagt inzet en betrokkenheid van regionale partners. Inzet en betrokkenheid is een voorwaarde voor een succesvol Deltaprogramma.

Met de aanbevelingen vanuit de evaluatie op huidige samenwerking en dit Uitvoeringsprogramma wordt de nieuwe Samenwerkingsovereenkomst (SOK) 2028 – 2033 opgesteld. Uiterlijk 31 december 2027 moet een nieuwe overeenkomst door partijen die willen samenwerken getekend zijn.

7.3. Monitoring en evaluatie

Monitoring en evaluatie maken deel uit van de cyclus (bijvoorbeeld risico- en systeemanalyse in 2030/2050/2100). Hierdoor worden voortgang en effecten inzichtelijk én kan beleid tijdig bijgesteld worden op basis van actuele inzichten. Door systematisch te evalueren en terug te koppelen (bijvoorbeeld via jaarrapportages) ontstaat een lerende samenwerking die flexibel inspeelt op veranderende omstandigheden, trends en nieuwe risico's. Dit wordt richting de nieuwe SOK verder uitgewerkt.

Ook de projecten en initiatieven die in dit Uitvoeringsprogramma staan worden op jaarlijkse basis gemonitord en in een rapportage vastgelegd. Daarnaast zal het Gebiedsoverleg jaarlijks geïnformeerd worden over de voortgang van programma zoals het HWBP en de PAGW, de ontwikkeling van ruimtelijke adaptatie, de maatregelen rond de KRW, et cetera.

7.4. Participatie en communicatie

Het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050 is een oproep aan overheden, ondernemers, kennisinstellingen en inwoners om samen te bouwen aan de toekomst van de delta. Het vormt de basis om de toekomstkoers invulling te gaan geven richting 2050 en 2100 en keuzes te maken die nodig zijn om ook in de toekomst veilig, leefbaar en economisch vitaal te blijven in een veranderend klimaat. Dat vraagt om een communicatie- en participatieaanpak die mensen verbindt én helpt om samen aan die koers te werken. Samen op weg naar Deltawerken 2.0.

Doorlopende participatielijn

Doel is alle inhoudelijke ontwikkelingen hand in hand te laten gaan met een breed gedragen proces. We willen de energie in de regio vastpakken en vasthouden en ervoor zorgen dat we de partners en het bredere netwerk actief betrokken houden. We richten ons hierbij op verbinding en eigenaarschap. Ieder heeft een rol in het borgen van de herijkte Integrale Voorkeursstrategie en om ermee aan de slag te gaan. De Zuidwestelijke Delta is hierbij de verbindende factor die meerwaarde creëert door kennis, ontwikkelingen en mensen samen en verder te brengen.

We werken met een doorlopende participatielijn met participatiemomenten die elkaar logisch opvolgen. We ontmoeten elkaar, verdiepen de materie die voorligt, leggen relevante verbindingen en brengen de kennis en ideeën verder. Hierbij pakken we (schurende issues) bij de kop. Dat doen we samen, open en informeel. Hiervoor organiseren we informatieve en interactieve bijeenkomsten. Zoals verdiepende (thema)sessies voor de partners en de (in principe) jaarlijkse Gebiedsconferentie.

Heldere communicatie die inspireert en faciliteert

Ondersteunend informeren en faciliteren we de Zuidwestelijke Delta-community via een mix van communicatiemiddelen, zoals een nieuwsbrief, website, social media, animaties en video's. Via een toolkit op de website die we steeds actualiseren faciliteren we de partners om zelf over de Zuidwestelijke Delta te communiceren. We geven een podium aan partners, projecten en initiatieven om elkaar te inspireren. Bovenal vullen we de communicatie zo helder mogelijk in. De materie is complex, dus extra focus hierop helpt om meer inzicht te geven in wat er speelt.

Intensiveren samenwerking voor communicatie en participatie

We intensiveren de samenwerking met partners ook op communicatie- en participatievlak met als doel de krachten steeds meer te bundelen. Zoveel organisaties zijn of willen aan de slag met de toekomst van de delta. Dit maakt het al snel diffuus voor de buitenwereld: wie doet wat en wie is waarvoor verantwoordelijk? En nog een stap ervoor: hoe zorgen we voor een zo breed mogelijk bewustzijn over wat nodig is voor een klimaatbestendige delta?

Het is daarom extra belangrijk de samenwerking nog veel sterker invulling te geven. Zoals binnen het kennispoor: de samenwerking met DCC en de andere kennisinstellingen. En met partners zoals het Watersnoodmuseum bundelen we de krachten voor bewustwording naar de bredere samenleving. In de communicatie geven we deze partners ook het podium en brengen we focus aan door helder te maken hoe we het werken aan de toekomst samen aanpakken.

7.5. Borging en doorwerking

Programma-aanpak: verder uitwerken.

Elk jaar maakt het Programmteam in nauw overleg met de aangesloten organisaties een actueel Werkplan. De basis hiervoor is het Uitvoeringsprogramma en de begroting en de capaciteitsinzet zoals die is/wordt afgesproken in de bestuursovereenkomst. In de periode van zes jaar wordt met het Uitvoeringsprogramma stapsgewijs toegewerkt naar de volgende herijking. In deze periode voeren de partners diverse projecten uit die een bijdragen leveren aan het behalen van de gestelde doelen en ambitie. In elk Werkplan staat welke projecten het betreffende jaar worden uitgevoerd en door welke partners. In elk Werkplan staat welke middelen en methoden een bijdrage leveren aan het vergroten van het draagvlak voor een nieuw 'klimaatbewustzijn'. Dat maakbaarheid in laaggelegen gebieden zoals de Zuidwestelijke Delta niet meer vanzelfsprekend is en dat aanpassingen nodig zijn. Elk Werkplan licht toe hoe wordt bijgedragen aan draagvlak voor nieuwe concepten. Concepten waarmee wordt toegewerkt naar een nieuwe Delta: Deltawerken 2.0.

Met ieder Werkplan bouwen we de komende zes jaar voort op het Uitvoeringsprogramma Zuidwestelijke Delta 2050. Daarbij werken we aan:

- Een gebied waarin de zelfvoorzienendheid in 2032 hoger op de agenda staat (dan in 2026).
- Een gebied waarin in 2032 actief ruimte is toegekend voor de bredere zones nodig voor het waarborgen van de waterveiligheid.
- Een gebied waarin de economie op orde blijft mede omdat er volop wordt geïnvesteerd in een gezonde ecologie en goede waterkwaliteit van de grote Deltawateren.

- Een gebied waarin ruimtelijke adaptatie een bijdrage levert aan het verminderen van hittestress, droogteschade en het beperken van overlast door extreme neerslag.

CONCEPT

8. BIJLAGE BIJ DEEL 1: THEMATISCHE BOUWSTENEN

8.1. Waterveiligheid

Huidige situatie

Waterveiligheid in de Zuidwestelijke Delta wordt op dit moment vooral geborgd door het investeren in de eerste laag van meerlaagsveiligheid (de waterkeringen). Tot en met 2050 is voorzien in het groot onderhoud en versterken van de keringen via het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). De kosten per kilometer waterkering nemen toe, mede doordat andere ontwikkelingen op het gebied van economie en maatschappij ook ruimte vragen. Daarnaast krijgt de maatschappij door participatieprocessen meer invloed op de scope van de programma's, wat resulteert in hogere eisen, hogere complexiteit en langere doorlooptijden. De ruimtedruk in de Zuidwestelijke Delta neemt toe en daarnaast zullen steeds vaker andere doelstellingen invloed gaan uitoefenen op de ruimte die nu voor waterkeringen gereserveerd is.

Perspectief

Met een afnemende ruimtebeschikbaarheid en toenemende ruimtevrage, beïnvloeden de ambities van de Zuidwestelijke Delta elkaar steeds meer, maar kunnen elkaar ook meer gaan versterken. De ruimtedruk vraagt om een concretere invulling van de tweede laag van de meerlaagsveiligheid: een integrale inrichting van het gebied achter de kering.

Hoe doen we dat?

In 2025 is de Waterveiligheidsfilosofie opgesteld. Deze filosofie focust op de bestuurders en de invloed die zij kunnen uitoefenen. Technische ideeën zijn er al genoeg, maar bestuurders moeten uitgerust worden met gereedschap dat hen helpt om weloverwogen besluiten te nemen. De filosofie stelt dat het tijd kost om van een pilot naar een beproefd concept te komen en dat juist die wetenschap ons moet bewegen om nu al met uiteenlopende pilots te starten, zodat we na 2050 gesteld staan met een toolbox aan beproefde concepten die op grote schaal ingezet kunnen worden. Deze toolbox gaan we de komende jaren in gezamenlijkheid ontwikkelen.

Kansen en dilemma's met andere thema's, focuspunten en projecten

Naast een reeks aan technische concepten wordt vooral aandacht besteed aan concepten die de ruimtelijke ordening tussen overheidslagen beter kunnen gaan faciliteren. Daarnaast worden integrale concepten op het gebied van samenwerking, financiering en planproducten voorgesteld. Deze concepten zullen bestuurders mogelijkheden bieden om waterveiligheid meer en meer ruimtelijk in te vullen en te kunnen combineren met andere maatschappelijke doelstellingen zoals ecologie, waterkwaliteit, recreatie etc. Met deze integrale aanpak zal de Zuidwestelijke Delta zich als proeftuin kunnen profileren, met als bijkomende voordelen dat de initiatieven bijdragen aan een bredere welvaart en leefbaarheid in de delta.

8.2. Zoet water

Huidige situatie

De Zuidwestelijke Delta kent een duidelijke tweedeling in de beschikbaarheid van zoet water. Enerzijds zijn er gebieden die kunnen rekenen op aanvoer vanuit het nationale hoofdwatersysteem, zoals via het Hollandsch Diep en Haringvliet. Anderzijds zijn er gebieden zonder aanvoer, die afhankelijk zijn van lokale bronnen en het vasthouden van water.

In de gebieden mét aanvoer is de beschikbaarheid van zoet water in droge jaren tot nu toe net voldoende geweest, al zijn extra inspanningen nodig om dit niveau te behouden. In de gebieden zonder aanvoer is de situatie zorgelijker: hier leidt droogte tot verlies van landbouwopbrengsten en komt de economische vitaliteit van de agrarische sector onder druk te staan.

Klimaatverandering versterkt deze problematiek. De regio wordt geconfronteerd met langere perioden van droogte, afnemende rivierafvoer, zeespiegelstijging en toenemende verziltingsdruk. Vooral op de Zeeuwse eilanden is deze druk voelbaar, mede door de beperkte omvang van zoete grondwaterlichamen en de aanwezigheid van zoute omgevingswateren.

Perspectief

De regio streeft naar het op orde houden of zelfs vergroten van de zoetwaterbeschikbaarheid voor de verschillende functies die van zoetwater afhankelijk zijn: landbouw, drinkwater, natuur, industrie, waterkwaliteit en ecologie en recreatie.

Voor alle gebieden ligt de focus op zelfvoorzienendheid. Voor de gebieden met aanvoer betekent dit het behouden en optimaliseren van bestaande zoetwaterbuffers en het doorontwikkelen van slim watermanagement inclusief zuinig gebruik. Voor de gebieden zonder aanvoer betekent dit het vasthouden van water, de watervraag verkleinen, het ontwikkelen van innovatieve concepten en vooral het op grotere schaal implementeren van beproefde concepten.

Binnen dit streven sluit het handelingsperspectief *Vitaal polder- en krekenlandschap* aan. Dit perspectief uit de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 benadrukt het belang van een robuust ingericht landschap dat beter bestand is tegen droogte en verzilting. Het richt zich op het versterken van bodemkwaliteit, het vasthouden van water in kreken en sloten, en het benutten van natuurlijke processen om de sponswerking van het landschap te vergroten.

Voor de gebieden met aanvoer beschouwt de regio het handhaven van het huidige niveau van zoetwatervoorziening tot tenminste 2050 als een haalbare ambitie bij een veranderend klimaat. Het is dan wel nodig dat zowel overheden als gebruikers van zoetwater maatregelen treffen om de robuustheid van het regionale systeem te vergroten. In zowel gebieden met als zonder aanvoermogelijkheden stimuleren overheden met kennis en financiële middelen bewustwording en maatregelen om water vast te houden en de vraag te verkleinen.

De regio kiest bewust voor maatregelen die onder meerdere toekomstscenario's effectief zijn. Grote systeemveranderingen worden vóór 2070 niet verwacht, en daar kunnen we ook niet op wachten. Actie is op korte termijn nodig, waarbij iedereen zijn verantwoordelijkheid pakt om oplossingen te implementeren die “altijd goed” zijn.

Hoe doen we dat?

De aanpak is gebaseerd op vijf elementen:

1. Elke zoete druppel telt

Zuinig en slim watergebruik is het uitgangspunt in alle gebieden. Dit vraagt om bewustwording bij gebruikers en beheerders, en om samenwerking tussen regionale partijen om water vast te houden, aan te vullen en efficiënter te gebruiken.

2. Tegengaan van én omgaan met droogte en verzilting

De regio past systemen aan om verzilting te beperken, bijvoorbeeld door het verleggen van inlaatpunten of het verondiepen van waterlopen die zout grondwater aantrekken. Ook wordt gewerkt aan het vergroten van inzicht in achterwaartse verzilting.

3. Behoud van zoete aanvoer via Hollandsch Diep en Haringvliet, met optimalisatie van buffers

Het is essentieel dat de bestaande zoetwaterzones (Hollandsch Diep en Haringvliet) en zoetwaterbuffers (Volkerak-Zoommeer en Brielse Meer) hun functie behouden. Dit vraagt om voldoende rivierafvoer en het beperken van zoutindringing. Ook wordt ingezet op het vergroten van inzicht in het regionale watersysteem en verbeteren van de regionale infrastructuur.

4. Inzetten op zelfvoorzienendheid in gebieden zonder aanvoer als nationaal belang

In deze gebieden wordt gewerkt aan het vasthouden van water en het opschalen van beproefde concepten. Dit vermindert de afhankelijkheid van het hoofdwatersysteem.

5. Kansen onderzoeken en zo mogelijk benutten

De regio staat open voor verkenning naar kansen die zich voordoen om op kleine schaal het areaal met aanvoer uit te breiden, mits dit evidente waarde toevoegt, robuust en toekomstbestendig kan worden ingericht en uitgevoerd met geen (tot beperkte) vraag aan het hoofdwatersysteem. Een voorbeeld is Reimerswaal, waar water dat nu wordt geloosd mogelijk nuttig ingezet kan worden.

Kansen en dilemma's met andere thema's, focuspunten en projecten

Het Kierbesluit wordt gerespecteerd als onderdeel van de Integrale Voorkeursstrategie. Dit besluit heeft ecologische doelen (zoals vismigratie), maar kan ook leiden tot meer zoutindringing in het Haringvliet. Hierdoor ontstaat spanning tussen ecologische ambities en de beschikbaarheid van zoet water voor andere functies.

Het creëren van zoet-zout overgangen draagt bij aan een verbeterde ecologie en waterkwaliteit. Bij de realisatie daarvan is aandacht nodig om zoutindringing in bijvoorbeeld het Volkerak-Zoommeer te voorkomen. Hoewel de eventuele extra watervraag hiervoor geen knelpunt op de korte termijn is, kan het mogelijk op de langere termijn ervoor zorgen dat het zoet houden van het Volkerak-Zoommeer niet (langer) houdbaar is.

Vergroten van de sponswerking of dat nu letterlijk (bodemkwaliteit) of figuurlijk (vasthouden van water in de bodem) wordt genomen, draagt enerzijds bij aan het omgaan met weersextremen en anderzijds aan een verbeterde zoetwaterbeschikbaarheid.

In het sleutelgebied Volkerak-Zoommeer verbeteren van de waterkwaliteit van het omliggende regionale systeem, kan leiden tot een lagere algendruk en betere waterkwaliteit tot in het Volkerak-Zoommeer zelf, waardoor een betere zoetwaterbeschikbaarheid (benutbaarheid) kan worden gerealiseerd.

8.3. Ecologie en waterkwaliteit

Huidige situatie

De Zuidwestelijke Delta is een waterrijk gebied waar drie rivieren in zee stromen (uniek in Europa), met verschillende grote wateren en bekkens. Elk met hun eigen karakteristiek en allemaal van wereldklasse; met estuariene dynamiek, leefgebieden met grootschalige getijdennatuur en een flyway voor vogels en vleermuizen en een swimway voor vissen. Maar het gaat niet goed met de ecologie en de waterkwaliteit in de delta. In de Verkennende systeemanalyse is aangegeven dat *‘het knippunt voor waterkwaliteit en ecologie al is gepasseerd’*.

Er zijn verschillende programma's die eraan moeten bijdragen de doelen voor waterkwaliteit en ecologie te bereiken c.q. dichterbij te brengen; de KRW, de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR/Natura 2000), de PAGW en de Natuurherstelverordening (NHV). Uit evaluaties is gebleken dat met de uitvoering de maatregelen in de afgelopen jaren de doelstellingen nog niet worden gehaald en meerdere natuurwaarden verslechteren. De Natuurherstelverordening vergroot de urgentie van natuurmaatregelen, met concrete doelen voor 2030, 2040 en 2050.

De opgave wordt nog versterkt door klimaatverandering; waterkwaliteit en ecologie komen verder onder druk te staan als gevolg van opwarming van het water. Hittestress en droogte hebben negatieve effecten op droogvallende platen en in natuurgebieden op het land. Bij verdergaande zeespiegelstijging verdwijnen intergetijdengebieden en ondiepe zones.

Perspectief

Het perspectief voor de regio is het toekomstbeeld dat met een goede waterkwaliteit en een robuuste ecologie de basis voor de ecologisch veerkrachtige Zuidwestelijke Delta wordt gelegd. Dit om gezond en veilig te kunnen leven en economische activiteiten te kunnen ontplooiën en daarmee bij te dragen aan een brede welvaart in de Zuidwestelijke Delta; met behoud van bestaande kwaliteiten en ruimte voor nieuwe kwaliteiten, die passen bij een delta- en/of mondingsgebied van grote rivieren. Grootschalige ingrepen zijn noodzakelijk om de meest gunstige randvoorwaarden te creëren, waarbinnen ecologie en waterkwaliteit zich in de goede richting kunnen ontwikkelen. Maar ook kleinschalige ingrepen kunnen helpen om het gewenste toekomstbeeld dichterbij te brengen. Een mix van grootschalige (grote fundamentele aanpassingen) en kleinschalige ingrepen (klein en doortastend) als nieuwe strategie; elke ingreep die aan het perspectief bijdraagt moet tot uitvoering komen. Doe dit in een hink-stap-sprong-aanpak; de hink tot 2030, de stap tot 2050 en de sprong tot 2100.

Hoe doen we dat?

We streven in de Zuidwestelijke Delta naar een betere ecologie en waterkwaliteit. We geven dit vorm door het hanteren van de volgende elementen:

1. Inzetten op een maximale bijdrage aan ecologie en waterkwaliteit

Bij maatregelen die genomen worden met betrokkenheid van de Zuidwestelijke Delta zetten we in op een maximale bijdrage aan de ecologie en waterkwaliteit. Alleen het voorkomen van verslechtering is niet voldoende. Zowel maatschappelijk als juridisch is er urgentie om maatregelen te nemen voor verbetering, een maximale bijdrage aan waterkwaliteit en ecologie is het nieuwe normaal. Dit vraagt vanuit elk van de pijlers van de Zuidwestelijke Delta inspanning om kansen voor bijdrage aan ecologie

en waterkwaliteit te analyseren en in bestuurlijk overleg te besluiten over mogelijkheden om die kansen te realiseren.

2. Van mozaïek naar aquarel

De Zuidwestelijk Delta wordt qua inrichting gedomineerd door de Deltawerken. Dit heeft geleid tot een systeem waarbij dynamiek, verbindingen en leefgebieden passend bij een delta sterk afgenomen zijn. De Integrale Voorkeursstrategie 'open/gesloten', is gericht op het in stand houden van deze door de Deltawerken gedomineerde inrichting. Vanuit het ecologisch perspectief zetten we de komende periode in op het transformeren van de huidige mozaïek, met min of meer losstaande bekkens met elk hun eigen karakteristiek en problematiek, naar een aquarel met zachte overgangen tussen de wateren onderling en de aangrenzende (ei)landen; wateren die onderling verbonden zijn met meer ruimte voor (estuariene) dynamiek in kleinere en grotere leefgebieden.

3. Versterk en versnel de uitvoering

Omdat ecologie en waterkwaliteit nu niet op orde zijn, terwijl de wettelijke urgentie van maatregelen toeneemt, is het van belang om de uitvoering voor deze opgaven te versterken en versnellen. De voorgenomen en te ontwikkelen grootschalige (grote fundamentele aanpassingen) en kleinschalige ingrepen (klein en doortastend) ten behoeve van ecologie en waterkwaliteit omvatten een lange lijst van ontwikkelingen. Overzicht over de projecten en de impact daarvan is gewenst om zo met elkaar te kunnen beoordelen of de robuuste ecologie in het juiste tempo in beeld komt. Om vervolgens, waar nodig, stimulerende acties te ondernemen.

Kansen en dilemma's met andere thema's, focuspunten en projecten

Waterveiligheid

Met het nemen van maatregelen voor de waterveiligheid ontstaat steeds een kans om op grotere of kleinere schaal te werken aan de ecologie en waterkwaliteit van het betreffende water en land. Bij waterveiligheid kan een vooroever natuurvriendelijker ingericht worden, kunnen innovatieve waterkeringen toegepast worden met een bijdrage aan ecologie en waterkwaliteit en bij het vernieuwen en verbeteren van sluizen en stuwen kunnen verbindingen tussen de watersystemen ecologisch verbeterd worden. Daarbij zijn vooroevers een primair onderdeel van de stevigheid van een waterkering. Het versterken van vooroevers kan vaak op een natuurlijke manier gebeuren door een natuurvriendelijke vooroever aan te leggen in plaats van bestortingen toe te passen.

Zoetwater

Zoetwatermaatregelen lijken vaak op gespannen voet te staan met de gedachte van mozaïek naar aquarel en andersom. Echter door goed en vroegtijdig samen op te trekken en uit te gaan van de belangen die er spelen kunnen combinaties ontwikkeld worden die bijdragen aan het volhouden van de gewenste zoetwaterbeschikbaarheid en bijdragen aan een betere ecologie en waterkwaliteit.

Ruimtelijke adaptatie

Vanuit Ecologie en waterkwaliteit wordt met belangstelling gekeken naar ontwikkelingen die mogelijk gaan geïnitieerd worden voor de ruimtelijke adaptatie. Ruimte voor waterberging en het versterken van de sponswerking kan waardevolle ecologische gebieden opleveren, waarbij in potentie via natuurlijke filtering de waterkwaliteit kan verbeteren. Koelte in de vorm van natuurlijke beschutting door bomen kunnen bijdragen aan ecologie.

Het Kierbesluit is onderdeel van de Integrale Voorkeursstrategie. Dit besluit heeft ecologische doelen (zoals vismigratie). In vervolg op het Kierbesluit is de ecologische opgave om verder te gaan met het openstellen van de Haringvlietsluizen. Dit vraagt om ontwikkeling van een integraal perspectief op ecologische waterkwaliteit, zoetwaterbeschikbaarheid en andere ruimtelijke ontwikkelingen op korte en lange termijn.

Het creëren van zoet-zout overgangen en vispassages draagt bij aan een verbeterde ecologie en waterkwaliteit. Bij de realisatie daarvan is aandacht nodig voor de samenhang tussen ecologische waterkwaliteit en zoetwaterbeschikbaarheid.

8.4. Ruimtelijke adaptatie

Huidige situatie

De KNMI-klimaatscenario's – uitgebracht in 2023 – laten zien dat de weersextremen zullen toenemen, met steeds grotere gevolgen. Het weer wordt ook steeds grilliger. Het is van groot belang dat Nederland zich aanpast aan deze veranderingen. Een belangrijke manier om dat te doen is door het klimaatbestendig en waterrobuust inrichten van onze bebouwde en landelijke gebieden. In het Deltaprogramma Ruimtelijke adaptatie wordt hieraan gewerkt. Gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk werken samen aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Nederland. De meeste provincies en gemeenten werken actief aan het integreren van klimaatadaptatie in hun omgevingsvisies. In het voorontwerp van de Nota Ruimte benoemt het Rijk de noodzaak om ruimtelijke keuzes te baseren op een toekomstbestendig gebruik van het bodem- en watersysteem. Vanuit het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie werken binnen de Zuidwestelijke Delta drie werkregio's aan het vertalen van die uitgangspunten naar keuzes en maatregelen.

Werkregio Zeeland

Werkregio Zeeland heeft in 2021 een klimaatadaptatiestrategie Zeeland (KasZ) 2021-2026 vastgesteld. Zij doen dit aan de hand van acht leidende principes: 1. Klimaatadaptatie is van ons allemaal 2. Stapsgewijs werken we aan een klimaatrobuust Zeeland 3. We beginnen niet bij nul 4. We vergroten de bewustwording en het draagvlak. 5. We borgen klimaatadaptatie 6. We durven te experimenteren en te innoveren 7. We benutten kennis, expertise, voorbeelden en ervaringen 8. We maken werk met werk. De KasZ maakt de acht leidende principes concreet aan de hand van de Zeeuwse kernsectoren: landbouw, natuur, recreatie, bebouwd gebied, vitale infrastructuur en het overkoepelende thema overstromingen.

Alle Zeeuwse overheden, waterschap en provincie en dertien gemeenten, werken samen binnen deze werkregio.

De tussentijdse evaluatie van de KasZ laat zien dat de regionale samenwerking goed functioneert, maar dat focus en uitvoeringskracht versterking vragen. Van de oorspronkelijke 85 acties blijken er 45 daadwerkelijk bij te dragen aan de gezamenlijke klimaatadaptatieopgave; de overige acties worden geschrapt of ondergebracht in andere programma's. De inzet van uren en middelen ligt op niveau, maar de voortgang blijft achter door versnippering, onduidelijke criteria en beperkte capaciteit. De evaluatie benadrukt daarom de noodzaak van heldere prioritering, betere organisatie van de uitvoering en het borgen van belangrijke instrumenten zoals de Klimaatatlas, stresstesten en de opbouw van een data-alliantie.

Eind 2025 is gezamenlijk besloten om de actualisatie van de klimaatadaptatiestrategie Zeeland met 1 jaar uit te stellen. Er lopen nog verschillende lopende trajecten die van invloed zijn op de actualisatie, waaronder bovenregionale stresstesten en nieuwe risicokaarten. De huidige strategie blijft hiermee een jaar langer van kracht en de uitvoering volgens de convenant uitvoering Klimaatadaptatiestrategie Zeeland gaat door.

Er wordt gewerkt aan signaalkaarten (= klimaatonderlegger), waarop signalen als bodemdaling, wateroverlast, waterveiligheid, hitte, waterkwaliteit worden opgenomen. Deze zijn te gebruiken bij nieuwe ontwikkelingen voor verschillende thema's (bebouwing, vitale infrastructuur, recreatie, landbouw en natuur).

Werkregio Water- en klimaatkring West Brabant

De werkregio Water- en klimaatkring West Brabant heeft in november 2021 een regionale strategie en uitvoeringsagenda met elkaar vastgesteld. De ambitie is om de regio klimaatbestendig en waterrobuust te maken zodat in 2050 goed kan worden omgegaan met het steeds vaker voorkomend extreem weer en voorbereid zijn op watertekorten, wateroverlast en een warmer klimaat. Er wordt hierbij ingezet op droogte, wateroverlast, overstroming, hitte, biodiversiteit, kaderrichtlijn Water (KRW) en zoetwaterbeschikbaarheid. Er is hierbij afgesproken dat er integraal, toekomstgericht en gezamenlijk & grensoverschrijdend wordt gewerkt.

De opgaven in de uitvoeringsagenda t/m 2027 in de regio zijn opgedeeld in vijf ruimtelijke van elkaar te onderscheiden thema's. Hieraan is later schoon water toegevoegd. Deze thema's zijn, na een klimaatreis, gebaseerd op de klimaatcondities van de regio en zijn in relatie gebracht met regionale trends en ontwikkelingen. Per thema wordt de problematiek, het perspectief en de eerste stappen beschreven. De thema's zijn:

1. Productieve bedrijventerreinen en werklocaties
2. Aangename kernen en koele dorpen en steden
3. Robuuste bossen
4. Hoge zandgronden: waterrijke beken en bronnen
5. Kleigronden: wateropvang, verdeling en zuivering in en langs de rivieren en kreken
6. Schoon water

Eind 2025 is er een nieuwe samenwerkingsovereenkomst (2026 – 2030) afgesloten tussen de gemeenten Bergen op Zoom, Halderberge, Moerdijk, Roosendaal, Steenbergen en Woensdrecht, waterschap Brabantse Delta, Evides en Brabant Water met daarin nieuwe werkafspraken en rolverdeling tussen de partijen en externe partijen. De afstemming met de Zuidwestelijke Delta is hierin ook vastgelegd. Hiernaast is er in West-Brabant een stedelijke samenwerking in opbouw, de stedelijke regio West-Brabant (SRWB). De ambtelijke en bestuurlijke lijnen van de waterkring en de stedelijke regio (in dit geval werkgroep Groen-Blauw) raken steeds beter op elkaar afgestemd. De verdere uitrol van de gezamenlijke afstemming met de Zuidwestelijke Delta, bestuurlijk en ambtelijk, is hierin een volgende stap.

Werkregio Goeree-Overflakkee

In juli 2021 is de strategie en uitvoeringsagenda Goeree-Overflakkee vastgesteld. In deze strategie wordt er ingezet op vijf kijkrichtingen naar klimaatbestendige kernen en drie kijkrichtingen voor een klimaatbestendig landelijk gebied. Kijkrichtingen vanuit technisch, natuurlijk en ruimtelijke perspectief. Er is een uitvoeringsagenda toegevoegd.

In 2025 is er met een nieuwe DPRA-cyclus gestart van stresstesten en risicodialogen om uiteindelijk tot een nieuwe uitvoeringsagenda te komen. De gemeente Goeree-Overflakkee en waterschap Hollandse Delta werken hierin samen. Zij hebben een prioritering aangebracht in de uit te voeren acties. Naast de nieuwe ronde stresstesten en risicodialogen op de thema's hitte, droogte, wateroverlast en overstromingsrisico, wordt er ingezet op draaiboeken opstellen voor calamiteiten en evacuatie, opzetten monitoring. Goeree-Overflakkee gaat ook aan de slag met het inzichtelijk maken wat klimaatverandering voor invloed heeft op waterkwaliteit (verzilting) en zoetwaterbeschikbaarheid.

Provinciaal niveau

Op bovenregionaal schaalniveau zijn er landelijk dertien bovenregionale stresstesten uitgevoerd, die ook over de Zuidwestelijke Delta gaan. Deze bovenregionale stresstesten bekijken de gevolgen van een enorme piekbui zoals in 2021 in Limburg is gevallen (= 200 mm/48 uur). In de 2^e cyclus van stresstesten is het belangrijk om de uitkomsten van deze bovenregionale stresstesten te betrekken bij de uitkomsten van de regionaal of lokaal uitgevoerde stresstesten (die veelal een bui hebben bekeken van 70 mm/uur), en deze gezamenlijk te bespreken in een risicodialog.

Perspectief

In de herijkte Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie herbevestigen het Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen het gezamenlijke doel om te zorgen dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht, met daarbij drie aanscherpingen:

Niet alle risico's zullen te vermijden zijn. Daarom is het ook belangrijk dat iedereen weet wat te doen in geval van weersextremen of bij een overstroming (zodat de schade beperkt blijft). Dit vraagt ook aandacht voor het belang van de 'sociale infrastructuur' die de weerbaarheid van onze samenleving bij weersextremen en in crisissituaties versterkt.

Er is meer nodig dan de huidige inzet om schade en maatschappelijke ontwrichting door extreem weer te voorkomen. Steeds vaker zal het nodig zijn om fundamenteel andere ruimtelijke keuzes te maken (met vergaande consequenties, maar biedt ook kansen voor brede welvaart, een aantrekkelijk en gezonde leefomgeving en toekomstbestendig economisch vestigingsklimaat).

Klimaatverandering stopt niet in 2050; het blijven werken aan klimaatadaptatie gaat ook na 2050 door. Daarnaast blijft de aanpak van ruimtelijke adaptatie gebaseerd op de zesjaarlijkse cyclus met zeven stappen.

Het Rijk ziet erop toe dat aanbieders en beheerders van vitale functies ervoor zorgen dat deze functies in 2050 beter bestand zijn tegen de gevolgen van overstromingen, wateroverlast, hitte en droogte. De partners binnen de DPRA-samenwerking kijken hoe zij hun ruimtelijke en/of waterhuishoudkundige bevoegdheden hiervoor moeten inzetten.

En daarnaast wordt een aparte deelbeslissing wateroverlast toegevoegd, met als doel: Nederland is weerbaar en veerkrachtig bij wateroverlast door regen; hoosbuien en langdurige extreme regen leiden tot

zo min mogelijk maatschappelijke ontwrichting en schade (met vijf subdoelen die aansluiten bij meerlaagsveiligheid).

De zorg is dat de regionale vitale en kwetsbare functies binnen Zuidwestelijke Delta uiterlijk in 2050 beter bestand zijn tegen weersextremen. Met klimaatbestendig en waterrobuust wordt bedoeld dat we voorbereid zijn op extreme neerslag, langdurige droogte, hittegolven en een toename van het overstromingsrisico en dat deze niet tot grote schade en maatschappelijke ontwrichting leiden.

Aanwezige vitale en kwetsbare functies in de Zuidwestelijke Delta moeten we denken aan (drink)watervoorzieningen, energievoorzieningen, gezondheidszorg, infrastructuur, etc..

Hiernaast vraagt onze ambitie om de eerste klimaatbestendige regio ter wereld te willen zijn om een aanpassing van de ruimte. De maatregelen op het gebied van onze hoofdthema's zoet water, waterveiligheid en ecologie & waterkwaliteit vragen ook om ruimte. Dit vraagt om een integrale ruimtelijke aanpak.

Uiteindelijk is het streven om het gebied zodanig ruimtelijk aan te passen, zodat de zoetwaterbeschikbaarheid zo optimaal mogelijk benut kan worden, de waterveiligheid gegarandeerd is, de ruimtelijke inrichting van onze regio klimaatadaptief is ingericht, en de waterkwaliteit en de natuur schoon en veerkrachtig zijn.

Hoe doen we dat?

Binnen de huidige samenwerking van Zuidwestelijke Delta is er tot nu toe minder aandacht voor ruimtelijke adaptatie dan voor de andere thema's. Er bestaat geen reguliere overlegstructuur (voortgangsoverleg) waarin kennis wordt uitgewisseld en afgestemd. En er heeft nog weinig op de bestuurlijke agenda gestaan voor bijvoorbeeld wat betreft wateroverlast.

De komende periode wordt bekeken op welke wijze het thema ruimtelijke adaptatie beter op de agenda komt en zoeken we de integraliteit met de andere 3 thema's binnen Zuidwestelijke Delta. Uitgangspunt hierbij is dat de drie inliggende werkregio's verder gaan met een hernieuwde strategie en uitvoeringsprogramma en dat uitwisseling van kennis en ervaringen nuttig blijft. De overstromingsrisicokaarten zijn bekend en de bovenregionale stresstesten zijn uitgevoerd. Met het naast elkaar leggen van de resultaten krijgen we een gezamenlijk beeld van overlast binnen de delta.

Hiernaast bestaat de behoefte om de drie grote thema's van het Deltaprogramma meer op ruimtelijk strategisch niveau aan te vliegen. Hiermee wordt bijvoorbeeld de samenhang tussen zoetwatervoorziening en ruimtelijke adaptatie (hoe kan je door ruimtelijke maatregelen bijdragen aan de waterveiligheidsopgave en de zoetwaterbeschikbaarheidsopgave) duidelijker.

Het actiever betrekken van de opgave vanuit het programma ruimtelijke adaptatie is ook nodig om de ambitie van de Zuidwestelijke Delta, om in 2050 de eerste klimaatbestendige regio ter wereld te zijn, te halen. Daarom is de opgave om alle ruimtelijke ingrepen in de Zuidwestelijke Delta klimaatbestendig te

maken, en te zorgen dat de huidige inrichting wordt aangepast aan klimaatverandering. Dit betekent dat de verbinding met het ruimtelijke domein van de partners van de Zuidwestelijke Delta gezocht moet worden.

We volgen hierbij het concept van “water en bodem sturend”: gebruiksfuncties aanpassen aan de meest natuurlijke omstandigheid van water en bodem. Bijvoorbeeld niet bouwen op plekken waar we veiligheid niet kunnen garanderen of omdat daar enorme wateroverlast kan ontstaan. Niet alleen voor de veiligheid of de schade, maar juist om te voorkomen dat we in de toekomst gebieden moeten beschermen die onlogisch zijn én we nu maatregelen nemen om toekomstige schade te voorkomen. Of om teelten daar naartoe te verplaatsen waar het het beste past bij de natuurlijk aanwezige water- en bodemomstandigheid.

Er zal een langetermijnperspectief Ruimte worden opgesteld. Hiermee wordt er een bouwsteen toegevoegd.

Kansen en dilemma's met andere projecten, focuspunten en thema's

Voldoende zoet water

De thema's wateroverlast en droogte hangen sterk samen met het Deltaprogramma Zoetwater. Elke druppel telt. Water vasthouden in tijden van droogte en daarbij tevens het tegengaan van verzilting versterkt de zoetwaterbeschikbaarheid door het jaar heen. Water vasthouden kost ruimte; boven- en ondergronds. Het vergroten van de sponswerking van de bodem is een focuspunt.

Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de handreiking sponswerking die door het ministerie van IenW wordt opgesteld. Ook kan alvast worden geleerd van de ervaringen die reeds zijn opgedaan bij de Sponswerking Sallandse Weteringen in de regio Zwolle.

Waterveiligheid

De waterveiligheidsstrategie heeft direct gevolgen voor de benodigde ruimteclaim. Van de huidige aanpak met profielen van vrije ruimte tot waterveiligheidslandschappen. Hiermee gaat het Focuspunt “Van lijnen naar zones” aan de slag. Hoe reserveer je de toekomstige zones en op welke wijze geef je invulling aan de veiligheidszones? Maak je deze meteen klimaatadaptief en gebruik je ze voor bijvoorbeeld waterberging? De waterveiligheidsstrategie gaat in op meerlaagsveiligheid en daarmee wordt tevens gekeken hoe – naast maatregelen ter preventie (=laag 1) - er ook ruimtelijke maatregelen genomen kunnen worden (= in laag 2) die bijdragen aan de waterveiligheid van de Zuidwestelijke Delta. Hierbij wordt ook gekeken naar welke (ruimtelijke) maatregelen er nodig zijn voor een eventuele crisissituatie (= laag 3); oftewel: is helder waar een ieder naar toe moet bij een overstroming (want 100% garantie voor waterveiligheid is onmogelijk)? Een klimaatadaptievere omgeving draagt dus bij aan de opgave van waterveiligheid. De risico's na aanpassingen worden immers kleiner én er is bekend wat te doen bij een crisissituatie (want ook dat is onderdeel van ‘het aanpassen aan klimaatverandering’).

Ecologie en waterkwaliteit

Klimaatverandering verandert ecosystemen: sommige soorten verdwijnen en de biodiversiteit verandert. Dit heeft effect op de bereikbaarheid van de huidige ecologische en waterkwaliteitsdoelen. De ruimte geven aan natuurlijke dynamiek in de ecosystemen helpen om ons aan te passen aan de gevolgen van

klimaatverandering (*Nature Based Solutions*), zowel bij de waterveiligheidsopgave maar ook bij de opgave voor ruimtelijke adaptatie. Denk aan meer water en meer bomen om hittestress in steden tegen te gaan.

Samenhang met andere watersystemen

Bij het werken aan de opgave van ruimtelijke adaptatie (bijvoorbeeld het uitvoeren van een stresstest) is het belangrijk om te beseffen dat het water zich niet aan landsgrenzen houdt. Er kan water vanuit Belgische wateren binnenstromen, met bijvoorbeeld wateroverlast tot gevolg (zoals in West-Brabant of in Zeeuws-Vlaanderen). Afstemming met bovenstroomse landen is dus belangrijk.

CONCEPT

9. BIJLAGE ROUTEKAART

Hernieuwde Routekaart in een vereenvoudigde vorm

10. BIJLAGE SAMENWERKINGSPARTNERS

Een pagina met de logo's van alle samenwerkingspartners (zie ook [deze pagina](#) op de website)

CONCEPT